

KOSMOVA KRONIKA ČESKÁ

Přeložil
Karel Hrdina

Kosmova Kronika česká

Přeložil Karel Hrdina

Znění tohoto textu vychází z díla [Kosmova Kronika česká](#) tak, jak bylo vydáno nakladatelstvím Odeon v Praze v roce 1975.

Podle [předlohy](#) z fondu [Moravské zemské knihovny v Brně](#).

Text díla (Kosmas: Kosmova Kronika česká), publikovaného [Městskou knihovnou v Praze](#), není vázán autorskými právy.

Vydání (obálka, upoutávka, citační stránka a grafická úprava), jehož autorem je Městská knihovna v Praze, podléhá licenci [Creative Commons Uvedte původ-Nevyužívejte komerčně-Zachovejte licenci 4.0 Mezinárodní](#).

Verze 1.0 z 7. 5. 2026.

OBSAH

Počíná se úvod k proboštu Šebířovi	5
Druhá předmluva k následujícímu dílu, psaná mistru Gervasiovi	6
Počíná se první kniha kroniky české, již složil Kosmas, děkan pražského kostela.	9
Počíná se předmluva ke Klimentovi, opatu kostela břevnovského.	76
Počíná se kniha druhá.	78
Počíná se omluva téhož děkana, svrchu jmenovaného, k třetí knize téhož díla.	148
Počíná se kniha třetí	150
Slovníček.	220
Ediční poznámka	224

Počíná se úvod k proboštu Šebířovi

Panu Šebířovi, proboštu kostela mělnického, nadanému jak vědeckým vzděláním, tak i duševní schopností, Kosmas, kostela pražského jenom podle jména děkan, po běhu tohoto života přeje odměny v království nebeském. S jakou oddaností své mysli a láskou se kořím Vašemu Otcovství, ani nedovedu – Bůh mi svědkem – vysloviti; vždyť veliká láska není ta, kterou pochopí lidský rozum. Pravá láska totiž nemůže míti nic zvláštního, nic tajného nebo skrytého, čeho by nezjevila tomu, koho upřímným citem miluje. Kdyby té lásky u mne nebylo, nijak bych se neosmělil muži tak váženému věnovati tyto své stařecké bláhovosti. Hledaje totiž, hledal jsem, co bych Vám věnoval příjemného, co zábavného, ale nenalezl jsem nic, co by bylo tak směšné jako mé dílko. S chutí-li se zasmějeme, když uzříme, že si někdo urazil o kámen nohu svou, kolik uzříte v tomto díle mých úrazů, kolik hříchů proti mluvnickému umění! Chcete-li se zasmáti nad každým z nich, můžete až přes míru užítí této člověku vrozené vlastnosti. Buďte zdrav! Ale ať se Vám samotnému tyto stařecké hříčky líbí či nelíbí, prosím, aby je třetí oko nespatriilo.

Druhá předmluva k následujícímu dílu, psaná mistru Gervasiovi

Gervasiovi arciknězi, napojenému plně všelikým vzděláním v svobodných uměních a pomazanému moudrostí všestranného vědění, Kosmas, nehodný slouti tak, jak slove, sluha sloužících Bohu a svatému Václavu, s darem povinné modlitby a se znamením vzájemné lásky. Až dostaneš tento lístek, věz, že jsem Ti poslal českou kroniku. Ač není žádným půvabem slovesného umění uhlazena, nýbrž prostě a jakous takous latinou sepsána, rozhodl jsem se dáti ji přezkoušeti Tvé obzvláštní rozumnosti, aby byla podle Tvého důvtipného soudu buď vůbec zavržena, že by ji nikdo nečetl, buď, uznáš-li ji za vhodnou ke čtení, aby byla brusem Tvého zkoušení dříve bezvadně vybroušena, anebo spíše, oč ještě více prosím, znova od Tebe lepší latinou vypracována. Neboť o této své práci uznávám, že stojí jenom za to, aby sis ji buď Ty, jemuž Bůh udělil moudrost, anebo jiní dovednější – jako to učinil Vergilius s vyvrácením Tróje a Statius s příběhy Aiakovce – podobně vzali za látku, na které by i ukázali potomkům své umění i zvelebili památku svého jména navěky.

A tak jsem počal své vypravování od prvních obyvatelů země české a jen něco málo, co jsem poznal z báječného podání starců, vykládám, ne z touhy po lidské chvále, nýbrž aby pověsti neupadly vůbec v zapomenutí, podle toho, jak umím a vím, lásce všech dobrých lidí. Neboť dobrým a zkušeným vždy se toužím líbiti, ale lidem nevědomým a mrzutým nebojím se nelíbiti. Vímt, že se vyskytne několik žárlivců a že se zalknou pošklebným smíchem, až uvidí složení této práce; takoví lidé umějí toliko jiným ubírat, ale

sami ze sebe nic dobrého neumějí přidati. O takových praví prok: „Moudří jsou, aby činili zlé, ale dobře činiti neumějí.“ Ti totiž jen na to rysíma očima hledí a do svého srdce jako do diamantu pro paměť vstíjí to, co bylo řečeno nevhodně, nebo kde má mysl podřimující pochybila. Jaký div?

„... někdy si podřimne výtečný Homér.“

Mne ani jejich závistivé utrhačství neděsí, ani ironické jejich pochlebování mně nelahodí; kdož chtí, ať čtou, a kdo nechťí, ať to odhodí. Ty však, drahý bratře, miluješ-li mě jako svého přítele a pohne-li Tebou má prosba, opásej bedra své mysli a vezmi do ruky škrabátko, křídu a pero, abys to, čeho je příliš mnoho, vyškral, a co schází, přidal; co je nevhodně pověděno, změň ve vhodné, aby tak mou neumělost zmírnila Tvá vtipnost. Neboť se neostýchám toho, aby mě opravoval přítel, ba velmi toužebně si přeji, aby mě zdokonalovali také nepřátelé.

Tato první kniha obsahuje děje české, pokud jsem se mohl o nich dovědět pořadem až do času Břetislava I., syna knížete Oldřicha. Léta od narození Páně jsem počal počítati až od času Bořivoje, prvního knížete křesťanského, protože na počátku této knihy ani jsem si nechtěl něco vymýšleti, ani jsem nemohl najítí kroniku, z které bych se mohl dovědět, kdy nebo za kterých časů se stalo, co nyní budeš čísti v následujících kapitolách. Buď zdráv a podle Tvého pokynu buď se přichystám psátí ostatek, nebo se zde zastavím a mez vytknu svému podniku nejapnému.

Živ buď a zdráv, mým přáním se nevzpírej, nýbrž je vyplň.

A byla tato kronika sepsána, když panoval Jindřich IV., císař římský, svatou církev Boží řídil papež Kalixtus, za časů knížete českého Vladislava a za biskupa pražského Heřmana, jak se podává z toho, co následuje, všem, kdož chtějí to věděti, kterého roku se co stalo nebo za kterých indikcí.

Počíná se první kniha kroniky české, již složil Kosmas, děkan pražského kostela

1

Po vylití potopy a po změtení lidí, kteří se zlým úmyslem stavěli věž, pokolení lidské, skládající se tehdáž asi z dvaasedmdesáti mužů, bylo za takovou nedovolenou a nerozvážnou opovážlivost rozptýleno božskou mstou v tolik různých jazykových rodů, kolik bylo hlav mužských. A jak víme z dějepisného podání, každý z nich se toulal a prchal, a jsouce daleko široko rozptýleni, bloudili po rozličných krajinách světa, a ač jich den ode dne ubývalo na těle, přibývalo jich mnohonásobně z pokolení do pokolení. A tak se lidstvo na Boží, vše řídící pokyn rozšířilo po okrsku zemském tolik, že po mnoha stoletích konečně přišlo i do těchto končin Germánie. Celá totiž ona země, ležící pod severní točnou až k řece Tanais a na západ, ač se v ní jednotlivé krajiny nazývají vlastními jmény, přece tehdy úhrnným názvem slula Germánie. O tom jsme se zmínili proto, abychom lépe mohli provést úkol, jež jsme si vytkli. Zatím však, než přijdeme k počátku vypravování dějin, pokusíme se stručně vylíčiti polohu naší země české a odkud dostala jméno.

2

Podle učení geometrů se dělí povrch zemský na dvě polovice, z nichž jednu zaujímá pod svým jménem Asie, druhou Evropa

s Afrikou. V Evropě leží Germánie a v jejích končinách směrem k severní straně daleko široko se rozkládá kraj, kolem dokola obklíčený horami, jež se podivuhodným způsobem táhnou po obvodu celé země, že se napohled zdá, jako by jedno souvislé pohoří celou tu zemi obklopovalo a chránilo. Povrch této země tenkrát zaujímaly širé lesní pustiny bez lidského obyvatele, zněly však hlasně bzukotem rojů včel a zpěvem rozličného ptactva. Zvěře bylo ve hvozdech bezpočtu jako písku v moři nebo jako hvězd na nebi a nikým neplašena tékala cestou necestou; houfům dobytka sotva stačila země. Se stády soumarů sotva se mohlo měřiti i množství kobylek, co jich v létě po polích skáče. Vody tam byly čistounké a k lidskému užívání zdravé, rovněž i ryby chutné a výživné. Je to divná věc a lze z ní uvážiti, jak vysoko se vypíná tato země: nevtéká do ní žádná cizí řeka, nýbrž všechny toky malé i velké, pojaty arci do větší řeky, jež slove Labe, tekou až do Severního moře. A poněvadž tato země za těch časů ležela nedotčená rádlem a do té doby ještě do ní nevešel člověk, který by se jí byl dotekl, uznávám za vhodnější o její úrodnosti či neúrodnosti pomlčeti než říci něco nezaručeného. Když do těchto pustin vstoupil člověk, ať to byl kdokoli – neznámo s kolika lidmi –, hledaje příhodných míst k lidským příbytkům, přehlédl bystrým zrakem hory a doly, pláně a stráně, a tuším kolem hory Řípu mezi dvěma řekami, Ohří a Vltavou, prvá zařídil sídla, prvá založil obydlí a radostně na zemi postavil bůžky, jež s sebou na ramenou přinesl. Tehdy starosta, jehož ostatní jako pána provázeli, mezi jiným takto promluvil k své družině: „Druhové, kteří jste nejednou snášeli se mnou těžké trudy cesty po neschůdných lesích, zastavte se a obětujte oběť příjemnou svým bůžkům, jejichž zázračnou pomocí jste konečně přišli do této vlasti, kdysi osudem vám předurčené. To jest ona, to jest ona země, kterou jsem vám – jak se pamatuji – častokrát sliboval, země nikomu

nepoddaná, zvěře a ptactva plná, sladkým medem a mlékem vlh-
noucí, a jak sami pozorujete, podnebím k obývání příjemná. Vody
jsou všude hojné a nadobyčej rybnaté. Zde se vám nebude ničeho
nedostávat, protože nikdo vám nebude škoditi. Ale když takový,
tak krásný a tak veliký kraj jest ve vašich rukou, rozvažte, jaké by
bylo vhodné jméno pro tu zemi.“ Ti hned jako z božského vnuknutí
zvolali: „Poněvadž ty, otče, sloveš Čech, kde najdeme lepší nebo
vhodnější jméno, než aby i země slula Čechy?“

Tehdy starosta, jsa dojat touto předpovědí svých druhů, jal se
z radosti líbati zemi, maje radost, že se má nazývati jeho jménem,
pak vstal a obojí dlaň zdvíhaje k nebeským hvězdám, takto počal
mluviti: „Vítej mi, země zaslíbená, tisícerymi tužbami od nás vy-
hledávaná, kdysi v čas potopy lidu zbavená, nyní jako na památku
lidstva nás zachovej bez pohromy a rozmnožuj naše potomstvo od
pokolení do pokolení.“

3

Upadl by však v hrubou nelibost, kdo by se pokusil našim nynějším
lidem, libujícím si v pravém opaku, podrobně líčiti, jakých byli
mravů, jak poctivých, jak byli prostí a kupodivu ušlechtilí tehdejší
lidé, jak byli mezi sebou věrní a jeden k druhému milosrdní, jak
byli též mírní, střídmi a zdrženliví. Proto se o tom nezmiňujeme
a chceme jen něco málo, ale pravdivého pověděti o tom, jaký byl
onen první věk. Byl přešťastný, spokojený a se skromnými výdaji
a nenadýmající se hrdou pýchou. Darů Cereřiných a Bakchových
neznali, protože jich ani nebylo. K večerím požívali žaludů nebo
zvěřiny. Nezkalené prameny poskytovaly zdravého nápoje. Jako
sluneční záře nebo voda, tak i luhy a háje, ano i manželství jim

byla obecná. Neboť po způsobu dobytka každou noc vyhledávali nové styky a s východem jitřenky přetrhávali svazek tří Grácií a železná pouta lásky. Kde koho zastihla noc, tam si lehl do trávy a v stínu košatého stromu spal sladkým spánkem. Neznali užitku vlny nebo lnu ani oděvu, v zimě užívali za šat koží z divoké zvěře nebo ovčích. Také nikdo neznal slovo „mé“, nýbrž po mnišském způsobu vše, co měli, za „naše“ ústy, srdcem i skutkem prohlašovali. U chlévů nebylo závor ani nezavírali dveře před nuzným chodcem, poněvadž nebylo ani zlodějů, ani loupežníků, ani nuzných. Žádný zločin nebyl u nich těžší než krádež a loupež. Žádných zbraní neznali, měli toliko šípy, a ty jen na střelení zvěře.

Nač o tom více? Ach, žel! Prospěšné se obrátilo v opak, obecné se změnilo ve vlastní; bezpečné chudobě, kdysi příjemné, vyhýbali se jako zablácenému kolu a prchali před ní, poněvadž ve všech plála touha po jmění, prudší než ohně v Etně. Když tyto a jim podobné neřesti bujely den ode dne hůř a hůře, křivdu, kterou dříve nikdo páchatí neuměl, jeden od druhého trpělivě zakoušel a neměl ani soudce, ani knížete, kterému by si požaloval. Potom, kdo byl uznáván v svém kmeni nebo pokolení za osobu pro své mravy vzácnější nebo pro své bohatství za váženější, k tomu se scházeli z dobré vůle, bez biřice, bez pečeti, a rokovali o svých rozepřích a křivdách, které kdo utrpěl, bez újmy svobody.

Mezi nimi povstal jeden muž, jménem Krok; podle jeho jména je znám hrad, již stromovým zarostlý, v lese u vsi Zbečna. Byl to muž za svého věku naprosto dokonalý, bohatý statky pozemskými a v svých úsudcích rozvážný a důmyslný. K němu se sbíhali jako včely k úlům lidé nejen z vlastního rodu, nýbrž i z celé země, všichni, aby je rozsuzoval. Tento znamenitý muž neměl mužské potomky, zplodil však tři dcery, jimž příroda udělila nemenší poklady moudrosti, nežli jaké dává mužům.

4

Z nich nejstarší se jmenovala Kazi, jež Meději z Kolchidy nic nezadala v znalosti bylin u věštev ani Asklepiovi v lékařském umění, poněvadž často způsobila, že se Sudičky vzdaly své práce, konce nemající, a

přiměla kouzlem i osud, by její vůlí se řídil.

Proto i obyvatelé naší země, když se něco ztratí a vzdávají se naděje, že by to mohli zase dostat, mají o ní pořekadlo: „To nedovede ani Kazi navrátiti.“

Když byla k vládkyni vzata, jež z Cerery zrozena byla,

obyvatelé země na památku své paní velmi vysoko vztyčili mohylu, kterou jest až podnes viděti nad břehem řeky Mže při cestě, kudy se chodí do končin kraje bechyňského přes horu, jež slove Oseka.

*Ctihodná byla i Tetka, co do věku byla však druhá,
žena to jemného citu, a bez muže svobodně žila.*

Ta vystavěla a svým jménem nazvala hrad Tetín, polohou velmi pevný, na vrcholu strmé skály u řeky Mže. A navedla hloupý a nerozumný lid, aby se klaněl vílám, jež vládnou horami, lesy a stromy, a ctil je; zavedla též celou pověrečnou nauku a učila modloslužebným řádům; a tak dosud mnozí vesničané jsou jako pohané: jeden ctí prameny aneb ohně, jiný se klaní hájům, stromům nebo kamenům, jiný oběti vzdává vrchům nebo pahorkům,

jiný se modlí k hluchým a němým bůžkům, jež si sám udělal, a prosí je, aby ochraňovali jeho dům i jeho samého.

Třetí, věkem nejmladší, ale moudrostí nejstarší, nazývala se Libuše; ta vystavěla též hrad tehdy nejmocnější u lesa, jenž se táhne ke vsi Zbečnu, a podle svého jména jej nazvala Libušín. Byla mezi ženami přímo jedinečnou ženou, v úvaze prozřetelná, v řeči rázná, tělem cudná, v mravech ušlechtilá, nikomu nezadala v rozhodování při lidu, ke každému byla vlídná, ba spíše líbezná, ženského pohlaví ozdoba a sláva, dávajíc rozkazy prozřetelné, jako by byla mužem. Ale poněvadž nikdo není úplně blažen, žena tak znamenitá i chvályhodná – ach, nešťastného osudu lidského! – byla prokyně. A poněvadž lidu pravdivě předpovídala mnoho budoucích věcí, celý ten kmen sešel se po smrti jejího otce k obecné radě a ustanovil ji sobě za soudce.

Toho času vznikl mezi dvěma obyvateli, kteří vynikali bohatstvím i rodem a byli jaksi správci nad lidem, nemalý spor o mez sousedních polí. I pustili se do takové hádky mezi sebou, že jeden druhému vjel nehty do hustých vousů, a tupíce se hanebně nevybíravými nadávkami a luskáním pod nosem, hřmotně vejdou do dvora, s velikým hlukem předstoupí před svou paní a snažně žádají, aby spornou věc mezi nimi rozhodla po právu a spravedlnosti. Ta si zatím hověla, jak si rozpustile vedou rozmařilé ženy, když nemají muže, kterého by se bály, měkce ležíc na vysoko nastlaných vyšíváných poduškách a o loket se opírajíc jako při porodu. Když pak, jdouc stezkou spravedlnosti a na osobu lidí nehledíc, celou při mezi nimi vzniklou rozsoudila po právu, tu ten, který spor na soudě nevyhrál, přesmíru se rozhněvav, potřásl třikrát či čtyřikrát hlavou a podle svého zvyku třikrát holí o zemi udeřiv a bradu slinou z plných úst poprskav, zvolá: „Toť křivda mužům nesnesitelná! Žena děravá se obírá mužskými soudy v lstivé myslí!

Víme zajisté, že žena, ať stojí či na stolci sedí, málo má rozumu; oč ho má ještě méně, když na poduškách leží? Tehdy opravdu se hodí spíše k tomu, aby se poznala s mužem, nežli aby bojovníkům vynášela nálezy. Vždyť je věc jistá, že všechny ženy mají dlouhé vlasy, ale krátký rozum. Lépe by bylo mužům umřít než to trpět. Nás jediné opustila příroda k hanbě všem národům a kmenům, že nemáme správce ani mužskou vládu a že na nás doléhají ženská práva.“

Nato paní, svou pohanu tajíc a bolest v srdci ženským studem zastírajíc, usmála se a pravila: „Tak jest, jak díš; žena jsem, jako žena žiji, ale snad proto si myslíte, že málo mám rozumu, že vás nesoudím metlou železnou, a poněvadž žijete bez bázně, právem mne nedbáte. Neboť kde je bázeň, tam je i kázeň. Ale nyní je velmi zapotřebí, abyste měli správce ukrutnějšího, než je žena. Tak také holubi pohrdli kdysi bělavým luňákem, jehož si zvolili za krále, jako vy mnou pohrdáte, a knížetem sobě učinili jestřába, mnohem ukrutnějšího, jenž vymýšleje si viny, jal se zabíjeti vinné i nevinné; a od té doby až podnes požírá holuby jestřáb. Jděte nyní domů, a koho vy si zítra vyvolíte za pána, toho si já vezmu za manžela.“

Mezitím povolala své sestry, jimiž zmítaly podobné vášně; jejich čarodějnickým uměním rovněž jako svým vlastním šálila lid ve všem; bylať Libuše sama, jak jsme se výše zmínili, prorokyní jako Cumská Sibylla, druhá sestra byla kouzelnicí jako Medeia z Kolchidy a třetí čarodějkou jako Kirké Aiaiská. O čem se té noci uradily ony tři hadačky anebo co tajného ujednaly, nebylo sice známo, avšak ráno se všem zjevilo nad slunce jasněji, když jejich sestra Libuše označila místo, kde se tajil jejich budoucí kníže, i jeho jméno. Neb kdo by si byl pomyslíl, že si knížete povolají od pluhu? Nebo kdo mohl věděti, kde oře muž, který se měl státí správcem

lidu? O čem by však nevědělo věštecké nadšení? Aneb čeho by nedokázalo čarodějně umění? Sibylla dovedla předpovědět národu římskému pořad Osudu skoro až do soudného dne, ba – lze-li tomu věřit – věštila též o Kristu, neboť kterýsi učitel církevní v jednom svém kázání uvádí verše Vergiliovy, o příchodu Páně podle věštby Sibylliny složené. Medeia dovedla bylinami a čáry často z nebeské báně svést Hyperiona a Berecynthii, dovedla deště, blesky a hromy vylákati z oblaků, dovedla starce krále Ejaka omladiti. Čáry Kirčinými byli proměněni druhové Ulixovi v rozmanitá zvířata a král Picus v datla; ten se podnes jeho jménem po latinsky tak nazývá. Jaký div? Jak znamenité věci provedli v Egyptě svým uměním čarodějníci! Ti svými kouzly učinili tolik divů, kolik prý jich z moci Boží způsobil služebník Boží, Mojžíš. O tom však dosti.

5

Druhého dne, jak bylo nařízeno, bez prodlení svolají sněm a shromáždí lid, sejdou se všichni dohromady a žena, sedíc na vysokém stolci, mluví k hrubým mužům: „Jak jsi politování

nadmíru hoden, ó lide, jenž neumíš svobodně žít,

svobodu, kterou žádný dobrý muž neztrácí leda s životem, tou vy ne bezděky zhrdáte a nezvyklé porobě dobrovolně poddáváte své šíje. Běda, pozdě budete toho marně litovati, jako litovaly žáby, když vodní had, jež si učinily králem, počal je usmrcovati. Nebo nevíte-li, jaká jsou knížecí práva,

zkusím o věci té vás poučit jen málo slovy.

Předně snadno je knížete dosaditi, ale nesnadno dosazeného sesaditi. Neboť v této chvíli jest ten muž pod vaší mocí, ať ho povýšíte za knížete čili nic; jakmile však bude povýšen, vy i vše, co máte, bude v jeho moci. Před jeho tváří se budou třásti jak v zimnici vaše kolena a oněmělý jazyk přilne k suchému patru. K jeho hlasu jen tak že budete z velikého strachu odpovídati: „Ano, pane; ano, pane,“ až on pouhým pokynem svým bez vašeho mínění toho odsoudí, onoho dá zabít, jednoho rozkáže vsaditi do vězení, jiného oběsiti na šibenici. Vás samé a z vás, koho se mu zachce, jedny učiní sluhy, jiné sedláky, jiné poplatníky, jiné výběřčími, jiné katy, jiné biřici, jiné kuchaři, pekaři nebo mleči. Ustanoví sobě i plukovníky, setníky, šafáře, vzdělavatele vinic a polí, též žence, kováře zbraní, kožišníky a ševce. Vaše syny i dcery postaví do svých služeb, také z vašeho skotu, z koní i klisen neb z dobytka právě nejlepší si vezme podle své libosti. Všechno, co máte lepšího ve vsích, na polích, rolích, lukách a vinicích, pobere a obrátí v svůj prospěch. Ale proč vás dlouho zdržuji? Nebo nač to mluvím, jako bych vás chtěla strašiti? Trváte-li na svém předsevzetí a nemýlíte-li se ve svém přání, oznámím vám jméno knížete i místo, kde jest.“

K tomu sprostý lid zajásá zmateným křikem; všichni jedněmi ústy žádají, aby jim byl dán kníže. K nim ona: „Hledte,“ dí, „hle, za oněmi horami –“ a ukázala prstem na hory – „je neveliká řeka Bílina a na jejím břehu je viděti vesnici, jež slove Stadice. V jejím obvodu jest úhor, zděli i zšíři dvanácti kročejů, jenž kupodivu, ač leží mezi tolika poli, přece nenáleží k žádnému poli. Tam váš kníže oře s dvěma strakatými voly; jeden vůl má vpředu dokola bílý pás a bílou hlavu, druhý jest od čela po zádech bílý a zadní nohy má bílé. Nyní, je-li vám libo, vezměte mou řízu, plášť i přehozy, jaké slušejí knížeti, jedte vyříditi muži tomu vzkaz ode mne i od lidu a přiveďte sobě knížete a mně manžela. Muž má jméno Přemysl.

Ten na vaše hrdla a hlavy přimyslí mnohá práva. Jeho potomstvo bude v celé této zemi panovati navěky věkův.“

6

Zatím byli určeni poslové, aby tomu muži přednesli vzkaz své paní i lidu. Když paní viděla, že jaksi, neznajíce cesty, váhají, pravila: „Co váháte? Jděte bez starosti, sledujte mého koně, on vás povede pravou cestou a dovede zase zpět, neboť tu cestu nejednou šlapal.“

Lichá šíří se pověst a zároveň mínění křivé,

že paní sama vždy za nočního ticha tu bájnou cestu na koni tam konávala a před kuropěním se vracívala; tomu však

„ať Žid Apella věří.“

Co dále? Kráčejí poslové moudře neučení, putují vědomě nevědomi, držíce se stop koně. Již přešli přes hory, jižjiž se blížili ke vsi, kam měli dojít. Tu jim přiběhl jakýs chlapec vstříc, i tázali se ho řkouce: „Slyš, dobrý chlapče, jmenuje se tato ves Stadice? A jestliže ano, je v ní muž jménem Přemysl?“ – „Ano,“ odpověděl, „je to ves, kterou hledáte, a hle, muž Přemysl nedaleko na poli popohání voly, aby dílo, jež koná, hodně brzo dokonal.“ Poslové přistoupivše k němu pravili:

„Blažený muži a kníže, jenž od bohů nám jsi byl zrozen.“

A jako mají sedláci ve zvyku, že jim nestačí jednou to říci, plnou hubou opakují:

*„Zdráv bud', kníže, bud' zdráv, tys oslavy nad jiné hoden,
vypřáhni od pluhu voly, změň roucho a na koně vsedni!“
Přítom mu ukáží roucho i na hřebce, který vtom zaržál.*

„Paní naše Libuše i všechen lid vzkazuje, abys brzy přišel a přijal panství, jež je tobě i tvým potomkům souzeno. Vše, co máme, i my sami jsme v tvých rukou; tebe za knížete, tebe za soudce, tebe za správce, tebe za obránce, tebe jediného sobě volíme za pána.“ Při té řeči se ten muž moudrý, jako by předvídal budoucnost, zastavil, otku, kterou držel v ruce, vetkl do země a pustiv voly zvolal: „Jděte tam, odkud jste přišli!“ Ti, ještě než to dořekl, z očí zmizeli a nikdy více se neobjevili. Ale líska, kterou do země vetkl, vyrazila tři velké ratolesti, a to, což jest ještě podivnější, i s listím a ořechy. A muži vidouce, co se tu děje, stáli zaraženi. On je vlídně jako hostitel pozval k snídani, vyňal z lýkové mošny plesnivý chléb a kus sýra, mošnu položil na trávnick místo stolu, na to režný ubrus a tak dále. Zatímco svačili a vodu ze džbánu pili, dvě ratolesti neb odnože uschly a opadly, ale třetí velmi rostla do výše i šíře. To naplnilo hosty ještě větším podivem a bázni. A on dí: „Co se divíte? Vězte, že se z našeho rodu mnoho pánů zrodí, ale jeden pokaždé bude panovati. Ale kdyby vaše paní nebyla s tou věcí tak spěchala, nýbrž na krátký čas byla vyčkávala běhu osudů, že by nebyla pro mne tak brzy poslala, měla by vaše země tolik pánů, kolik by příroda vydala na svět knížecích synů.“

7

Potom, oděn v knížecí roucho a obut v královskou obuv, vsedne oráč na bujného oře, avšak nezapomínaje na svůj stav, vezme s se-

bou své střevíce, zcela z lýčí ušité, aby je dal schovati pro budoucnost; a chovají se na Vyšehradě v knížecí komoře až podnes a na věčné časy. Ubírali se nadcházkami a poslové ještě si netroufali s novým pánem důvěrněji mluvit, ale jako holubi, když k nim někdy nějaký cizí přiletí, zpočátku se ho bojí, brzy však při letu samém mu přivyknou a jako za svého jej mají a milují, tak oni při jízdě hovořili a povídáním si cestu krátili, a přitom vtipkující a žertující, na únavu zapomínali.

Tu se stalo, že se jeden, zvláště smělý a od řeči, zeptal: „Pane, pověz nám, proč jsi nám dal schovati tyto lýkové střevíce, jež nejsou k ničemu, než aby je člověk zahodil; nemůžeme se tomu dosti vynadivit.“ On jim odpověděl: „Na to jsem je dal a dám schovati navěky, aby naši potomci věděli, odkud vzešli, a aby byli vždy živi v bázni a nejistotě a aby lidí sobě od Boha svěřených nespravedlivě neutiskovali z pýchy, poněvadž všichni jsme si od přírody rovni. Nyní však ať se smím zase i já vás zeptati, zda je chvalitebnější z chudoby se povznést k hodnosti, či z hodnosti upadnouti v chudobu? Odpovíte mi ovšem, že je lépe povznést se k slávě než upadnouti v nouzi. Ale jsou mnozí ze vznešeného rodu vzešli, potom však v potupnou nouzi a v neštěstí upadlí, kteří hlásajíce jiným, jak jejich předkové byli slavní a mocní, nevědí, že tím sami sebe ještě více tupí a hanobí, poněvadž sami pozbyli svou nedbalostí toho, čeho oni nabyli svou příčinlivostí. Neboť Štěstěna stále jako v kostky hraje svým kolem tak, že brzy ty povznese na vrchol, brzy ony uvrhne do propasti. Tím se stává, že se světská hodnost, jež bývá někdy k slávě, ztratí k hanbě. Ale chudoba, překonaná ctností, neskrývá se pod vlčí koží, nýbrž svého vítěze, jež zprvu s sebou strhla do hlubin, povznáší k hvězdám.“

8

A když cestu dokonali a užuž se blížili k hradu, pospíšila jim vstříc paní, obklopená svými dvořany; podavše si ruce, vešli s velikou radostí do příbytku, posadili se na pohovkách, občerstvili se darem Cereřiným a Bakchovým a ostatek noci věnovali Venuši a Hymenaeovi.

Tento muž, jenž vpravdě pro svou mužnost zasluhuje slouti mužem, upoutal zákony tento bezuzdný kmen, nezkrocený lid mocí zkontroloval a uvedl v poddanství, jež jej i nyní tíží, též vydal všechna práva, jimiž se naše země řídí a spravuje, sám s Libuší samou.

9

V době těchto prvních počátků práv jednoho dne řečená paní, jsouc věštným duchem nadšena, před svým mužem Přemyslem a v přítomnosti starších lidu takto věštila:

*„Vidím veliký hrad, jenž slávou nebes se dotkne,
ve hvozdě leží místo — je vzdáleno ode vsi této
na třicet honů a mez mu určují vltavské vlny.*

Toto místo na severní straně pevně chrání hlubokým údolím potok Brusnice, na jižním však boku široká hora velmi skalnatá, jež slove Petřín, převyšuje okolí. Hora toho místa se zkrucuje na způsob delfína, mořského vepře, směrem až k řečené řece. Až tam přijdete, naleznete člověka, an uprostřed lesa teše práh domu. A protože se u nízkého prahu i velcí pánové sklánějí, podle této

příhody hrad, jež vystavíte, nazvete Prahou. V tomto hradě někdy v budoucnosti vzejdou dvě zlaté olivy, jež svými vrcholy proniknou až do sedmého nebe a po všem světě budou zářiti svými divy a zázraky. Budou je obětmi a dary ctíti a jim se klaněti všechna pokolení země české a ostatní národové. Jedna z nich bude slouti Větší sláva, druhá Voje útěcha.“

Byla by více mluvila, kdyby nebyl pekelný věštecký duch prchl z Božího tvora. Ihned kráčejí v staletý hvozd, a nalezše dané znamení, vystavějí na řečeném místě hrad Prahu, vévodící celým Čechám.

A poněvadž toho času dívky naší země, dospívající beze jha, usilující jako Amazonky o vojenskou zbraně a vůdkyně si volíce, vojensky sloužily stejným způsobem jako mladí mužové a po mužsku si hleděly lovu v lesích, nebrali si muži jich, nýbrž ony samy si braly muže, které a kdy chtěly, a jako skythský kmen Plavci neb Pečeněgové, v oděvu se nijak, muž a žena, nelišili. Z toho přibýlo ženám tolik smělosti, že si vystavěly na jedné skále, nedaleko od hradu dříve řečeného, polohou pevný hrad, jemuž od jména „děvy“ bylo dáno jméno Děvín. Když to viděli jinochové, velikou žárlivostí na ně se rozhorlivše, mnohem četněji se shromáždili a o nic dále než na doslech polnice vystavěli na druhé skále mezi chrastím hrad, jež nynější lidé nazývají Vyšehrad, tehdy však od chrastí dostal jméno Chvrasten. A poněvadž často dívky uměly chytřeji obelstít jinochy, často zase jinoši bývali statečnější než dívky, brzo trvala válka mezi nimi, brzo mír. A když nastalo příměří, dohodly se obě strany, že se k společnému jídlu a pití sejdou a že po tři dni budou konati slavné hry mezi sebou na ustanoveném místě. Co dále? Jinoši dají se do hodování s dívkami nejinak než jako draví vlci, hledající žrádla, aby vpadli do ovčína. První den strávili vesele při hostině a hojném pití.

*Nová vyrostla žízeň, když žízeň hasiti chtěli,
jinoši se svou touhou jen stěží se do hodin nočních*

zdrží.

*Noc byla, zářil měsíc a jasný byl nebeský blankyt.
Vtom z nich zatroubil jeden a tím jim znamení dával,*

řka:

*„Již jste si pohráli dost, již dosti jste jedli a pili,
vzhůru již, Venuše zlatá vás zvučnou polnicí budí.“*

A ihned unesl každý jednu dívku. A když nastalo ráno a mír byl uzavřen, odnesše pokrmy i nápoje z jejich hradu, prázdné zdi dali napospas Lemňanu Vulkánovi. A od té doby po smrti kněžny Libuše jsou naše ženy pod mocí mužů.

Ale protože arcí všem

nezbývá nežli jít tam, kam odešli Ancus i Numa,

Přemysl naplniv již dny, když ustanovil práva a zákony, byl vzat k zeti Cereřinu, ježž zaživa ctil jako boha. Po něm Nezamysl nastoupil vládu. Když toho smrt uchvátla, Mnata dostal odznaky knížecí. Když sešel z tohoto světa, Vojen se ujal kormidla vlády. Po jeho dožití Vnislav řídil knížectví. Když jeho život přetrhly Sudičky, Křesomysl byl posazen na výsost trůnu. Když on byl vyrván světu, Neklan se zmocnil knížecího křesla. Když od něho život odstoupil, Hostivít na trůn nastoupil. O životě a stejně i o smrti těchto knížat se mlčí, jednak že jsouce oddáni břichu a spaní,

nevzdělaní a neučení, podobali se dobytku, takže zajisté proti přírodě tělo bylo jim k rozkoši, duše na obtíž; jednak i proto, že nebylo toho času, kdo by perem zachoval paměti jejich skutky. Ale pomlčme o těch, o nichž se mlčí, a vraťme se tam, odkud jsme se trochu uchýlili.

10

Hostivít zplodil Bořivoje, jenž první z knížat byl pokřtěn od cti-hodného Metoděje, biskupa moravského, za časů císaře Arnulfa a krále moravského Svatopluka.

Nepokládali jsme však za zbytečné do našeho díla na tomto místě vložit stručné vyličení toho, čeho jsme se z pověsti doslechli o bitvě, svedené dávno předtím za času knížete Neklana na poli zvaném Tursko, mezi Čechy a Lučany, jimž v dnešní době podle hradu Žatce říkáme Žatčané. Od čeho však je ten lid nazýván od starodávna Lučané, nechceme pominouti mlčením. Ono území totiž se dělí na pět krajín podle jejich podoby. První krajina leží při potoce řečeném Hutná, druhá na obou stranách řeky Uzky, třetí se rozkládá v obvodu bystřiny Březnice, čtvrtá, jež slove i Lesní, leží v podkrají řeky Mže a pátá, uprostřed, slove Lúka, překrásná napohled a bohatá výnosem, velmi úrodná na osení a oplývající lukami, odkudž nabyla i svého jména. A poněvadž byla tato krajina nejdříve, dávno ještě před založením hradu Žatce, obydlena lidmi, právem se její obyvatelé nazývali po své krajíně Lučané.

Nad nimi vládl kníže Vlastislav, muž bojovný, v boji statečný a v svých záměrech nadmíru lstivý; a mohl dobře slouti v bitvách šťastným, kdyby ho nebyl poslední osud zkrušil nešťastným koncem. Neb již dříve vedl často proti Čechům boje, a maje v nich štěstí

i přízeň bohů, vždy nabyl vrchu; vtrhnuv do jejich země, častokrátě ji krutě poplenil vražděním, pálením a loupením a ztenčil dokonce počet náčelníků lidu svými posádkami do té míry, že jsouce zavřeni v malém hrádku, jenž slove Levý Hradec, báli se hrozně, aby tam nepřátelé nepřišli „na hrátky“. Kníže vystavěl hrad, jež podle svého jména nazval Vlastislav, mezi dvěma vrchy, Medvězí a Přípkem, na pomezí dvou krajů, bílinského a litoměřického, a vsadil do něho zlé lidi, aby činili úklady lidu obou těch krajů proto, že stáli na straně Čechů. A jako při každé proměně zdar povznáší a nezdar ponižuje lidská srdce, z velikého zdaru, jehož vždy v bojích dosahoval, povýšilo se a povzneslo srdce knížete, že v hrdé mysli vzplanul touhou nabýti celých Čech. Ach, mysl lidská, neznalá budoucnosti, jak se často oklame svým dohadem! Často se stává, že před pádem bývá pozdvižení srdce, jako před radostí často jeho ponížení.

Ihned se nadme domýšlivou pýchou, a chtě zvědět, jakou vládnoucí mocí, dá nositi meč po všech krajích celé své země a oznámiti knížecí rozkaz, že každý, kdo výškou těla přesahuje míru meče, nepůjde-li na vojnu tak rychle, jak bylo rozkázáno, má býti bez milosti mečem pokutován. Seznav, že se nad vyřčené slovo rychleji shromáždili na ustanoveném místě, postavil se uprostřed na náspu, a obklopen jsa dokola lidem, opřen o štít a mávaje v ruce mečem, jal se mluvit: „Bojovníci, ve vašich rukou jest již poslední vítězství, jindy jste nejednou zvítězili, nyní k hotové věci se hotovíte. K čemu vám třeba brnění? Brnění hleďte nositi jako znak vojenství. Spíše však vezměte s sebou sokoly, krahujce, volavky a všechno podobné ptactvo, které se hodí lépe pro zábavu a hru, abychom jim maso nepřátel – ačli ovšem stačí – dali k nažrání. Bera za svědka boha Marta a svou vládkyni Bellonu, jež mi prokázala všeliká dobrodiní, přísahám na jílec svého meče, jež v ruce

držím, že dám štěňata matkám místo jejich nemluvnat přikládati k prsům. Zdvihněte praporece, nechte prodlévání; těm,

kdož hotovi jsou, vždy uškodil odklad.

Jděte již rychle a vítězství dobudte šťastně!“ Zní ryk až k nebesům: muž schopný i neschopný, udatný i chabý, statný i nestatný hlučí: „Do zbraně, do zbraně!“; prašivá kobyly poskakuje jako bujný hřebec v bitvě.

11

Zatím jakás žena, jedna z počtu hadaček, zavolavši k sobě pastorka, jenž měl již táhnouti do boje, pravila mu: „Ač není v povaze macech, aby dobře činily svým pastorkům, přece, jsouc pamětliva svazku s tvým otcem,

výstrahu, chceš-li, ti dám, jak mohl bys naživu zůstat.

Věz, že čarodějnice neb příšery Čechů svými kouzly nabyly převahy nad našimi hadačkami, takže naši zahynou všichni do jednoho a vítězství se dostane Čechům.

Abys ty záhubě té však nakonec ujíti mohl,

uřež protivníku, kterého při prvním utkání zabiješ, obě uši a schovej je do své tobolky; pak mezi nohama koně udělej vytaseným mečem čáru na zemi na způsob kříže. Neboť tím uvolníš ta neviditelná pouta, jimiž hněv bohů sváže vaše koně, takže budou

ochabovati a padati, jako by byli dlouhou cestou unaveni. A hned, vsedna na koně, dej se na útěk, a i když se za tebou ozve silný hřmot, nikdy se neohlížej zpět, nýbrž pospěš si ještě více; a tak ty jediný stěží unikneš. Neboť bohové, kteří vás provázivali do boje, obrátili se na pomoc vašim nepřátelům.“

Naproti tomu Čechové neměli dosti síly k odporu, když nepřátelé již tolikrát nad nimi slavili vítězství, a tak bylo

jedinou zmožených spásou již v žádnou nedoufat spásu.

A jako vždy lidé nevěřící a tedy k zlému náchylnější, když je opouštějí síly a dobré vlastnosti, obracejí se hned k horším stránkám a k nepravosti, nejnak i ten lid, oddaný liché modloslužbě a více věřící lžím, zoufal již nad svými silami a vojenskou zbraní; i obrátili se o radu k jedné babě věštyni s naléhavou prosbou, aby jim pověděla, co třeba činiti v takovém nebezpečnosti nebo jaký výsledek bude míti příští bitva. Ona, jsouc plna věštího ducha, nezdržovala je dlouho záhadnými hádankami. „Chcete-li,“ dí, „dosíci slávy vítězství, musíte napřed vyplniti rozkazy bohů. Obětujte tedy svým bohům osla, aby se jejich ochrana u vás octla. Tuto obět káže učiniti nejvyšší bůh Jupiter i Mars sám a jeho sestra Bellona a Cereřin zeť.“

I byl zatím vyhledán ubohý oslíček, zabit, a jak byl rozkaz, rozsekán na sto tisíc kousků a od veškerého vojska za okamžik sněden. Když se takto posílili oslím masem – věc zázraku podobná –, mohl člověk spatřiti šiky veselé a muže, kteří byli hotovi k smrti jako lesní vepři; a jako po deštovém mraku bývá slunce jasnější a oku příjemnější, tak po veliké skleslosti bylo ono vojsko čilejší a k boji odvážnější.

Zatím se jejich kníže Neklan, bázlivější než zajíc a na útěku rychlejší než Parth, strachoval nastávající bitvy, a dělá se nemocným, ukryl se na výše řečeném hradě. Co měly činiti údy bez hlavy nebo bojovníci v boji bez vůdce? Žil toho času jeden muž, vynikající sličným tělem, podle věku i jména Tyr. Byl po knížeti druhý mocí, a když i tisíc nepřátel naň dotíralo v boji, nikoho se nebál, před nikým neustupoval. Toho povolal kníže tajně k sobě a nařídil mu, aby oblékl jeho zbroj, a rozkázal mu s vědomím jen několika dvořanů, aby vsedl na knížecího koně a místo něho jel před bojovníky na bojiště, jež bylo nevelmi, jen asi na dva hony vzdáleno od hradu. Přišli na pole od obojího vojska smluvené, ale Čechové dříve obsadili pahorek čnějící uprostřed pole, z něhož mohli dříve viděti, jak nepřátelé přicházejí, a odkud ten, jehož pokládali za knížete, Tyr, stoje na zvýšeném místě, mohl promluvit k bojovníkům: „Kdyby bylo v moci vůdce dodati statečnosti vojákům slovy, zdržel bych vás mnohonásobnými oklikami v řeči; ale protože nepřítel stojí před očima a jen málo času zbývá na povzbuzování,

dopřejte, abych vás směl, byť skromnými, podnítit slovy.

Všichni mají ve válce stejnou odhodlanost k boji, ale nesterjný záměr vítězství. Oni bojují za slávu nemnohých, my zápasíme za vlast, za svobodu lidu i svou a za poslední spásu; oni, aby pobrali cizí majetek, my, abychom ochránili své drahé dítky a milé manželky. Posilnění budtež a mějte se zmužile! Neboť své bohy, kteří dosud byli proti vám popuzeni, usmířili jste obětmi, jakých si na usmíření přáli. Proto strachem z nich se nestrachujte, poněvadž ti, jejichž duchu strach překáží v boji, ocítají se v největším nebez-

pečenství; odvaha však je tolik co zeď, odvážným i bohové sami pomáhají. Věřte mi, za oním táborem leží vaše spása a sláva. Ale i kdybyste chtěli nepříteli ukázati záda, smrti přece nemůžete ujíti. A kdyby to byla jenom smrt! Půjde o horší věci než smrt: oni znásilní vaše manželky před vašima očima, v jejich klíně nemluvnata mečem pobijí a ke kojení jim dají štěňata, poněvadž pro přemožené jest jedinou ctností nic neodpírati vítězům.“

Mezitím lucký kníže, velký ukrutník v srdci, přišel z druhé strany s lidem velmi pyšným, jemuž i podnes od zlého ducha je vrozena pýcha. Když spatřil, že se nepřátelé nehýbou z místa, kázal svým, aby chvilenu tam postáli, a jako by měl lítost nad osudem nepřátel, těmito slovy podněcoval mysli svých vojáků: „Ubohé duše bázlivců, nadarmo se chytají kopců ti, jimž scházejí síly a válečné umění; neprospěje kopec, je-li mužnost mdlá. Vidíte: neodvažují se utkati s vámi na rovině, ba nemýlím-li se, již se strojí na útek. Ale vy, dříve než prchnou, vrhněte se na ně náhlým útokem a dokažte svým obvyklým způsobem, aby byli pod vašima nohama rozdrceni jako bídná sláma. Šetřte svých statných kopí, abyste jich neposkvrnili krví zbabělců, a raději pusťte ptactvo, jež s sebou nesete, abyste těmi sokoly postrašili šiky bojácné jako holuby.“ Jakmile se to stalo, objevila se taková houšť rozličných ptáků, že se pod jejich křídly zatmívalo nebe jako pod deštovým mrakem nebo v čas černé bouřky.

Když to viděl neohrožený Tyr, přerušil začatou řeč a pravil k svým: „Stane-li se snad, že zemru v boji, pochovejte mne na tomto vršku a vystavěte mohylu, která bude navěky po mně pojmenována.“ (Ta slove odtud až podnes rovem udatného bojovníka Tyra.) A jako se řítí obrovský balvan skalní, bleskem byv sražen, z vrcholu vysoké hory po srázu, strhuje s sebou všechny překážky, právě tak statečný hrdina Tyr, ihned vyskočiv, vrhl se do

nejhustějších klínů nepřátel. A jako by někdo v zahradě podtínal srpem slabé makovice, tak on sekal mečem hlavy v cestě stojících nepřátel, až, pln jsa šípů jako ježek, padl uprostřed seče na velikou hromadu mrtvých.

Neví se, od koho který neb jakou zahynul ranou,

jen to víme jistě, že Čechové dobyli vítězství a Lučané všichni byli pobiti až do jednoho, totiž kromě toho, jemuž macecha dala výstrahu, dříve nežli šel do bitvy. Ten, splniv příkaz macešin, zachránil se kvapným útekem, a když přišel domů, hle, oplakávali tam jeho manželku jakoby zemřelou. Když její muž odkryl jí obličej, aby se na ni podíval – zní to jako pohádka –, bylo viděti, že mrtvola měla ránu v prsu a uši utáty. Tu si vzpomněl, co se stalo v bitvě, vyňal uši se zakrvácenými náušnicemi z tobolky a poznal, že v bitvě v podobě svého protivníka zabil svou ženu.

13

Potom Čechové, vpadnuvše do oné země, beze všeho odporu ji pustošili, hrady rozbořili, vesnice spálili a mnoho kořisti pobrali. Zatím najdou syna Vlastislavova, skrytého u jedné stařenky. Kníže, ač pohan, přece jako by byl dobrý křesťan, spatřiv ho, byl jat milosrdenstvím nad ním a ušetřil ho pro jeho mládí a krásu. Vystavěv na rovině nový hrad Drahůš na břehu řeky Ohře a u vsi Postoloprť, kde je nyní viděti klášter Panny Marie, odevzdal jej i hochu vychovateli, jemuž ho již vlastní otec svěřil, jménem Durynkovi; byl to rodák ze Srbska, člověk až nelidsky zločinný, nad nejhoršího horší a nad každou šelmu ukrutnější. To se ovšem stalo na radu všech

kmetů, aby se lid rozprchlý shromažďoval k synu svého dřívějšího pána jako k svému knížeti, tak, jako se včely slétají k své matce, dále aby mohli býti na rovině snáze zajati, kdyby se někdy chtěli vzbouřiti, a konečně, že by se s mužem cizorodým hned tak nespikl lid domorodý. Zařídívše to, vrátili se domů s velikou radostí a vítězné praporce donesli zpět na jejich stanoviště.

Zatím ten nešlechtný Srbín, horší než pohan, spáše ukrutný zločin. Neboť jednoho dne oznámili rybáři, že se mnoho ryb drží pod novým ledem v tiché vodě; led byl totiž průsvitný, povětřím ještě neporušený a nepošpiněný prachem. Tu ten druhý Jidáš Durynk, maje za to, že je vhodný čas, aby provedl svou ničemnost, kterou již dávno ve zlé mysli a ve zlém srdci vymyslel proti životu svého pána, pravil k hochovi, stroje se úkladně ho zabíti: „Pojďme loviti ryby!“ Když tam přišli, pravil: „Kněžici můj, podívej se, hle, jak plave na sta ryb pod ledem.“ On pak jako dítě dětsky poklekl, a zatímco se bezstarostně díval na ryby pod ledem, dostal ránu sekerou do útlého krku – a toho, jehož ušetřil nepřítel, vlastní vychovatel zavraždil.

Všichni se rozprchli od tak hrozného divadla. Onen však člověk, horší než otcovrah, co se mu nepovedlo jednou ranou sekerou, dokoná nožem a uřízne svému kněžici jako prasátku hlavu; schovav ji pod plášť, ovinul ji jako k poctě svého pána v čisté plátno, maje v úmyslu donésti ji ke knížeti, jenž mu toho hochasvěřil – nešťastník k vlastní své škodě! Nese bez prodlení smutný dar doufaje, že dojde za ten skutek nesmírné odměny, a najde knížete, an v pražském paláci sedí v radě se všemi předáky. Maje za nejlepší, jestliže ohlásí před tváří všech veřejně svůj čin, pozdraví knížete, a dostav pozdravení, stojí čeká, a jakmile mu bylo dáno slovo, pravil: „Ejhle, já, já jediný jsem to dokázal svou sekerou kladní, že vy všichni můžete býti klidní a spáti na tom či

onom uchu. Neboť často jedna malinká jiskřička, kterou strážce domu neopatrně zanechá v drobném popelu, vznítí veliký požár a zasáhne nejen dům, nýbrž i pány domu a sežehne. Tuto jiskřičku jsem já, předem vás varuje a předvídaje, že by vám někdy mohla uškoditi, uhasil, a jako božskou věštbou byv upozorněn, zachránil vás i vaše potomky od příští zkázy. Vy pak, kteří jste hlavami této země, najděte pravé jméno pro tento skutek. Je-li záslužný, učiňte, aby všichni věděli, jak mnoho jsem si zasloužil; pakli však řeknete, že je to zločin, ještě více jste mi povinni za to, že nemusíte vy sami páchat zločin. Či proto byste byli měli toho dítěte šetřiti, že jeho otec chtěl vaše děti pobíti a štěňata dát kojiti mlékem vašich manželek? Zajisté

není pochoutkou maso ni omáčka ze vzteklých vlků.

Hle, mstitel krve otcovy, který vám jednou měl škoditi, leží poražen bez vaší krve. Nuže, pojďte již chutě a přijměte spěšně to panství, jež beze strachu budete navěky šťastně držeti.“ A ihned ukázal na talíři něžnou hlavu, již ještě nic nescházelo do živého člověka, leda aby promluvila.

Zhrozil se kníže, srdce kmetů se zachvěla, zmatené reptání zabouřilo. I odvrátil kníže hlavu od zlořečeného daru a otevřel ústa, aby pronesl řeč tuto:

„Klid' se mi s tím svým darem, ty bídný padouchu, z očí!

Tvé zločiny přesahují míru i odpuštění a nenalézají hodné pomsty. Na tento zločin nelze si vymysleti hodné odsouzení ani úměrný trest. Či míníš, že bych nebyl mohl učiniti, cos učinil, kdybych byl chtěl? Já jsem směl zabíti svého nepřítel, ale ty nikoli svého

pána. Hřích, jímž jsi zhřešil, je větší než to, co lze nazvat hříchem. Zajisté kdo by tebe usmrtil nebo k smrti odsoudil, upadne ne v jeden, ale ve dvojí hřích, protože za obojí ten hřích, žes byl usmrčen i žes usmrtil pána, ponese hřích trojnásobný. Avšak jestliže ses za ten svůj přeukrutný zločin od nás nadál nějaké odplaty, věz, že se ti za velikou odměnu uděluje to, aby sis ze tří smrtí jednu zvolil, kterou budeš chtít: buď po hlavě skočíš z vysoké skály, nebo se na některém stromě vlastní rukou oběsíš, nebo zločinný život skončíš vlastním mečem.“ K tomu on povzdychnuv si odvětil: „Běda, jak je člověku zle, když se věc přihodí jinak, než se naděje.“ A ihned odešel, oběsil se provazem na vysoké olši; a odtud ta olše, dokud nebyla poražena – stála totiž vedle cesty –, slula olší Durynkovou.

A poněvadž se tyto věci zběhly za starodávna, ponecháváme čtenáři posouditi, zda se vskutku staly, či jsou smyšlené; nyní chceme své pero, byť tupé, však zbožné, nabrousiti, abychom vypsalí ty věci pamětihodné, jež zaručuje hodnověrné podání.

14

Roku od narození Páně 894. Pokřtěn byl Bořivoj, první křesťanský kníže svaté víry. Téhož roku Svatopluk, král moravský – jak se všeobecně vypravuje – zmizel uprostřed svého vojska a nikde se již neobjevil. Pravda je však, že přišed sám k sobě, uznal, že nespravedlivě a jaksi zapomněv dobrodiní, pozdvihl zbraně proti svému pánu, císaři Arnulfovi, jehož synu byl kmotrem a jenž mu podrobil nejen Čechy, ale i jiné země odtud až k Odře a odtamtud do Uher až k řece Hronu. Želeje toho, za temna půlnočního vsedl nikým nepozorován na koně, projel svým táborem a uchýlil se

na jedno místo, na stráni hory Zobor, kde kdysi s jeho podporou a pomocí vystavěli tři poustevníci ve velikém a nepřístupném lese kostel. Když tam dojel, na skrytém místě v tomto lese zabil koně a svůj meč zahrabal do země. Na úsvitě přišel k poustevníkům, aniž poznali, kdo jest; i byl po mnišsku oholen a oblečen v roucho poustevnické. A pokud žil, zůstal od nikoho nepoznán, teprve když již poznal, že se blíží smrt, zjevil mnichům, kdo jest, a hned potom umřel.

Království po něm drželi krátký čas jeho synové, ale méně šťastně; neboť jednak bylo od Uhrů rozchváčeno, jednak od Rakušanů a Poláků až do základů nepřátelsky zpustošeno.

15

Bořivoj zplodil dva syny, Spytihněva a Vratislava, z Ludmily, dcery Slavibora, knížete z hradu Pšova.

Když odešel po způsobu všeho těla smrtelného ze světa, nastoupil v otcovské panství Spytihněv; po jeho smrti dosáhl knížectví Vratislav, jenž pojal za manželku jménem Drahomiř z tvrdého kmene lutického – i ona sama byla k víře křesťanské tvrdší než skála – z kraje Stodoranů. Ta porodila dva syny: Václava, Bohu i lidem milého, a Boleslava, bratrovraždou kletého. Avšak o tom, jak milostí Boží, vždy předcházející a všude následující, dosáhl kníže Bořivoj svátosti křtu nebo kterak se vlivem jeho nástupců v našich krajinách den ode dne šířilo náboženství křesťanské víry, nebo který kníže které kostely či kolik jich nově jako věřící křesťan zřídil, o tom o všem jsme raději volili pomlčeti než čtenářům nechat způsobiti proto, že jsme to již čtli sepsáno od jiných: něco v Privileji církve moravské, něco v Krátkých dějinách téže

země a Čech, něco v Životě a umučení přesvatého našeho patrona a mučedníka Václava. Neboť i jídla, kterých častěji požíváme, se přejídají. To, čeho jsme se výše dotkli, stalo se mezi těmi lety, jež zde níže označujeme; nemohli jsme se dovědět, v kterých letech nebo časích se to stalo.

16

Roku od narození Páně 895 až do roku od narození Páně 928.

17

Roku od narození Páně 929. Dne 28. září svatý Václav, kníže český, byv lstí bratrovou na hradě Boleslavi umučen,

ve věčný nebeský dvůr on šťastným osudem vešel.

O tom totiž, kterak Boleslav, nehodný slouti rodným bratrem muže svatého, zákeřně pozval na hostinu svého bratra, ač se spíše chystal ho zavraždit, aby se mohl ujmouti vlády v zemi, nebo o tom, kterak před tvářmi lidí, ale ne před Bohem, skrýval vinu bratrovraždy, jest tuším s dostatek pověděno v Oslavě umučení téhož svatého muže. A když kníže Václav vzal odměnu za svůj život, Boleslav, druhý Kain, došel pak, žel, knížectví zle nabytého.

Za té hostiny, jak jsme svrchu pověděli, bratrovraždou kleté, narodí se knížeti Boleslavovi z výborné manželky výtečné dítě, jemuž po oné události bylo dáno jméno Strachkvas. Kteréžto jméno znamená strašlivé hody. Neboť který kvas může býti strašnější

než ten, při němž se páše bratrovražda? Kníže Boleslav tedy, jsa si vědom spáchaného zločinu a boje se pekelných trestů, neustále přemýšlel v bystrém duchu, jak jen by mohl Boha za tu svou vinu usmířiti, i učinil slib Hospodinu: „Jestliže tento můj syn zůstane naživu, z celého srdce svého jej Bohu zaslibuji, aby byl duchovním a sloužil Kristu po všechny dni svého života za můj hřích a za lid naší země.“

18

Potom, když již byl hoch způsobilý k učení a rodiče měli z něho velikou radost, otec, jsa pamětliv svého slibu a nemoha snést, aby se učil před jeho očima, poslal ho do Řezna a odevzdal pod řeholní křídla opatu kláštera svatého Jimrama mučedníka. Tam se naučil církevním a řeholním ustanovením, tam byl oděn v mnišské roucho a tam byl chován, až dospěl v muže; ostatní běh jeho života bude v následujícím líčení dostatečně osvětlen.

O skutcích knížete Boleslava jsem se však nemohl dověděti nic, co by bylo hodno zaznamenati, leč jednu věc, jež tuším, stojí za to, abych vám ji pověděl. Služebník Boží, Václav, zanechal kostel vystavěný v hlavním sídle Praze ke cti svatého Víta mučedníka neposvěcený, protože ho smrt předešla. Kníže Boleslav vypravil k biskupu Michalovi, jenž byl tehdy představeným kostela řezenského, posly s velikými dary a ještě většími sliby a přípovědmi a prosil ho, aby ráčil posvětit kostel pražský; ale jen stěží dosáhl od něho, aby splnil jeho žádost. Biskup nebyl by zajisté k tomu svolil, rozhodl se však učiniti to na památku a pro spasení duše svého přítele Václava, tehdy již zabitého, protože muž Boží, Václav, dokud tělesně žil, choval k němu obzvláštní úctu a lásku

jako k duchovnímu otci a přelaskavému biskupu. Neboť i biskup Michal vzal ho k sobě za syna nejmilejšího a učil ho bázni a lásce k Bohu a posílal mu své dary, kterých toho času nejvíce potřebovala nová církev Kristova. Hned, jak kníže dosáhl splnění svého přání, všechen lid i velmoži a duchovní zbožně spěchali vstříc přicházejícímu biskupu a s velikou poctou a radostí ho uvítali pod střechami hlavního sídla Prahy. Nač o tom více? Dne 22. září biskup, vysvětiv kostel svatého Víta mučedníka, vrátil se potěšen do svého domova.

19

Roku 930 od narození Páně. Ota, syn císaře Jindřicha, pojal za choť Edgidu, dceru krále anglického.

Roku 931 od narození Páně. Císař Jindřich učinil krále Obodriců a krále dánského křesťany.

Roku 932 od narození Páně. Dne 4. měsíce března bylo přeneseno tělo svatého Václava mučedníka z hradu Boleslavě do hradu Prahy, a to ze zášti závistného bratra. Neboť jeho bratr Boleslav, den ode dne hůř a hůře čině a necítě v srdci žádnou lítost nad svým zlým činem, nesnesl v hrdé mysli, že Bůh pro zásluhy svého mučedníka Václava zjevoval nad jeho hrobem nesčetné zázraky. I nařídil tajně služebníkům sobě věrným, aby jeho tělo přenesli do hradu Prahy a v noci pochovali v kostele svatého Víta, aby nebylo přičítáno zásluhám jeho bratra, nýbrž svatého Víta mučedníka, kdyby Bůh k slávě svým svatým ukazoval nějaké divy.

Ostatní jeho špatné činy jsem neuznal za hodny zmínky, ani je nemám bezpečně zjištěny. Přece však o jednom jeho velmi smělém a pamětihodném skutku, jež před nějakým časem v mládí vykonal, chceme Vaší lásce vypravovati. Byl tento kníže Boleslav – smí-li se knížetem nazývati ten člověk bezbožný a násilný, krutější než Herodes, surovější než Nero, převyšující Decia nelidskostí zločinů, Diokleciána krvelačností, čímž si získal příjmení „Boleslav Ukrutný“ – tak urputný, že se v ničem neřídil rozvahou ani rozumem, nýbrž všechno činil podle své libovůle a nálady.

Tak se stalo, že si umínil založiti hrad po způsobu římském. A ihned svolal přední muže z lidu, všechny do jednoho, na jedno místo a dovedl je do lesa u řeky Labe, a označiv jim místo, vyjevil jim tajné přání srdce svého řka: „Zde chci a káži, abyste mi po římském způsobu vystavěli hradní zeď velmi vysokou dokola.“ K tomu oni odpověděli: „My, kteří jsme ústa lidu a držíme odznaky svých hodností, my ti odříkáme, protože ani neumíme ani nechceme učiniti, co nařizuješ, vždyť ani naši otcové nic takového dříve nečinili. Hle, stojíme před tvýma očima a raději skláníme své šíje pod tvým mečem než pod nesnesitelným jhem roboty. Učiň, co chceš; neboť neposlechneme tvého rozkazu.“ Tu kníže vzplanul strašným hněvem, a vyskočiv na zpuchřelý kmen, jenž tam v lese právě ležel, a vytasiv meč, zvolal: „Lenochové a líných otců synové! Nejste-li polomuži neb tvorové, kteří nestojí ani za špinavou slupku z hrušky, dokažte skutky svá slova a zkuste, zda je lehčí skloniti šíje pod mečem či pode jhem roboty.“ A tu nastala podívaná pamětihodná a úžas budící nad drzostí smělého knížete: kdyby byl měl tisíc pravic na jednom těle a v každé zbraň, nebyl by se tak četný zástup trásl o nic méně. Kníže spatřiv, že jsou bledí jako stěna, chytil jednoho, který byl první mezi staršími, za kštici, a řav, jak mohl nejsilněji, usekl mu hlavu jako chabou makovici a řekl:

„Tak to chci, učiním tak, plat' namísto rozumu vůle!“

Ostatní, vidouce to a pozdě toho želíce, padli knížeti ke kolenům a prosili ho s pláčem za odpuštění: „Pane, již nám odpusť viny, již ve všem poslechneme tvých rozkazů, již dobrovolně činíme vše, čeho si přeješ, jen nebuď na nás dále krutý.“ I ihned podle vůle knížete vystavěli hrad se silnou a vysokou zdí podle římského způsobu, jak jest jej ještě dnes viděti; hrad slove po svém zakladateli Boleslav.

20

Roku od narození Páně 933. Uhři, poplenivše východní Franky, Švábsko a Francii, vrátili se přes Itálii.

Roku od narození Páně 934. Král Jindřich způsobil Uhrům krvavou porážku a velmi mnoho jich zajal.

Roku od narození Páně 935. Král Jindřich byl raněn mrtvicí.

Roku od narození Páně 936. Zemřel král Jindřich, po něm nastoupil jeho syn, císař Ota.

Roku od narození Páně 937. Zemřel Arnulf, vévoda bavorský.

Roku od narození Páně 938. Uhři byli zpět od Sasů krvavě potřeni a synové vévody Arnulfa se vzbouřili proti králi Otovi.

Roku od narození Páně 939. Král Ludvík pojal za choť Gerpirgu, vdovu po Gisalbertovi.

Roku od narození Páně 940. Jindřichovi, bratru královu, bylo odezdáno vévodství lotrinské a téhož roku byl z něho vypuzen.

Roku od narození Páně 941. Jindřich, bratr králův, spikl se s některými Sasy proti králi, ale nemohl mu nic uškoditi.

Roku od narození Páně 942. Bylo viděti čtrnáct dní hvězdu podobnou kometě a po ní přišel veliký mor na dobytek.

Roku od narození Páně 943. Zemřel vévoda Ota, po něm následoval ve vévodství Konrád, syn Vernherův.

Roku od narození Páně 944. Uhři byli od Korutanců s velikým krveprolitím pobiti.

Roku od narození Páně 945. Zemřel Berthold, vévoda bavorský, a po něm nastoupil Jindřich, bratr králův.

Roku od narození Páně 946. Král Ludvík byl od svých vypuzen z království.

Roku od narození Páně 947. Paní královna Edgid zemřela.

Roku od narození Páně 948. Držena byla v Ingelheimu od čtyřiačtriceti biskupů synoda.

Roku od narození Páně 949. Ludolfovi, synu královu, narodila se dcera Machtilda.

Roku od narození Páně 950. Kníže český Boleslav protivil se králi, jenž proti němu se silnou mocí vytáhl a zcela ho podrobil pod své panství.

Roku od narození Páně 951. Král Ota táhl do Itálie.

Roku od narození Páně 952... 966.

21

Roku od narození Páně 967. Dne 15. července kníže Boleslav, mající příjmení Ukrutný, pozbyl knížectví, bratrovou krví zle získaného, spolu s životem. Po něm nastoupil v panství stejnojmenný jeho syn, otcí velmi nepodobný dobrými mravy a duchovním obcováním. Jak je podivná milost Boží! Jak nevyzpytatelní jsou soudové jeho! Hle, zrodí se hrozen z ostružiny, růže z trní, ušlechtilý fík z bodláčí, tak věru z bratrovraha vzejde ctitel Kristův, z vlka beránek, z násilníka muž dobrotivý, z bezbožného Boleslava zplozen byl

kníže Boleslav Druhý, však zbožnou povahou první.

A není mu úhonou stejné jméno s ničemným otcem, poněvadž v něm hořela pravá láska Kristova a čisté milování, podobně jako mnozí dostanou jména svatých, a přece nedosahují svatosti; neboť ani svatost, ani nepravost se nepoznává na člověku podle jména, nýbrž obé to po zásluze.

Byl pak tento kníže Boleslav II., muž nejkřesťanštější, věřící v obecnou církev, otec sirotků, ochránce vdov, utěšitel zarmoucených, milostivý přijímatel duchovních a poutníků, kostelů Božích obzvláštní zakladatel. Neboť jak čteme v privileji kostela svatého Jiří, dvacet kostelů náboženství křesťanskému jako věřící křesťan založil a nadal je všemi požitky, které náleží ke kostelním potřebám, hojnou měrou.

Vlastní jeho sestrou byla Mlada, panna Bohu zaslíbená, v Písmu svatém vzdělaná, křesťanskému náboženství oddaná, pokorou nadaná, v hovoru líbezná, k chudým a sirotkům štedrá příznivkyně a veškerou poctivostí mravů ozdobená. Ta se odebrala na zbožnou pouť do Říma a byla tam od otce apoštolského vlídně přijata; pobývši tam nějaký čas, sdostatek se s mnišskými pravidly seznámila. Naposledy pan papež na radu svých kardinálů, zvláště pak chtě přispěti dobrotivou pomocí novému kostelu, posvětil ji na abatysi se změněným jménem Marie a dal jí řeholi svatého Benedikta a opatskou berlu. Potom nová abatysi, dosáhši propuštění a požehnání apoštolského, aby přinesla do země české mnišskou řeholi, jela do drahé vlasti se svým průvodem velmi potěšeným. Dojeli ke knížecímu hradu Praze a kníže Boleslav uctivě uvítal dlouho očekávanou drahou sestru; i vzavše se za ruce, vkročí do knížecího příbytku, kde spolu sedíce dlouho vzájemnýmihovory se baví. Ona vypravuje svému bratru o mnohém, co v Římě viděla nebo slyšela paměti a podivu hodného; mimoto mu odevzdala list, od otce apoštolského proň určený, jehož znění bylo toto:

„Jan, sluha sluhů Božích, Boleslavovi, ctiteli víry katolické, apoštolské požehnání vzkazuje. Jest spravedlivá věc dobro-

tivě sluch nakloňovati k spravedlivým prosbám; neboť Bůh jest spravedlnost, a kdož ho milují, ospravedlnění budou a všechny věci těm, kdož milují spravedlnost Boží, napomáhají k dobrému.

Dcera naše, tvoje rodná sestra jménem Mlada, též Marie, přinesla mezi jinými žádostmi, jimž nelze odepřít, od tebe prosbu našemu srdci milou, totiž aby s naším povolením v tvém knížectví ke cti a slávě církve Boží smělo býti zřízeno biskupství. To my zajisté s radostným srdcem slyšíce vzdali jsme díky Bohu, jenž svou církev vždycky i všude rozšiřuje a zvelebuje mezi všemi národy. A proto z plnomocenství apoštolského a z moci svatého Petra, knížete apoštolského, jehož jsme, jakkoli nehodní, přece náměstky, svolujeme a schvalujeme a ustanovujeme, aby při kostele svatého Víta a svatého Václava mučedníků povstal biskupský stolec a při kostele Svatého Jiří mučedníka aby byl zřízen pod řeholí svatého Benedikta a pod poslušenstvím dcery naší, abatyše Marie, sbor svatých panen. Ale ne podle obřadů nebo sekty bulharského a ruského národa anebo slovanského jazyka, nýbrž vyvol, zachováváje raději ustanovení a nařízení apoštolská, k tomu dílu jednoho hodného kněze k libosti celé církve, především v latinské řeči vzdělaného, který by dovedl radlicí slova rozbrázditi úhory srdcí pohanských, pšenici dobrých skutků zasít a snopy úrody víry vaší Kristu odvésti. Buď zdrav!“

A ihned, jak bylo nařízeno, podle úrady knížete a abatyše byl kostel svatého Víta určen pro budoucího biskupa, kostel však svatého Jiří mučedníka byl na ten čas dán abatyši Marii, sestře knížete.

Přišel totiž kdysi předtím ze Sas muž podivuhodné výmluvnosti a učenosti jménem Dětmar, kněz povýšením, mnich příznáním, na svatou pouť do Prahy. Když se s knížetem Boleslavem II. seznámil, za krátký čas nabyl u něho veliké oblíby a přátelství. A poněvadž dokonale uměl řeč slovanskou, povolal ho kníže svými posly, a svolav kněžstvo, přední muže země a lid, dosáhl svými prosbami a přímluvami, aby si ho všichni obecným souhlasem zvolili biskupem. Druhého dne, jak si kníže přál, příznivým voláním byl Dětmar ode všech zvolen biskupem a poslán od knížete, všeho duchovenstva a lidu k nejkřesťanštějšímu císaři Otovi, synu císaře Jindřicha, s tímto listem:

„Nejslavnější císaři a největší ctiteli křesťanského náboženství! Přijmi milostivě naše i všeho kněžstva a lidu prosby a tohoto muže, ve všem osvědčeného, jménem Dětmara, jehož si za pastýře volíme; snažně žádáme, aby byl s Vaším nejsvětějším schválením a rozkazem na biskupa vysvěcen.“

Tu císař, jsa milovníkem zákona Božího, podle rady vévodů a knížat, ale zvláště biskupů, a maje péči o spasení lidu nově na víru obráceného, kázal arcibiskupovi mohučskému, jenž byl tehdy přední osobou u dvora, aby Dětmara vysvětil na biskupa. Potom nový biskup, ozdoben jsa mitrou, vrátil se radostně do nové osady, celé Čechy zaujímající, a když přijel do hlavního sídla Prahy, byl u oltáře svatého Víta ode všech nastolen. Duchovenstvo při tom zpívalo „Te Deum laudamus“, kníže a velmoži prozpěvovali: „Kristus keinado“ a tak dále; prostější pak a zpěvu neznalý lid volal „Krlěšu“ a tak podle svého obyčeje celý ten den vesele strávili.

Roku od narození Páně 968. Zemřel zeman Vok.

24

Potom biskup Dětmar světil kostely, od věřících na mnohých místech k slávě Boží vystavěné, a pokřtív přemnoho lidu pohanského, činil jej Kristu věrným. A po nemnohých dnech, totiž dne 2. ledna roku od narození Páně 969, byv vyproštěn z pout tělesných, hřivnu sobě svěřenou navrátil Kristu stonásobnou.

25

Zatím se vrátil z tábora filosofie, v němž sloužil deset let nebo více, do Prahy výtečný hrdina jménem Vojtěch, svěcením teprve podjáhen, a přivezl s sebou nemalé množství knih. Ten jako útlý beránek mezi ovečkami, truchlícími pro smrt svého pastýře, pilně konal pohřební obřady, a trvaje ve dne i v noci na modlitbách, poroučel jimi a též štědrými almužnami duši společného otce duchovního Bohu. Kníže Boleslav a jeho velmožové vidouce, jak je v dobrých skutcích zbožný, a majíce naději, že bude budoucně ještě zbožnější, z vnuknutí milosti Ducha svatého uchočili jinocha, ač se tomu velmi bránil, a přivedše ho do shromáždění, pravili: „Chtěj nechtěj, naším biskupem budeš, a byť nerad, pražským biskupem slouti budeš. Tvá urozenost, tvé mravy a skutky nejlépe se shodují s velepastýřským důstojenstvím.

Tys nám od vrchu hlavy až vespod po paty známý.

Ty dobře znáš nám otvírati cestu, kudy se chodí do nebeské vlasti. Tvých rozkazů je nám nezbytně potřebí, abychom mohli a také chtěli jich poslouchati. Tebe všechno duchovenstvo za hodného, tebe veškerý lid provolává za schopného k biskupství.“ Tato volba se stala nedaleko od Prahy na Levém Hradci dne 19. února téhož roku, kdy zemřel biskup Dětmar.

26

Toho času, vraceje se z války seracénské, přijel do města Verony převýtečný císař Ota II., milovník pokoje, ctitel spravedlnosti, nad nejslavnějšího otce svého Otu I. ještě slavnější, vítěz ve všech bitvách nejmětelnější. K němu přibyl slovanský průvod z Čech se zvoleným biskupem, nesoucí od knížete vzkaz a ode všeho kněžstva i lidu žádost, aby z císařské vůle potvrdil společnou jejich volbu. A tak nejjasnější císař, svoliv k jejich hodné žádosti, dne 3. června dal biskupovi prsten a berlu pastýřskou a právě tam přítomný arcibiskup mohučský Villigis, jemuž byl Vojtěch podřízen, vysvětil ho z rozkazu císařova na biskupa jménem Adalberta. Neboť arcibiskup kostela magdeburského Adalbert, když ho kdysi biřmoval křížmem, dal mu toto své vlastní jméno.

Byv vysvěcen dne 11. měsíce června, jel se svými průvodčími do drahé vlasti, a když přišel do Prahy bosýma nohama a s pokorným srdcem, za radostného zpěvu kněžstva i lidu vsedl na biskupský stolec. Na radu tohoto přeslavného pastýře Vojtěcha a na přímlovu své milované sestry, řečené abatyše Marie, kníže Boleslav udělil dobrovolně z lásky a potvrdil oběma svatou mocí církevních zákonů vše, co podnes má a drží pražský biskup v svém biskupství a oč požádala abatyše, aby bylo dáno darem nebo k užívání jejímu klášteru.

Roku od narození Páně 970, 971.

Roku od narození Páně 972. Sešel ze světa svatý Oldřich.

Roku od narození Páně 977. Zemřela Doubravka. Byla velmi nešlechtná; neboť jsouc již ženou pokročilého věku, když se vdala za polského knížete, sňala závoj ze své hlavy a vstavila si na ni vínek panenský, což bylo velké bláznovství od té ženy.

Roku od narození Páně 978, 979, 980.

Roku od narození Páně 981. Zemřel Slavník, otec svatého Vojtěcha. Ač v jeho povaze a životě vyniká velmi mnoho rysů pamětihodných, chceme pověděti přece aspoň něco málo z toho, a proto přerušujeme běh svého vypravování. Byl to muž tváře ke všem veselé, v svých úsudcích ducha bystrého, v hovorech vlídný, bohatý statky světskými i duchovními. V jeho domě se skvěla poctivost a upřímná láska, spravedlnost soudů a hojnost velmožů. V jeho činech sejevila znalost práva, podpora chudých, útěcha smutných, přijímání pocestných a ochrana vdov a sirotek.

Sídlem tohoto znamenitého knížete byla Libice, ležící v místě, kde řeka Cidlina tratí své jméno, ústíc do volnějšího toku Labe. Knížectví jeho mělo tyto hranice: na západ proti Čechám potok Surinu a hrad, ležící na hoře, jež slove Oseka při řece Mži. Rovněž na jižní straně mělo proti Rakousům tyto pomezí hrad: Chýnov, Důdleby a Netolice až doprostřed hvozdu; k východu proti zemi moravské hrad pod pomezím hvozdem ležící, jménem Litomyšl,

až k potoku Svitavě, tekoucímu středem hvozdu; na sever proti Polsku hrad Kladsko, ležící nad řekou Nisou.

Tento kníže Slavník, dokud žil, šťastně žil.

28

Roku od narození Páně 982, 983.

Roku od narození Páně 984. V Římě zemřel císař Ota II. S tímto panovníkem byl Vojtěch, biskup pražský, tak důvěrně znám a tak mu byl milý v službách, že ho král o Božím hodu velikonočním, jež slavil v Cáchách v paláci za přítomnosti všech biskupů, významenal tou vznešenou službou, aby mu vložil korunu na hlavu a sloužil slavnou mši, což příslušelo jenom arcibiskupovi. A po svátku ho zavolal císař do soukromí, dav mu již předtím dovolení vrátiti se do vlasti, vyzpovídal se mu ze svých hříchů a poručil se mu, aby naň zbožně vzpomínal v svých modlitbách. Mimoto mu dal roucha, v kterých by sloužil mši o Velikonocích, totiž albu, dalmatiku, kasuli, kápi a ručník, aby je měl od něho na památku; dosud se chovají jako vzácnost v pražském kostele a slovou roucha svatého Vojtěcha.

Roku od narození Páně 985, 986.

Roku od narození Páně 987. Zemřela Střezislava, ctihodná matka svatého Vojtěcha a paní Bohu milá, hodná slout i býti matkou tak velikého a svatého syna.

Roku od narození Páně 988, 989.

Roku od narození Páně 990. Svatý Vojtěch se stal v Římě u sv. Alexia mnichem, aniž opat věděl, kdo jest.

Roku od narození Páně 991... 994.

29

Nesmím ani přejít, co jiní, jak vidím, vynechali. Biskup Vojtěch totiž, vida, že stádo jemu svěřené stále upadá do zkázy a že je nemůže obrátiti na pravou dráhu, obával se, aby též sám s hynoucím lidem nezahynul. I neměl odvahy déle s nimi zůstat a nesnesl, aby jeho kazatelská činnost dále přicházela nazmar. Ale když se již chtěl dáti na cestu do Říma, šťastnou náhodou právě tehdy přišel Strachkvas, o němž jsme se výše zmínili, s povolením svého opata z Řezna navštívit po mnoha letech drahou vlast, příbuzné i svého bratra, knížete českého.

S ním měl muž Boží, biskup Vojtěch, vzav ho stranou, rozmluvu a mnoho naříkal na nevěru a ničemnost lidu, na hříšné sňatky a nedovolené rozvody nestálého manželství, na neposlušnost a nedbalost kněžstva, na zpupnost a nesnesitelnou moc kmetů. Nakonec mu zcela vyjevil úmysl svého srdce, že chce jíti do Říma k apoštolskému otci se poradit a ke vzpurnému národu nikdy se nevrátit. Mezitím a k tomu doložil: „A je dobře, že tys znám jako bratr knížete a pocházíš z pánů naší země; tebe tento lid raději chce míti za pána a poslouchati nežli mne. Ty budeš moci s radou a s pomocí svého bratra pyšné potlačovati, nedbalé kárati, neposlušné trestati a nevěřícím domlouvati. Svou důstojností, učeností a svatostí svého chování dobře se hodíš k biskupskému úřadu. A aby se to stalo, já tobě s vůlí Boží a svou mocí dovoluji

a všemožnými prosbami se zasadím u otce apoštolského o to, abys směl býti za mého života zde biskupem.“ I vložil mu biskupskou berlu, již právě v rukou držel, do klína. Ale on ji, jako by byl šílený, pohodil na zemi a k tomu prohodil: „Nechci míti žádnou hodnost na světě, důstojenstvím se vyhýbám, světskou nádherou opovrhují; pokládám se za nehodna biskupské výsosti a nestačím unésti tak těžké břímě pastýřské péče. Mnich jsem, mrtev jsem, mrtvé pohřbívati nemohu.“ K tomu biskup odpověděl: „Věz, bratře, věz, co nyní nechceš učiniti k svému dobrému, že později učiníš, avšak k své převeliké škodě.“

Potom se vydal biskup, jak si umínil, na cestu do Říma a opustil lid, jenž nechtěl býti poslušen jeho příkazů. Protože toho času kníže nemohl vládnouti sám sebou, ale vládli předáci, tito obrátivše se v nenávislníky Boha, ničemných otců nejhorší synové, vykonalí velmi zlý a ničemný skutek. Neboť jednoho svátečního dne kradmo vnikli do hradu Libice, v němž bratří svatého Vojtěcha a hradští bojovníci všichni jako nevinné ovečky stáli při slavné mši svaté, slavíce svátek. Ti předáci však jako draví vlci ztekli hradní zdi, muže i ženy do jednoho pobili, a stávše čtyři bratry svatého Vojtěcha se vším potomstvím před samým oltářem, hrad zapálili, ulice krví ztropili, a obtíženi krvavým lupem a krutou kořistí, vesele se vrátili domů. I bylo zabito na hradě Libici roku od narození Páně 995 patero bratří svatého Vojtěcha; jména jejich jsou: Soběbor, Spytimír, Pobraslav, Pořej a Čáslav.

30

Po této události kníže Boleslav, uradiv se s duchovními, prosil arcibiskupa mohučského těmito slovy: „Bud' k nám pastýře našeho

Vojtěcha zpět povolej, čehož si více přejeme, nebo jiného nám na jeho místo vysvěť, čehož jen neradi žádáme. Neboť ovčince Kristovy v našem národě jsou dosud nové u víře, a nebude-li u nich bdělé strážce pastýřovy, stanou se vpravdě krmí krvavým vlkům.“ Tehdy metropolita mohučský z obavy, aby národ, nedávno Kristu získaný, upadna do starých bezbožných řádů, nezahynul, vypravil posly k otci apoštolskému, důtklivě žádaje, aby buď navrátil ovdovělé církvi pražské manžela, nebo dovolil jiného na jeho místo vysvětit. A poněvadž služebník Boží Vojtěch, z rozkazu otce apoštolského byv zproštěn hlídání stáda Páně, žil v klášteře svatého Alexia, obcuje s nebeskou radou starších v líbezném dvoře pozemského ráje,

*sám jej velebný papež a jeho též pobožný opat
takovou domluvou vlídnou se snaží smutného těšit:*

„Nejdražší synu a nejmilejší bratře! Pro úctu k Bohu snažně tě prosíme a pro lásku k bližnímu tě zapřísaháme, aby ses ráčil vrátiti do své diecése a ochotně se uvázal znova v řízení svých oveček. Uposlechnou-li tebe, Bohu díky; pakli ne, prchni od těch, kdož od tebe prchají, abys nezahynul s hynoucími, a měj povolení kázati u cizích národů.“ Biskup, jsa velmi potěšen tímto výrokem, že mu totiž bylo dáno povolení učiti pohany, opustil k velikému zármutku bratří líbezné obcování s nimi. A došed s mužem svrchovaně rozvážným, biskupem Nothariem, do paláce arcibiskupa mohučského, prosil ho, aby mohl skrze jeho posly zvědět, zda ho chce jeho stádo zase přijmouti.

Kdo si přečte Život neb umučení svatého Vojtěcha, bude moci zvědět, co mu potom jeho stádo odpovědělo nebo proč ho zase přijmouti nechtělo či ke kterým národům odtud odešel, jak skromně

žil po všechny dni svého biskupství a jakou se skvěl poctivostí mravů;

neb se mi nezdá vhodným již řečené vyprávět dvakrát.

Tehdy Strachkvas, bratr knížete, o němž jsme se výše zmínili, vida, že biskup byl jaksi spravedlivým pořadem od svého lidu zapuzen, v naduté pýše zahořel po biskupství. A protože jest lehké chtícího nutit, ihned darebný lid pozdvihl tohoto nevědomce a pleticháře na biskupský stolec. Tak totiž, tak Bůh často dopouští v své prozřetelnosti, aby zesílila moc špatných lidí, jakož v této vadné volbě převahy nabyly hříčky zetě Cerešina. Neboť byl tento biskup Strachkvas v šatě marnivý, v mysli nadutý, v činech rozptýlený, v očích těkavý, v řeči prázdný, v mravech pokrytec a ve všem bludu duchovní otec a ve všech zlých skutcích arcikněz nešlechovníků.

Více psát o Strachkvasu se stydím, biskupu lichém.

Postačí málo slov za mnohá. Přišli do sídla arcibiskupa mohučského; když se tam řádně dokonalo všecko, co se mělo vykonati, kůr zpíval po biskupské zkoušce, jak bývá zvykem, litanii a arcibiskup, infulovaný, za nímž stál mezi dvěma biskupy svěcenec Strachkvas, vrhl se na koberec před oltářem. V té chvíli, kdy Strachkvas tak po něm učinil – běda hrozného losu! –, popadl ho krutý ďábel. A co mu někdy služebník Boží Vojtěch předpověděl v soukromí, to se stalo veřejně před kněžstvem a veškerým lidem.

Tato vložka nechť postačí.

Roku od narození Páně 996.

Roku od narození Páně 997. Když slavný praporečník Kristův, biskup Vojtěch, sítěmi víry ulovil Uhersko a s ním i Polsko, nakonec rozsévaje slovo Boží v Prusích, tento vezdejší život pro Krista šťastně zaměnil za mučednickou smrt v pátek dne 23. dubna. Toho roku byl Boží hod velikonoční dne 25. dubna.

Často zmíněný kníže Boleslav vida, že církev pražská ovdověla, ztrativši svého pastýře, vypravil své posly k císaři Otovi III. s prosbou, aby dal církvi české ženicha zásluhami důstojného, aby se stádo, nedávno Kristu získané, nevrátilo k bývalým bludným obřadům a k nepravostem; přiznával se totiž, že není tou dobou v celých Čechách kněze, který by byl hoden biskupství.

Císař Ota, rozmnožitel říše, jsa v duchovních i světských věcech velmi rozvážný, ihned svolil k jejich žádosti a jal se bedlivě přemýšleti, kterého ze svých kněží by nejspíše vypravil k tomuto tak namáhavému povolání. Právě byl u dvora královského kaplan Thegdag, šlechtnými skutky i mravy ozdobený, v svobodných uměních obzvláště vzdělaný, rodem ze Saska, jazyka slovanského dokonale znalý. Když ho osud objevil, celá rada královského dvora i císař sám, maje velikou radost, zvolí ho a povýší za velekněze kostela pražského, a poslav ho k arcibiskupovi mohučskému, poručil mu, aby ho brzy vysvětil na biskupa.

Roku od narození Páně 998. Dne 7. července vysvěcen byl Thegdag a uctivě jest přijat od kněží i lidu pražské církve a s velikou radostí posazen na trůn biskupský u rohu oltáře svatého Víta. Kníže byl tomu velmi rád, že se dobrý pastýř usmíval na své stádo a že stádo radostně vítalo nového pastýře.

32

Tento Boleslav spravoval knížectví po smrti otcově třicet dvě léta, jako kníže nejvýtečnější; bylť ve věcech spravedlnosti, katolické víry a křesťanského náboženství nejhorlivějším vykonavatelem a u něho nikdo nedosáhl církevní, nikdo světské hodnosti penězi. Byl také, jak skutky svědčí, v bojích vítězem nejvítěznějším, ale k přemoženým slitovníkem nejmilostivějším a zvláštním milovníkem míru. Největším bohatstvím mu byla válečná výzbroj a sladké zalíbení ve zbraních. Neboť více miloval tvrdost oceli než lesk zlata; v jeho očích se žádný schopný muž neznelíbil a nikdy se mu neschopný nezalíbil, k svým lidem byl mírný, k nepřátelům hrozný.

Tento přeslavný kníže byl v manželství spojen s Hemmou, jež byla rodem nad jiné ušlechtilější, a což zasluhuje ještě větší chvály, ušlechtilostí mravů mnohem výtečnější. S ní zplodil dva syny výborného nadání: Václava a Boleslava; Václav však již v útlém mládí křehký život zdejší zaměnil za věčnost; Boleslav pak po úmrtí otcově uvázal se v moc knížecí, jak se v dalším vypravování ukáže.

33

A když se blížili dnové svrchu řečeného knížete Boleslava, kdy již měl za smrt vyměnití život věčný, povolal svého potomka stejného jména, naživu zůstalého, a v přítomnosti své manželky Hemmy a velikého zástupu velmožů, jak mohl – neboť slova mu již přerývaly vzdechy – takto oslovil milého syna:

„Kdyby mohla matka dítěti svého lůna dáti dary moudrosti tak, jako mu dává mléko prsou, nikoli příroda, ale člověk stvořený by vládl v stvoření. Přece však udělil Bůh některé dary své lidem, jako byli Noe, Izák, Tobiáš a Matatyáš, alespoň tak, že kterým oni požehnali, těm požehnal Bůh, a které oni zřídili k životu dobrého chování, těm popřál i Bůh stálosti. Tak i dnes, milý synu, kdyby zde nebylo milosti Ducha svatého, málo prospěje honosivost mých slov. Knížetem – praví Bůh – jsem tě ustanovil, nevynášej se, nýbrž buď jako jeden z nich, to jest: ač se cítíš vyšším nad jiné, poznej přece, že jsi smrtelný, a nehleď na slávu důstojnosti, jíž jsi vyvýšen na tomto světě, nýbrž usiluj o dílo, které s sebou poneseš do hrobu. Tato příkázání Boží si napiš do svého srdce a těchto napomenutí svého otce neopomíjej: kostelní prahey často navštěvuj, Bohu se klaněj, jeho kněží cti, nebuď rozumný sám u sebe, nýbrž rad' se s více lidmi, zda rozumějí věci v stejném smyslu. Snaž se líbiti mnohým, hled' však, jakým. Všechno jednej s přáteli, ale dříve o nich. Spravedlivě sud', ale ne bez milosrdenství. Vdovou a příchozím nepohrdej, stojí-li u tvých dveří.

O minci dbej, však skrovně a neměj podobu její.

Neboť stát, byť mocně vzrostl lichou podobou mince, rychle bude obrácen vniveč. Jest v tom cosi, milý synu, že Karel, král nejmou-dřejší a nejmocnější, s nímž se nemůžeme srovnávati my, velmi nízcí, když se rozhodl svého syna Pipina po sobě povýšiti na trůn, zavázal ho hroznou přísahou, že se nesmí v jeho království lstivě a nešlechetně ceniti váha nebo mince. Zajisté žádná pohroma, žádný mor a hromadné umírání, ani kdyby nepřátelé celou zemi loupením a pálením pustošili, tolik by neuškodily lidu Božímu jako časté měnění a podvodné horšení mince. Která zhouba nebo

která pekelná lítice nelítostněji olupuje, hubí a ochuzuje ctitele Kristovy než panovnický podvod s penězi? A přece povstanou po čase, až zestárne spravedlnost a zesílí nepravost, ne knížata, ale zloději, ne správcové lidu Božího, ale ničemní vyděrači, skrblí lakomci bez milosrdenství, nebojící se Boha vše vidoucího, kteří třikrát i čtyřikrát do roka měníce minci upadají v osidlo ďáblovo ke zkáze lidu Božího. Neboť takovými ničemnými pletichami a vymyšlením zákonů zúží hranice naší země, jež jsem já rozšířil až k horám za Krakovem, jež slovou Tatry, milostí Boží a zámožností lidu. Neboť

*královou slávou i ctí jest bohatství národa jeho;
pánovi, nikoli sobě, jest otrocká chudoba tíží.“*

Chtěl mluvití dále, ale v poslední hodině ústa knížete ztuhla, a než mohl vyřknouti slovo, usnul v Pánu a stal se nad ním pláč veliký; dnem jeho smrti byl den 7. února roku od narození Páně 999.

34

Téhož roku Gaudentius, zvaný též Radim, bratr svatého Vojtěcha, byl posvěcen na biskupa kostela hnězdenského.

Kterak tento přeslavný kníže Boleslav II., jehož vpravdě ani dnes nelze dosti oplakati a jehož památka je požehnána, svým mečem daleko rozšířil hranice svého knížectví, o tom svědčí apoštolské zajištění v privileji biskupství pražského.

Po jeho smrti nastoupil jeho syn, Boleslav III., jak svrchu bylo pověděno, v knížectví, ale nemaje stejné úspěchy ani to štěstí jako jeho otec, neudržel dobytých hranic. Neboť kníže polský Měšek,

nad něhož nebylo lstivějšího člověka, ihned se zmocnil lstí hradu Krakova a všechny Čechy, které tam zastihl, dal pobíti mečem.

Kníže Boleslav měl ze své ušlechtilé choti dva syny, chloubu to plodné matky, totiž bratry Oldřicha a Jaromíra.

Jaromír, dokud byl mlád, byl na dvoře otcově chován,

Oldřich však hned z mládí byl poslán na dvůr císaře Jindřicha, aby se přiučil tamnímu mravu i úskočnosti a německému jazyku. Potom po nedlouhé době obě řečená knížata, Měšek i Boleslav, sešla se na smluveném místě k rozmluvě, a když si dala vzájemně slovo a potvrdila přísahou mír, kníže Měšek pozval Boleslava, aby ráčil k němu přijíti na hody. On, muž holubičí a bez žluči, pravil, že učiní vše podle rady svých přátel. Ale který mor jest škodlivější než domácí nepřátelé? Poněvadž nemohl čeliti jejich lstivým úmyslům, ba již svému osudu – ach, té předtuchy v mysli knížecí! –, povolal k sobě znamenitější z nich a ty, které hodlal zanechat v zemi, že se mu zdáli zvláště věrní, a promluvil k nim: „Kdyby mě snad něco – nedej Bůh – jiného, než jak věřím a doufám, v Polsku stihlo, svěřuji vám v ochranu zde svého syna Jaromíra a zůstavuji vám ho na svém místě za knížete.“ A uspořádal tak věci země, jde, aby přišel o zrak, a vjede do hradu Krakova za zlého znamení na hody u věrolomného knížete Měška. Neboť ihned při obědě byl porušen mír, slovo a pohostinné právo, kníže Boleslav byl jat a zbaven zraku a jeho lidé všichni byli jednak pobiti, jednak zmrzačeni, jednak uvrženi do vězení.

Mezitím domácí a rodinní nepřátelé knížete Boleslava, Vršovici, rod nenávistný a pokolení zlé, vykonali zločin ohavný a předtím od věků neslýchaný. Jejich vůdcem a jaksi hlavou veškeré ničemnosti byl Kochan, zlosyn a člověk ze všech zlých lidí nejhorší. Ten

a jeho příbuzní, lidé ničemní, přišli se synem knížecím Jaromírem na lovecké místo, jež slove Veliz, a doslechše se z pověsti, co se stalo s knížetem v Polsku, pravili: „Kdo je tenhle človíček, sprostší než mořská řasa, že má předčiti nad námi a slouti pánem? Což se nenajde mezi námi někdo lepší, který by byl též více hoden panovati?“ Ach, zlé mysli a zlého ducha! Co přemítají střízliví, zjevně vykonají opilí. Neboť jakmile se jejich ničemnost rozpálila a na odvahu se rozjařila vínem, uchopili svého pána, ukrutně ho svázali a nahého, naznak položeného, připoutali za ruce a nohy k zemi kolíky a skákali, hrajíce si na vojenské rozběhy, na koních přes tělo svého pána.

Když to viděl jeden ze služebníků knížete jménem Hovora, rychle běžel do Prahy,

o tom, co právě se stalo, dal přátelům knížete zprávu

a v tu hodinu přivedl je bez prodlení k hnusnému triumfu. Když je ti činitelé nepravosti spatřili, jak se náhle se zbraní na ně vrhají, rozprchnou se jako netopýři po lesních skrýších. Oni pak nalezše knížete zle od much poštipaného a polomrtvého – neboť jako roj včel se vznášelo hejno much nad nahým tělem –, rozvázali ho a dovezli na voze do hradu Vyšehrad. Služebník Hovora, vší chvály hodný přítel knížete, dosáhl té milosti za svou zásluhu, že bylo biřicovým hlasem všude po trzích provoláno, že Hovora sám i jeho rod budoucí mají býti mezi zemany a urozenými a svobodnými navěky věkův. Mimoto dali mu i hodnost lovčího, jež přísluší ke dvoru Zbečnu a kterou od té doby až dosud drží v pokoleních jeho potomci.

35

Co se tyto věci dály v Čechách, kníže Měšek přitáhl se silnou mocí polskou, udeřil na hrad Prahu a po celá dvě léta, totiž od roku narození Páně 1000 a roku od narození Páně 1001, jej držel. Ale Vyšehrad, svému knížeti věrný, zůstal nezastrašen a nedobytný.

V téže době však kníže Měšek poslal posly k císaři, nabízejí a slibují mu nesmírné peníze za to, dá-li syna knížete Boleslava, jménem Oldřicha, jenž byl v císařově moci, spoutati a vsaditi do vězení. Nepřemožitelný hlade po zlatě! Kde je přemocné právo římské říše? Hle, majitel zlata, jsa tlačěn balvany zlata, uposlechně rozkazu knížete a katem a žalárníkem se stane podplacený zlatem císař!

A není divu, že on poslechl knížete, když za našich časů Vacek, narozený pod selským mlýnem, přivedl s sebou do Čech Jindřicha V., krále nejmocnějšího – nedůstojná podívaná! – na zlatém řetěze jako chrta; a co kázal sluha sluhů, toho poslechně pán pánů a do vězení král uvrhne Bořivoje, knížete spravedlivého, muže pravdy milovného, spoutaného až po kolena, jako by to byl nějaký člověk ničemný a lhář. Ale o tom bude na svém místě obšírněji psáno.

36

Roku od narození Páně 1002 stalo se toto: Když Kristus již vzhlédl na lid český a svatý Václav přispěl svým ku pomoci, kníže Oldřich – nevíme jistě, zda tajně útekem vyváznuv či byv z rozkazu císařova propuštěn – vrátil se do vlasti, vešel do velmi pevného hradu Dřevíče a poslal odtud jednoho věrného svého bojovníka

s úkolem, aby vnikna do hradu pražského, v noci zvukem trouby postrašil nic netušícího nepřítele. Věrný služebník ihned rozkaz vykonal, a vystoupiv v noci uprostřed hradu na vyvýšené místo, jež slove Žiži, zatroubil a mocným hlasem několikrát volal: „Utíkají, utíkají Poláci v hanebném zmatku, přepadněte je, přepadněte, Čechové, zbraní prudce!“ Na ten hlas připadl na Poláky strach a leknutí, což se stalo z podivného Božího dopuštění a z přispění svatého Václava. Rozprchnou se všichni, jeden zapomenuv na sebe i na zbraň neoděn vskočí na koně a bez odění prchá, druhý, jak usnul, i bez kalhot pospíchá na útěk. A někteří utíkajíce spadnou z mostu, jenž byl přetržen na úklady nepřátelům, jiní přečetní na útěku po příkré cestě, kde se obecně říká na opyši hradu, v úzké zadní brance pro těsnost východu byli umačkáni, a sám kníže Měšek jen stěží s málo muži vyvázl. A bylo tomu tak, jak bývá, když lidé utíkají ze strachu, že se i šelestu vánku lekají a leknutí jim ještě více strachu nahání; tak se zdálo i těmto, ač je nikdo nehonil, jako by skály a stěny za nimi křičely a na útěku je pronásledovaly.

Ráno potom kníže Oldřich vstoupil do hradu Prahy a na lstivý podnět týchž domácích nepřátel, o nichž jsme se svrchu zmínili, třetího dne dal svého bratra Jaromíra oslepiti.

Knížeti Oldřichovi se z řádného manželství pro neplodnost choti nenarodil žádný potomek, avšak z jakési ženy jménem Boženy, jež byla Křesinova, měl syna neobyčejně sličného, jemuž dal jméno Břetislav. Jednoho dne totiž, vraceje se skrze selskou ves z lovu, uviděl řečenou ženu, jak pere roucha u studánky, a prohlédnuv si ji od hlavy až k patě, vpil do hrudi nesmírný žár lásky. Bylať svým vzhledem vynikající, pleti bělejší než sníh, jemnější než labuť, lesklejší než stará slonová kost, krásnější než saffr. Kníže, poslav ihned pro ni, pojal ji v manželství; staré však manželství

nerozvázal, protože toho času každý, jak se mu líbilo, směl míti dvě i tři ženy a nebylo muži hříchem unésti manželku bližního ani manželce vdáti se za ženatého muže. A co se nyní přičítá mravnosti, to tehdy bylo k veliké hanbě, jestliže muž žil, maje dosti na jedné ženě nebo žena na jednom muži; žilít jako hloupá hovada, majíce manželství společná.

37

Téhož roku císař

*Ota, pořadím Třetí, se odebral z tohoto světa,
aby byl v nebesích živ, kdež všichni jsou věřící živi.*

Po něm nastoupil jeho syn, císař Jindřich, jenž mezi jinými velikými věcmi, jež učinil za svého života pro jméno Kristovo, vystavěl hrad na jedné hoře, koupené s nemalým nákladem od majitele toho místa, Paba; odtud dostal zámek jméno Babenberk, to jest hora Pabova. Tam také založil biskupství, jež tak velice zvelebil statky a hodnostmi, že jest pokládáno v celých východních Francích ne za poslední, nýbrž za druhé po prvním biskupství. Vystavěl tam také chrám podivuhodně veliký ke cti svaté Panny Marie a svatého Jiří, mučedníka Kristova, a rovněž jej obdařil tolika nadáními kostelními, zlatými i stříbrnými skvosty a jinou královskou nádherou, že se mi zdá lépe o tom pomlčeti, abych snad o tom neřekl méně, než jak tomu vskutku jest.

Přece však z četných skutků se o jednom prospěšném zmíním:

Nedaleko od řečeného hradu žil jeden poustevník, v svatých ctnostech archimandrita, a císař, mnohdy tváře se, jako by chtěl jíti na lov, mnohdy bera si nějakou záminku, docházel tajně k němu s jediným sluhou a poroučel se jeho modlitbám. Když zvěděl, že poustevník chce jíti na pouť do Jeruzaléma, odevzdal mu zlatý kalich na tělo a krev Páně, tak objemný, že měl po obou stranách dvě držadla nebo, jak obecně říkáme, ucha, aby jej mohl každý lehko pozdvihnouti. I vyzval a požádal císař poustevníka, aby ten kalich smočil trojím ponořením do Jordánu tam, kde byl Kristus pokřtěn od Jana, a dal mu s dostatek peněz na cestu. Co dále? Muž Boží putoval do Jeruzaléma a vykonal rozkaz, ponořiv kalich třikrát do vody jordánské.

Potom vraceje se přes Cařihrad, cestoval Bulharskem. Tam byl jeden poustevník, svatým životem žijící. Onen jeruzalémský poustevník, přišed k němu, snažně ho prosil po mnohých milých a svatých rozhovorech, aby se modlil k Bohu za zdraví císaře Jindřicha. On mu dí: „Nelze se modliti za jeho zdraví, protože již je z tohoto slzavého údolí přenesen v klid blahoslavených.“ Ten však naléhavě prosí, aby mu pověděl, odkud to ví. A on: „Minulé noci, když jsem ani docela nespal, ani zas nebděl, zdvihlo mne vznešené zjevení na velmi rozsáhlou, širou a pěknou rovinu; a viděl jsem tam zlé duchy hrozně ošklivé, jimž z hub a nosů šlehaly sírové plameny. Ti táhli císaře Jindřicha za vousy, ač se vzpíral, jako k soudu, jiní, bodajíce ho do hrdla železnými vidlemi, radostně křičeli: ‚Náš jest, náš jest!‘ A za nimi povzdáli šla Panna Maria a svatý Jiří, jaksi smutní a jako by ho chtěli vyrvati a s nimi se hádali, až byla zavěšena uprostřed toho pole váha, širší v objemu než dvě míle. Na levici vkládala strana zloduchů veliké, nesmírné a nesčíslné zátěže, což znamená zlé skutky. Ale na druhé straně jsem viděl svatého Jiří, jak klade na váhu veliký kostel s celým klášteřem,

viděl jsem zlaté kříže s těžkými drahokamy, viděl jsem mnoho mešních knih velkých s perlami a zlatem, viděl jsem zlaté svícny, kaditelnice a nesčetné pláště a vše, co dobrého ten král za života učinil. A přece ještě strana zloduchů převažovala a křičela: ‚Náš jest, náš jest!‘ Tu Panna Maria vzala veliký zlatý kalich z ruky svatého Jiří, a třikrát potřásla hlavou, pravila: ‚Zajisté není váš, nýbrž náš jest!‘ a s velikým rozhořčením hodila kalichem o zeď kostela; i zlámalo se jedno ucho na něm. Při tomto zvuku ihned zmizel pekelný zástup a Panna Maria vzala císaře za pravou a svatý Jiří za levou ruku a vedli ho s sebou, tuším do nebeského bydlíště.“

Onen poutník jeruzalémský, uvažuje v srdci o tom, co bylo řečeno, šel si pro tlumok a našel jedno ucho kalicha ulomené, jak to předpověděl poustevník. Tento kalich se podnes chová v kostele svatého Jiří v Babenberku na památku toho velikého zázraku.

Roku od narození Páně 1003. U nás byli povražďeni Vršovici.

38

Roku od narození Páně 1004. Benedikt se svými soudruhy byl umučen. Za času císaře Jindřicha, jenž po Otovi spravoval říši římskou, žilo v Polsku patero mnichů poustevníků, pravých Izraelitů: Benedikt, Matouš, Jan, Izák, Kristin a šestý Barnabáš. V jejich ústech nebyl nalezen klam ani v jejich rukou zlé dílo. O životě těchto otců bych měl psát mnoho, ale raději chci psát málo, protože vždycky se liběji požívá jídlo, jehož se skrovněji předkládá.

Byloť obcování jejich chvalitebné, Bohu milé, lidem obdivu hodné a těm, kdož ho chtěli následovati, příkladné. Neboť proto se obdivujeme zásluhám svatých, abychom se sami, následujícíce jich, stali

obdivu hodni. Těchto tedy pět mužů nevhodně můžeme přirovnati buď k pěti přístřeším rybníka bravného, nebo k pěti moudrým pannám, majícím dostatek oleje milosrdenství, protože sami chudi jsou, chudým Kristovým, jež chovali v svých příbytcích, jak mohli, posluhovali živobytím z milosrdenství. Oni sami pak měli takovou ctnost zdrženlivosti, že se jeden z nich dvakrát, jiný jednou v týdnu postil, nebylo však ani jediného, aby byl jedl den co den.

Pokrmem jim byla zelenina, vlastníma rukama vypěstovaná; chléb zřídka mívali, rybu nikdy, luštěnin nebo jahel směli požívat jen o Velikonocích; pít čistou vodu, a to jen s měrou; masité jídlo jim bylo ohavností a pohlédnutí na ženu prokletím. Jejich oděv byl drsný a hrubý, utkaný z koňských žíní. Na lůžku byl kámen za podušku a rohož, a to velmi stará a pro každého jediná, za pokrývku.

*Pokoje nepřáli sobě a bdívali po celé noci,
lkajíce nad zlým skutkem a hříchem lidu i vlastním.*

Brzy zní prsa, od častých úderů zsinálá, brzy se potí těla od neustálého klekání zemdlená, brzy se každý vroucně modlí za vzdechů, s rozpjatýma rukama a vzhůru upřenýma očima, aby do nebes přišli. Nikdy nemluvili mezi sebou, leč jen na přicházejícího hosta, a to málo slovy. Vpravdě byli zákona Božího činiteli, ne slyšiteli, vpravdě sebe samé s vášněmi a žádostmi těla křížující a kříž Kristův myslí i tělem nesouce, vzdávali oběť Bohu milou ne z cizího statku, ale z vlastního těla, neboť každého dne se navzájem tepali. Takovým

*u nich bývalo zvykem, že jednoho každého rána
dali si po jitřních zpěvech až dolů ztýrati hřbety.*

*Na svou padaje tvář, děl k druhému bratrovi bratr:
„Hřešiš, chceš-li mne šetřit, a biješ-li, nijak mne nešetř!“*

A ten stoje s metlou odpovídal:

„Staň se, jak chceš!“ Pak šlehaje bratra, zas ke Kristu takto

se modlil:

*„Ó, kéž pro tyto skutky ti odpustí předobrá Kristus.“
Sám se pak položil na zem a svá zas mu nastavil záda.
Neříkal: „Bolí to, bratře,“ když jeden druhého mrskal,
nýbrž „Žehnejte!“ zpíval neb „Smiluj se nade mnou, Bože!“
Lehkoť snáší se věc, když každý ji ochotně trpí.*

Bůh, hledě z výsosti na jejich trpělivost a bezúhonnost života i na vytrvalost ve víře a skutcích, chtěl již odměniti strádání svatých svých a podivuhodnou cestou je uvésti v rozkošnou vlast, když k nim přišel kníže Měšek, uslyšev o jejich dobré pověsti a svatém obcování, s několika průvodci, aby sebe těm svatým mužům poručil. A poznav jejich nouzi, dal jim velikou hojnost peněz, totiž měsíc naplněný sto hřivnami, a přijav od nich sbratření a společenství v modlitbách, radosten se vrátil na svůj dvůr, snažně jich poprosiv a sebe jim poručiv, aby ho vzpomínali. Ale oni nevěděli, co by si s penězi počali, protože nikdy nic takového neměli. Stáli ustrnulí, až jeden z nich – neboť již půl roku nic spolu nemluvili – otevřel ústa a pravil:

„Poklady zlata a stříbra jsou zajisté osidlem smrti

a těm, kdo mají přebytek v zlomyslném měšci, nesnadno se otevrou půvabná místa ráje, zato však hrůzyplná muka pekelná budou je trápit v Etně. Jistě nás pokouší nepřítel pokolení lidského, aby z nás učinil nepřátele Kristovy. Neboť kdo je přítelem světa, bude učiněn nepřitelem Božím. Bohu se totiž protiví, kdož jeho přikázání neostříhají. Neboť řekl Bůh: ‚Žádný nemůže dvěma pánům sloužiti,‘ a jako na vysvětlenou připojil: ‚Nemůžete sloužiti Bohu a mamonu.‘ Již budeme otroky mamonu poddanými my, kteří jsme dosud byli svobodnými dětmi skromnosti. Zdaliž se nebudete báti při zašustění větru, kdo ponese zlato? Či se nestává, že

pocestný s prázdnou mošnou si zazpívá lupiči ve tvář?

Což nepřišli k nám častokrát loupežníci, a když nenašli, proč by nás zabili, odešli, někdy nás zranivše, jindy přijavše požehnání? Jistě již letí pověst po světě, že milujeme svět a věci světské. Volají proti nám i tyto peníze samy, jež nikdy neumějí mlčeti, a jižjiž se zde objeví ve dveřích nešlechtná rota lupičů, protože, co činí páni, vědí přemnozí. Ba spíše budiž hodně rychle vyvržena tato vnada smrti, potrava zlého, škoda duši, a toto stříbro ať se vrátí tomu, čí jest.“

I pošlou jednoho z bratří, jménem Barnabáše, jenž vždy vyjednával věci vnější, aby jejich jménem vyřídil knížeti toto: „Ač jsme hříšníci a lidé nehodní, přece paměť na vás stále chováme v svých modlitbách. Stříbra jsme nikdy neměli a nechceme je míti. Neboť nežádá Pán náš Ježíš Kristus od nás stříbra, nýbrž dvojnásobnou hřivnu dobrých skutků. Mnich, má-li groš, nestojí za groš. Na, vezmi si to své stříbro; nám není dovoleno míti věci nedovolené.“

Když odešel ke knížecímu dvoru, hned v první čtvrtině noci přibyla nepřátelská rota, a náhle vrazivše do dveří, našli mnichy, ani zpívají žalmy Hospodinu. Meče jim k hrdlům přičinivše pravili:

*„V svatém-li pokoji žíti si přejete, stříbro, jež máte,
ihned všecko nám dejte a ušetřte života svého.
Neboť dobře to víme, že poklad od krále máte.“*

Ale oni se dokládali Boha za svědka, k pokladu se vytrvale neznali a řekli: „Peníze, jež hledáte, jsou již v knížecí komoře, protože jsme jich neměli potřebí. Nevěříte-li tomu, zde náš dům, hledejte, jak se vám líbí, jen nám neubližujte.“ Ale oni, tvrdší než skály, pravili: „Není třeba řečí, buď nám vydejte peníze od knížete, nebo propadnete hrozně hrdlo,“ a ihned je nelítostně svázali, po celou noc rozličnými mukami trápili a nakonec všechny zároveň mečem zabili. A tak hněv bezbožníků přenesl je do nebeského království. I bylo umučeno těchto pět bratří: Benedikt, Matouš, Izák, Kristin a Jan, roku od narození Páně 1004 dne 11. listopadu.

39

Roku od narození Páně 1005.

Roku od narození Páně 1006. Kněžna Hemma, perla ženského pohlaví, zimnicí byvši zachváčena, vyproštěna byla z pout tělesných. Její náhrobní nápis s těmito verši buď jsem viděl, nebo si pamatuji, že jsem viděl zapsán:

*Hemma tu leží, hle, pouhý prach, jež byla jak gemma.
„Pane,“ — tak, prosím tě, rci — „milostiv duši té bud!“*

Roku od narození Páně 1007...

Roku od narození Páně 1017. Dne 11. června zemřel Thegdag, třetí biskup kostela pražského. Byl důstojným nástupcem svatého biskupa Vojtěcha, tělem byl panenský, mravy zlatý, skutky zářivý, následuje stop svého předchůdce a stíhaje hanebnosti lidu sobě svěřeného, a když ne tělem, aspoň duchem zakusil mučednictví. A nezemřel podle obyčeje lidí, nýbrž následovav Hospodina v pokoji, rovněž tak i spí a odpočívá. Po něm nastoupil roku od narození Páně 1018 biskup Ekard.

Roku od narození Páně 1019, 1020.

40

Mezitím Břetislav, syn knížete, přešel z dětského věku v jinošský, kráčel od ctnosti ke ctnosti. Měl nad jiné zdar v svém počínání, ztepilé tělo, krásnou postavu, velikou sílu a moudrost, v neštěstí statečnost, ve štěstí rozumnou mírnost.

Toho času žil v německém kraji velmi mocný hrabě jménem Ota Bílý, pocházející podle otcovské posloupnosti z krve královské. Ten měl jedinou dceru Jitku, jež

co jest pod sluncem děv, svou krásou předčila všechny.

Dobrý otec a její předobrá máti dali ji, aby se naučila žaltáři, do kláštera, jenž slove Svinibrod, polohou i hradbami velmi pevného. Ale které věže, byť sebevyšší, nebo které hradby sebepevnější mohou odolati lásce a milence odloučiti?

Nade vším vítězí láska; i kníže i král se jí poddá.

Tedy Břetislav, z jinochů nejkrásnější a hrdina nejudatnější, slyše z mnohých vyprávění o neobyčejné kráse, ušlechtilosti a urozeném původu řečené dívky, nedovedl ovládnouti svého ducha a jal se v srdci přemýšleti, má-li se pokusiti unést ji mocí či se o ni rádně ucházeti. Ale rozhodl se raději mužně jednati nežli schýliti k pokorné prosbě šíji. Neboť uvažoval o vrozené Němcům pýše, a jak vždy s nadutou domýšlivostí shlížejí na Slovy a na jejich jazyk. Ale oč bývá těžší přístup k lásce, tím prudší oheň vždy vdechuje syn Venušin milenci. Mysl jinochova, vznícená ohněm Venušiným, vře, jako když ohni sálá Etna. A jasným hlasem sám na sebe zvolá: „Bud' mi bude údělem výtečný sňatek, anebo se ponořím ve věčný posměch, není možná, aby Jitka nebyla má, dcera rodem ušlechtilá, panna sličná, velmi líbezná, nad světlo sluneční jasnější, nad život mi dražší; aby zůstala dlouho naživu, bud' Bohu chvála stálá.“ A ihned rozkázal těm ze svých lidí, které znal jako zvláště hbité a sobě oddané, aby připravili osvědčené a hodně otužilé koně, a dělal, jako by chtěl rychle odjeti k císaři a ještě rychleji přijeti zpět. Muži vyplní rozkaz, ale co jejich pán zamýšlí, neví. Diví se mezi sebou, že tak spěchají, a asi po sedmidenní jízdě vstoupí jako hosté do podsíně řečeného kláštera. Kněžic totiž již předtím poručil všem svým, aby nikomu nedávali věděti, kdo nebo odkud jest, ale aby se k němu chovali, jako by byl jeden z nich.

Musí mu ustoupiti ithacký hrdina, že chytrým důvtipem vypátral syna Thetidina, ani se nesmí chlubit pastýř z Ilia, že Tyndarovnu unesl z Amykel, protože náš mladý Břetislav oba dva předčí srdnatostí i nesmírnou odvážností. Neboť jako když vlk obchází ovčín, hledaje, kudy by do něho vrazil, aby uloupil bělounkou ovečku, tak i hrdina Břetislav, když dostali dovolení v klášteře přenocovati, obhlíží jej pronikavým zrakem a bystrým duchem; rád by do klauzury mocí vrazil, ale neodvažuje se, nemaje s sebou tak značný počet bojovníků. Šťastnou náhodou však byl svátek, a ejhle, Jitka, panna tisíckrát vytoužená, vyjde se svými družkami z kláštera; bylot zvykem, že něžné dívenky zvonívaly k nešporům uvnitř v kostele. Jak ji spatřil smělý únosce, radostí nevěda o sobě, jako vlk, který z úkrytu vyrazí a uchvátí ovečku a pak, vědom si svého činu, svěsiv ocas utíká do vzdálené skrýše, tak i on, chytiv pannu, prchá, a přihrnav se k bráně, shledá, že je napjat přes ni řetěz, tlustší, než je mlýnský provaz, a cesta ven takto zatarasena. Ihned vytasiv ostrý meč, přetel řetěz jako stéblo; a podnes je viděti přetátý článek na důkaz té prudké rány. Ostatní však jeho druhy, kteří o tom nic nevěděli a v stanech ještě zůstali, nepřátelé, udeřivše na ně, zjímali, jedněm oči vyloupali a nosy uřezali, jiným ruce a nohy uťali, a jen kníže s několika málo muži a s unesenou pannou stěží unikl v noční temnotě. Unesena byla panna Jitka roku od narození Páně 1021.

A aby nebyla dána Němcům spravedlivá záminka viniti Čechy jaksi z bezpráví, rek Břetislav, pozdraviv otce knížete Oldřicha, ihned jel s nevěstou přímo na Moravu. Neboť celou tuto zemi dal mu již předtím jeho otec do moci, vypudiv ze všech hradů Poláky, z nichž mnoho zajatců, spoutaných vždy po stu v řadách, dal prodati do Uher a ještě dále. Po smrti Boleslava II. totiž Poláci opanovali jak Prahu, tak i celou Moravu.

Roku od narození Páně 1022. V Polsku se stalo pronásledování křesťanů.

Roku od narození Páně 1023. Dne 8. srpna Ekard, čtvrtý biskup pražský, odešel z tohoto světa, aby byl živ životem věčným. Tento biskup byl proti mocným nepoddajný, k nízkým a tichým laskavý a skromný, velmi výmluvný kazatel, štědrý dárce almužen, čeledi Páně v měření pšenice věrný správce. On ustanovil, aby místo desátku každý, ať mocný nebo bohatý nebo chudý, měl-li svého léna nebo zboží aspoň s popluží, platil biskupu dvě měřice, vysoké pět dlaní a dva prsty, jednu měřici pšenice a jednu ovsa. Neboť předtím, jak ustanovil první biskup Dětmar, dávali desátku dvě kopy obilí; na kopu pak počítáme padesát snopků.

Po jeho smrti nabyl biskupství Hyza a byl téhož roku, dne 29. prosince, vysvěcen od arcibiskupa mohučského.

41

Roku od narození Páně 1024. Dne 12. července zemřel král Jindřich.

Roku od narození Páně 1025. Dne 17. června zemřel král polský Boleslav.

Roku po narození Páně 1026...

Roku od narození Páně 1030. Toho roku kníže Břetislav způsobil velikou porážku Uhrům a poplenil jejich zemi až k hradu Ostřihomu.

Téhož roku dne 30. ledna Hyza, pátý biskup kostela pražského,
odešel z tohoto světa a požívá odměny šťastné.

Byl ušlechtilý rodem, ale ještě ušlechtilejší svým jednáním a činil dříve sám, co jiným velel činiti. Neb nikdo nezná tak dobře své vlastní sídlo, jako on znal žalář a příbytky nemocných. A nebylo ho tajno, kolik hlav lidských na svět přišlo

nebo co duší smrt zas poslala do černých stínů.

Mimoto měl obyčej každého dne dávat čtyřiceti lidem stravu, sám jim žehnal jídlo i pití, v hojnosti poskytnuté, a vlastníma rukama přívětivě podával. Byl muž neobyčejně krásné postavy a vlasy na jeho hlavě byly bělejší než labuť; proto dostal příjmení „bílý a líbezný biskup Hyza“.

Po něm nastoupil Šebíř — byl biskupem v pořadí šestým.

Ten za doby mládí slynul chválou neobyčejné hbitosti, protože nade všechny dvořany knížecí vynikaje úslužností, konal svému pánu pilnou a věrnou, a proto tím milejší službu. Neboť býval první při duchovních povinnostech a neméně horlivý v světských zaměstnáních, vždy býval knížeti nerozdílným druhem při lovech. Býval první po ruce při zabíjení divokého kance; uměl mu uříznouti ocas, očistiti jej a připravit, jak to míval kníže rád, a podával jej pánu, jakmile přišel, k jídlu. Proto prý kníže Oldřich často mu říkával: „Šebíři, pravím ti upřímně: za tenhle lahodný zákusek zasluhoval bys biskupství.“ Pro tuto a podobnou horlivost získal si přízeň knížecí a obecnou oblibu.

Roku od narození Páně 1031. O svátku svatých apoštolu Petra a Pavla byl Šebíř vysvěcen na biskupa od arcibiskupa mohučského. Téhož roku se narodil knížeti Břetislavovi syn Spytihněv.

Roku od narození Páně 1032.

Roku od narození Páně 1037. Zemřel kníže Boleslav, jež Měšek oslepil.

42

Téhož roku dne 9. listopadu kníže Oldřich

opustil království zemské a království nebeské získal.

Svrchu dotčený Jaromír, zraku zbavený, jenž podle ustanovení knížete Oldřicha bydlel ve vsi Lysé, uslyšev, že se bratr odebral z tohoto světa, vstal o svítání a dal se dovézt do Prahy. Když tam přijel, byl bratr jeho již donesen do kostela svatého Jiří; Jaromír, stoje o pohřbu při marách, dojal a rozechvěl srdce všech okolo stojících nářkem, stýskáje si takto:

„Běda mi, co mám říci než: Běda mi! říkati pořád?

Žel mi, bratře, žel, toho hrozného losu hořké smrti!

Ejhle, zde ležíš mrtev a z vratkého vrcholu této pozemské vlády ni já ani ty již radosti nemáš.

Předevčírem vznešený kníže, dnes nehybné tělo, zítra pokrm červům, potom lehkým popelem budeš a prázdnou bajkou. Zraku jsi mne zbavil a nemiloval jako bratr bratra.

*Věru jen to by sis přál, bys nebyl mi spáchal, cos spáchal.
Vím teď, že bys mi zrak chtěl navrátit, kdybys jen mohl,*

když nahé jsou a odkryté tvoje skutky ať dobré či zlé.

*Avšak z celého srdce ti nyní odpouštím, bratře,
aby Bůh všemohoucí v své milosti odpustil tobě,
tak aby potom tvá duše si v pokoji spočinout mohla.“*

Po řádném dokonání obřadů pohřebních vzal za ruku synovce Břetislava a vedl ho ke knížecímu stolci, a jako se vždy děje při volbě knížete, házeli přes mříže hořejší síně peníze, deset tisíc nebo ještě více, mezi lid, aby se netlačili na knížete sedícího na stolci, nýbrž raději chytali házené peníze. Když byl kníže posazen na stolci a nastalo ticho, Jaromír, drže synovce za pravici, pravil k lidu: „Hle, váš kníže!“ A oni zvolali třikrát: „Krléšu,“ to jest: Kyrie eleison. A opět řekl Jaromír k lidu: „Přistupte z rodu Municů, přistupte z rodu Těpticů!“ a volal jmenovitě ty, o nichž věděl, že jsou zvláště ve zbrani mocní, ve věrnosti stálí, v boji udatní a bohatstvím vynikající. Seznav, že stojí u něho, pravil: „Poněvadž mi můj osud nedopouští, abych byl vaším knížetem, ustanovujeme vám tohoto a povyšujeme za knížete, abyste ho byli poslušni, jak je důstojno knížete, a povinnou věrnost mu zachovávali, jak náleží vládcí. A tebe, synu, napomínám a opět a opět to v mysl ti vštěpovat budu, abys tyto zde ctil jako otce, ony miloval jako bratry a ve všech potřebách aby si je bral za rádce.

Těmto poruč hrady a lid k správě, neboť jimi země česká stojí i stála a státi bude navěky.

Avšak tamtěch, kdož jsou Vršovici, nešlechetných otců ničemní synové, našeho rodu domácí nepřátelé, rodinní škůdci, střež se jako zabláceného kola a vyhýbej se spolku s nimi, protože nikdy nám nebyli věrni. Hle, mne nevinného a svého knížete nejprve svázali a rozličné šašky si ze mne tropili, potom vrozenou sobě prohnantostí a lstivými radami způsobili, že bratr mne, bratra, zbavil zraku. Synu můj, měj vždy na paměti předpověď svatého Vojtěcha, jenž svatými ústy dotvrdil, že mají na ně za jejich ukrutné skutky třikrát dopadnouti pohromy, a stihl je klatbou v církvi. To se již z vůle Boží dvakrát stalo, a aby se to stalo potřetí, o to se ještě postará osud.“

Avšak oni slyšíce to, rvali se v srdcích svých a skřípěli na něho zuby jako lvové. A po nemnohých dnech Kochan, o němž jsme se výše zmínili, poslal svého kata, a když onen slepec, sedě na záchodě v hodině noční, vyprazdňoval břich, proklál ho ostrým oštěpem zezadu až do útrob břišních. A tak spravedlivý muž, kníže Jaromír, zemřel jako mučedník Boží roku od narození Páně 1038 dne 4. listopadu.

Až dosud, co se za starodávna zběhlo, obsahuje kniha první. Ale protože, jak dí svatý Jeroným, jinak se vypravují věci viděné, jinak slyšené, jinak smyšlené, a lépe též pronášíme, co lépe víme, nyní s pomocí Boží a svatého Vojtěcha duch touží po tom, abychom pověděli, co jsme my sami viděli nebo co jsme slyšeli z hodnověrného vypravování očitých svědků.

KONČÍ SE PRVNÍ KNIHA KRONIKY ČESKÉ

Počíná se předmluva ke Klimentovi, opatu kostela břevnovského

Duchovnímu otci kláštera břevnovského, Klimentovi, jenž toto jméno právem má podle svých skutků a stále v učenosti trvá, Kosmas, nehodný slouti děkanem, přeje společnosti andělského sboru.

Když jsem se měl po mnohých úvahách rozhodnouti, co bych nejvhodněji poslal milému muži tak svatého života, jemuž arcihroudy zlata a stříbra nejsou ničím a jenom duchovní věci se líbí, uznal jsem za nejlepší řídit se toliko Tvým přáním. Zvěděl jsem totiž od Tvého klerika Bohumila, jenž mi to v soukromí důvěrně pověděl, že bys rád chtěl viděti mé hříčky, jež jsem kdysi psal Gervasiovi. Posílen jsa tímto naskytlým podnětem nebo spíše přinucen přemlouváním drahého přítele, osměluji se předložití Tvému Otcovství, nejen čeho sis přál, nýbrž i druhou, ať tak dím, knížku téhož vypravování, kterou jsem rovněž složil o dějích, pokud mi bylo lze se jich dopátrati, od času Břetislava, syna knížete Oldřicha, až do jeho jmenovce, syna krále Vratislava. Neboť ačkoli, ctihodný otče, nepřestáváš hltati svatá Písma a stále vyčerpáváš hluboké prameny filosofie, přeče

račiž svatý svůj ret v tom chudém nápoji smočit.

Neboť se často stává, že po silných vínech a uspávajících číších někdy přijde na člověka přirozená žízeň a že doušek čisté vody bývá milejší než sladké číše.

*Často i Martův voják, jenž v bojích pachtí se v zbroji,
s chutí se účastní tance, jímž družina dívek se baví,
aneb ve sboru hochů si vesel s kotoučem zahrá.*

Tak i Ty, otče nejsvětější, již zanech velikých knih logiky a přečti si tato má dílka, smyslem dětinská, slohem selská. Najdeš tu leccos, co zasluhuje pohany a posměchu, i ulož to do paměti proto, abys to někdy moudrostí, kterou máš od Boha propůjčenu, přesně opravil. A že na některých místech najdeš verše jaksi metrické, věz, že jsem se vědomě dopouštěl nevědomosti tím, že jsem skládal verše. Bud' zdrav!

Počíná se kniha druhá

1

Když se tedy kníže Břetislav již upevnil na otcovském stolci, následoval stop svých předků skutky Bohu i lidem milými a ještě je překonal souvislou výší ctností. A jako slunce v své síle zastíňuje a oslabuje silným leskem svým světlo hvězd a měsíce, tak nový Achilleus, nový Tydeovec, Břetislav, novými triumfy umenšuje a zatemňuje hrdinství a nejskvělejší vítězství svých dědů. Neboť Bůh mu dal takovou milost, že předností, kterých jednotlivcům popřává částečně, jemu, ač mu nechyběly, v hojné míře popřál úplně. Neboť v něm byly všechny přednosti tou měrou vyvrcholeny, že na vojně vynikal statečností nad Gedeona, tělesnou silou převyšoval Samsona a jakousi zvláštní převahou moudrosti předčil nad Šalamouna. Tím se stalo, že ve všech bitvách býval vítězem jako Josue, že byl na zlato a stříbro bohatší než králové arabští, a oplývá všude nevyčerpatelným bohatstvím a neustává v rozdávání darů,

mohl se rovnati řece, v níž nikdy se neztratí voda.

Jemu porodila choť Jitka, rodem veleušlechtilá, na potomstvo veleplodná, pět mládenců, kteří byli tělem spanilí a nad jiné vynikali jako hory thessalské, byli nadáni obzvláštní moudrostí, v poctivosti neměli sobě rovných, v chování byli příjemní, k chybujícím smířliví a ve všech počestných přednostech chvály hodní. Prvorozený byl Spytihněv, druhý podle rodu byl Vratislav, třetí v posloupnosti Konrád, čtvrtý rodem Jaromír, pátý a nejmladší

z nich, Ota, byl nejkrásnější. O jejich životě a slávě, pokud na to vy-
stačí hojná zásoba slov, na svých místech bude podán dostatečný
výklad. I když ještě byli v dětských letech, dokázali svou snaživostí
tolik co muži; i divil se tomu otec velmi,

*výbornou ozdobu vida a vznešenou družinu bratří.
Avšak neméně máť v své radosti cítila tíseň*

z takového prospívání synů a nádherné slávy.

2

Když byl toho času Kazimír, slavný kníže polský, odňat tomuto
světu a jeho synové Boleslav a Vladislav ještě jako nemluvnata
kojili se mlékem z prsů, mohli se Poláci nadíti jediné spásy v tom,
když se dají na bídný útěk v různé strany.

Zpozorovav to, v čtvrtém roce svého knížectví kníže Břetislav
uznal za nejlepší neodkládati naskytlou příležitost, jak by potýral
své nepřátele a dokonce se pomstil za příkoří, jichž se kdysi kníže
Měšek dopustil na Čechách, a to co nejrychleji; a se svými se poradiv,
rozhodl se na ně udeřiti.

A ihned vyhlásil přísné nařízení a dal na znamení svého rozka-
zu po celé zemi české nositi provaz upletený z lýčí, na výstrahu,
aby každý opozdilec, který by přišel do tábora po daném hesle,
věděl zcela jistě, že bude takovým provazem oběšen na šibenici.
Když se pojednou, v okamžení, shromáždili na jedno místo a do
jednoho, táhl do země polské, zbavené svého knížete, nepřátelsky
na ni udeřil, a jako prudká bouře zuří, řádí a vše poráží, tak on
hubil vsi vraždami, loupežemi a požáry, dobýval pevných míst,

a vtáhnuv do Krakova, hlavního jejich sídla, vyvrátil jej z kořene a zmocnil se v něm kořisti; mimoto pobral i nesmírné množství zlata a stříbra, starobylé poklady od bývalých knížat v pokladnici schované; rovněž i ostatní hrady vypálil a se zemí srovnal.

Když došli ke hradu Hedči, obyvatelé jeho a s nimi i vesničané, kteří se tam utekli, nemohouce odolati útoku knížete, vyšli mu naproti se zlatým prutem na znamení, že se mu na milost vzdávají, a pokorně ho prosili, aby je pokojně i s jejich dobyt看em a ostatním majetkem převedl do Čech. Kníže vyhověv jejich přáním, dovedl je do Čech a dal jim tam nemalou část lesa Črnína. Ustanovil jim jednoho z nich za správce a soudce a nařídil, aby se spravovali právem, jež mívali v Polsku, i oni i jejich potomci navěky. A jménem odvozeným od toho hradu podnes nazývají se Hedčané.

3

Nedaleko od řečeného hradu bylo hlavní sídlo Hnězdno, polohou i hradbou pevné; bylo však lehkou nepřátelům dobýti ho pro skrovný počet jeho obyvatelů. Tam toho času v bazilice svaté Boží rodičky Marie, věčné panny, odpočíval nejvzácnější poklad, tělo nejblahoslavenějšího mučedníka Vojtěcha. Čechové, přitáhše tam, ihned hradu dobyli bez boje a s velikou radostí vstoupili do svatyně chrámové, a nedbajíce o žádnou jinou kořist, toliko žádali, aby jim byla dána vzácná hmota svatého těla, jež kdysi pro Krista trpělo.

Když biskup Šebíř viděl jejich nerozvážnou odhodlanost, hotovou ke každému dobrému i zlému skutku, pokusil se odvrátiti je od nedovolené opovážlivosti touto řečí: „Bratří moji a synové

církve Boží! Není to věc tak snadná, jak vy si myslíte, aby se nějaký člověk osmělil všetečně dotknouti svatého těla, plného božských ctností. Neboť se velmi bojím, abychom nebyli poraženi pomínutím myslí, slepotou anebo nějakou mdlobou údů, kdybychom se osmělili všetečně to učiniti. Proto se dříve tři dni postěte, kajte se ze svých hříchů, odřekněte se všech ošklivostí, které se jemu u vás ošklivily, a slibte z celého srdce svého, že je nebudete již více činiti. Neboť mám naději v milosrdenství Boží a našeho dědice svatého Vojtěcha, že nebudeme zbaveni naděje ve splnění své žádosti, když setrváme ve zbožné víře a na stálých modlitbách.“

Ale oni měli slova biskupova za bláznovství, a zacpavše si uši, hned se obořili na svaté tělo, aby je vzali. A poněvadž bylo pochováno za oltářem při zdi a nebylo možná je vyrvati jinak než zbořením oltáře, ruka nešlechtná a mysl zdivočelá vykonají bezbožný čin; ale neobešlo se to bez Boží pomsty. Neboť se hned při samém všetečném díle zastavili s ochromenými smysly a byli bez hlasu, citu a zraku skoro tři hodiny, až se jim opět s přispěním milosti Boží vrátily smysly. A ihned – byť pozdě – toho želíce, splnili rozkaz biskupův, a čím zřejměji byli pokáráni vůlí Boží, tím zbožněji trvali neumdlévající na modlitbách, po tři dni se postíce a za odpuštění prosíce.

4

Třetí noci se zjevil biskupu Šebířovi, když po jitřních obřadech odpočíval, ve vidění svatý biskup Vojtěch a pravil: „Pověz knížeti a jeho předákům toto: Otec nebeský dá, oč žádáte, neoddáte-li se opět hříchům, jichž jste se odřekli ve vodě křtu.“ Ráno to oznámil biskup knížeti a jeho předákům a ti hned plni radosti vešli

do chrámu Panny Marie, padli před hrobem svatého Vojtěcha k zemi a dlouho se společně modlili. Pak kníže povstal a stoje na kazatelně přerušil ticho těmito slovy: „Chcete napravit své nepravosti a zmoudřeti po zlých skutcích?“ A oni se slzami v očích volali: „Jsme ochotni napravit všechno, v čem naši otcové nebo my sami jsme zhřešili proti světcům Božím, a od zlého skutku zcela ustati.“

Tu kníže, pozdvihnuv ruku nad svatým hrobem, takto počal mluvit ke shromáždění lidu: „Bratří, pozdvihněte společně své pravice k Hospodinu a mějte pozor na mé řeči; chci, abyste je přísahou na svou víru potvrdili. Tedy toto ať jest hlavní mé a první přikázání, aby vaše manželství, jež jste doposud měli jako s lehkými ženami a nepořádná po způsobu hloupých hovad, od té chvíle byla podle církevních ustanovení zákonná, soukromá a nerozlučná, a to tak, aby muž žil, máje dosti na jedné ženě a žena majíc dosti na jednom muži. Jestliže by však manželka svým mužem nebo muž manželkou opovrhl a svár mezi nimi vzplanul až do roztržky, přeji si, aby ten rušitel manželství, který by se nechtěl vrátiti k předešlému svazku podle práva uzavřenému, nebyl uváděn podle řádu naší země do otroctví, nýbrž spíše, jak neoblomně káže naše nezměnitelné rozhodnutí, budiž odveden, ať je to jakákoliv osoba, do Uher a nesmí se žádnými penězi vykoupiti nebo do naší země vrátiti, aby se nákaza jedné ovečky nerozlezla po celém ovčinci Kristově.“ Biskup Šebíř pravil: „Kdo by jinak učinil, budiž klet! Týmž trestem mají býti stiženy panny, vdovy a cizoložnice, o nichž je známo, že pozbyly dobrého jména, porušily stud a obtěžkaly smilstvím. Neboť když se mohou podle své vůle vdáti, proč se dopouštějí cizoložství a svůj plod vyhánějí, což je zločin ze zločinů nejhorší?“

Potom kníže doložil: „Když by však žena prohlásila, že jí muž nesplácí stejnou láskou, nýbrž že ji nemilosrdně bije a trýzní, bude rozhodnuto mezi nimi Božím soudem, a kdo bude nalezen vinným, ať trpí trestem vinného. Rovněž i stran těch, kdo jsou nařčeni z vraždy: arcikněz ať oznámí jejich jména správci svého hradu a správce ať je povolá na soud, a budou-li se vzpírat, uvrhne je do vězení, až buď učiní hodné pokání, anebo, budou-li zapírat, budtež zkoušeni žhavým železem nebo očištnou vodou, zdali je na nich vina. Avšak vrahy bratrů, otců nebo kněží a osoby z podobných hrdelních zločinů obviněné ať arcikněz označí hradskému správci nebo knížeti, a ten je spoutané na rukou a v pase ze země vyhostí, aby, tuláky a uprchlíky jsouce, bloudili jako Kain kolem po světě.“ Biskup Šebíř pravil: „Toto ustanovení knížete jako spravedlivé budiž klatbou stvrzeno! Neboť k tomu vám knížatům meč visí po boku, abyste své ruce častěji umývali v krvi hříšnickově.“

Opět dí kníže: „Ten, kdo by krčmu, jež jest kořenem všeho zlého, odkud pocházejí krádeže, vraždy, smilství a ostatní nepravosti, zřídil, i ten, kdo by zřízenou koupil –“, biskup Šebíř dodal: „Budiž klet!“ A kníže: „Který krčmář by byl postižen jako rušitel tohoto ustanovení, buď uprostřed tržiště ke kůlu přivázán, mrskán tak, až biřic umdlí, a na hlavě oholen; jmění mu však nebudiž zabaveno, nýbrž toliko pití na zem vylito, aby se nikdo prokletým douškem neposkvrnil. Pijáci však, budou-li přistiženi, nevyjdou z vězení dříve, dokud každý do důchodu knížecího nesloží tři sta peněz.“ Biskup Šebíř pravil: „Co kníže rozhodl, to naše moc potvrzuje.“

K tomu kníže dodal: „Zakazujeme, aby se vůbec nekonalý v neděli trhy, které v našich krajích lidé proto tak hojně navštěvují, aby měli v ostatní dni kdy na své práce. Bude-li však kdo v neděli anebo ve dni, které jest veřejně nařízeno, slaviti u kostela, nalezen při nějakém robotném díle, arcikněz ať mu vezme dílo samé

i potah, který se při díle nalezne, a on ať zaplatí tři sta peněz do důchodu knížecího.

Rovněž i ti smělci, kteří pochovávají své mrtvé v polích nebo lesích, ať zaplatí arcijáhnu vola a tři sta peněz do důchodu knížecího; mrtvého však ať pochovají znova na hřbitově věřících. To jsou věci, jichž nenávidí Bůh, pro ty se svatý Vojtěch rozmrzel, a opustiv nás, své ovečky, raději šel učit cizí národy. Že to už více činiti nebudeme, stvrzujeme přísahou i na naši i na vaši víru.“

Tak pravil kníže. A biskup, vzývav jméno svaté Trojice a vzav kladivo – zatímco ostatní kněží zpívali sedmero žalmů a jiné k tomuto svatému dílu vhodné modlitby –, počal zvolna bořiti vršek hrobu a odboural jej až dolů k svatému pokladu. A když otevřeli rakev, všichni, kdo byli v kostele, byli ovanuti tak pronikavou přelíbeznou vůní, že tři dni, jako by se byli najedli nejsytějších pokrmů, nemyslili na občerstvení jídlem; ba i velmi mnoho nemocných se uzdravilo v ten den. Kníže, biskup a několik málo předáků podívavše se viděli Božího světce, jak se jeho tvář a podoba skvěje a jak je tělo jeho naprosto neporušeno, jako by byl toho dne sloužil slavnou mší svatou; i zpívali kněží *Te Deum laudamus* a laikové *Kyrieleison* a jejich hlasy se rozléhaly až k nebesům. Potom se kníže, jehož tvář tonula radostí v slzách, takto modlí: „Kristův mučedníku, svatý Vojtěše, jenž jsi měl s námi vždy a všude slitování, vzhlédni na nás nyní s obvyklou laskavostí, buď milostiv nám hříšníkům a dopřej milostivě, abys od nás, ač nehodných, směl býti donesen k svému sídlu pražského kostela.“ Divná to věc a přímo úžasná: kdežto před třemi dny se nemohli dotknouti náhrobku, tehdy ihned vyzdvihli kníže a biskup bez překážky jeho tělo z hrobu, a pokryvše je hedvábím, postavili nahoře na oltáři, aby lid mohl věnovati dary, jež zaslíbil Bohu a jeho světci. A toho dne bylo složeno dvě stě hřiven na oltářním stole.

*Všemohoucí ó Bože, jenž vesmírem po věky točíš,
kterýž kraluješ věčně a řídíš jediný všecko,
nebylo na světě nic, můj Kriste, a nebude, není*

bez tvé vůle.

Který pak smrtelný člověk by tomu kdy uvěřiti mohl,

že by ten, jenž byl již v království nebeském korunován, nechal své tělo zpět donésti k národům vzpurným, z jejichž společnosti prchl, zatrativ jejich špatnosti, když ještě žil? Ale když uvážíme ještě větší Boží a starodávné zázraky, kterak národ izraelský suchou nohou přešel moře, jak ze suché skály tekly vody, nebo jak se stvořitel světa zjevil v světě, narozen z Marie panny, máme se ne diviti, nýbrž raději pokořiti Bohu, jenž učinil a může činiti, co chce, a jeho milosti všecko přičítati. Z jeho milosti a vnuknutí vstoupilo v srdce knížete, aby rovněž přenesl tělo arcibiskupa toho sídla, Gaudentia, jenž v témž kostele odpočíval.

Jak jsme se výše zmínili, byl on nejen co do tělesného, nýbrž i duchovního svazku bratrem svatého Vojtěcha a průvodcem nerozdílným při veškeré práci a starosti, a i když ne tělem, aspoň duchem, soustrast s ním cítě, zakusil mučednictví. Neboť nebylo možná, aby nebyl projel meč jeho duší, když viděl, kterak jest jeho bratr oštěpy pohanů na kusy sekán, a sám toužil po tom, aby byl stejně usmrčen. Také uznal kníže a biskup za vhodné přiložiti k svatému tělu ostatky pěti bratří, o jejichž životě a utrpení jsme výše dosti obšírně mluvili, kteří v témž hradě, ale v jiném kostele odpočívali, a rovněž dáti je se svrchovanou pečlivostí převézt. Co dále?

5

Přišli se vším svatým nákladem šťastně a vesele do Čech a v předvečer svátku svatého Bartoloměje apoštola položili se táborem blíže hlavního sídla Prahy při potoku Rokytnici. Tam jim na úsvitě přišlo naproti duchovenstvo a všechen lid v procesí, jehož dlouhá řada mohla se jen stěží na širokém tom poli rozestaviti; bylot procesí seřaděno takto: Kníže sám a biskup nesli na ramenou sladké břímě mučedníka Kristova, Vojtěcha. Za nimi opatové společně nesli ostatky pěti bratří; potom arcikněží se těšili z břemene arcibiskupa Gaudentia, za nimi šlo dvanácte vybraných kněží, kteří sotva mohli unésti tíži zlatého Ukřižovaného – neboť kníže Měšek třikrát sám sebe vyvážil tím zlatem –, na pátém místě nesli tři těžké zlaté desky, které byly položeny kolem oltáře, kde odpočívalo svaté tělo. Bylať největší deska pět loket zděli a deset dlaní zšíři, hojně ozdobená drahými kameny, křišťálem a jantarem.

*Na jejím okraji verš byl vepsán tohoto znění:
„Třikrát sto liber zlata jest těžké toto zde dílo.“*

Ke konci přes sto vozů přiváželo obrovské zvony a všechny poklady Polska, za nimi se ubíral nesčíslný zástup urozených mužů, kteří měli ruce spoutány železy a hrdla ukována v řetězy, mezi nimi, žel, nešťastně zajat, byl přiveden můj

v úradě duchovním druh, podle své hodnosti kněz.

Ó, jak má býti onen den, den Čechům slavný a navěky paměti-hodný, svatými obřady slaven, důstojnými oslavami svěcen,

chvalozpěvy velmi pobožně ctěn, jak má býti bohatým radostný, mdlým žádoucí, chudým příjemný, rozdělením almužen významný a všelikými dobrými skutky ozdoben, den, o němž se skví slavnosti na slavnosti nakupené! Nadmíru šťastné hlavní sídlo, Praho, kdysi svatým knížetem povznesená, nyní blahoslaveným biskupem ozdobená, přijímáš radosti, udělené tobě od Boha Hospodina, dvojnásobně a pro tyto dvě olivy milosrdenství

za kraje Sauromatů a Sarigů sláva tvá letí.

Stalo se toto přenesení nejblahoslavenějšího mučedníka Kristova Vojtěcha roku od narození Páně 1039 dne 1. měsíce září.

6

Ale při tomto zdaru od Boha poskytnutém nechybělo nešlechtného udavače, jenž oznámil otcí apoštolskému, jak se ty věci zběhly, a prohlašoval, že kníže český a biskup porušili božské zákony a podání svatých Otců; a nechá-li to papežský pán bez pomsty, ztenčil by tím práva stolice apoštolské, která se mají po všem světě zachovávat. Ihned se koná svaté shromáždění, čtou se církevní zákony a zkoumají svatá Písma. Kníže i biskup, ač nepřítomni, jsou viněni z opovážlivosti; jedni navrhují, aby byl kníže zbaven všeho důstojenství a poslán na tři léta do vyhnanství, jiní soudí, že má býti biskup sesazen z veškerého velekněžského úřadu a až do konce života dlíti v mnišském klášteře; jiní volají, aby oba dva byli udeřeni mečem klatby.

Zatím přijeli poslové knížete i biskupa českého jménem jich i celého národa do Říma, přinášejíce vzkazy, více dary podmazané nežli slovy výmluvnosti uhlazené. Když jim bylo dáno slovo, vyložili před tváří otce apoštolského a svatého sboru věc svého poselství touto řečí: „Nejsvětější správce křesťanské víry a stolice apoštolské i vy otcové v knize života zapsaní, jimž jest od Boha propůjčena moc souditi i zase smilovati se, smilujte se nad těmi, kdo se přiznávají ke hříchu, a odpusťte těm, kdo činí pokání a zároveň prosí za odpuštění. Přiznáváme se totiž, že jsme učinili, co bylo nedovolené a proti ustanovením církevních zákonů; neboť jsme si nemohli z velmi dalekých končin v příliš krátké době zjednati posla k tomuto svatému sboru vašemu. Ale ať je to cokoliv, co jsme učinili, vězte, otcové, vězte, shromáždění, že jsme to neučinili z opovážlivosti, nýbrž k velikému prospěchu křesťanského náboženství a z dobrého úmyslu. Ale jestliže se někdy dobrý úmysl zvrhá v hřích, jsme hotovi, svatí Otcové, napravití podle vašeho soudu svůj zlý čin.“

K tomu odpověděl otec apoštolský stručně: „Chyba, když jí litujeme, neškodí.“ Potom poslové, propuštěni byvše z rady, odebrali se do svého přístřeší, majíce druhého dne na soudě vydati počet.

Té noci však poslové knížete a biskupa obešedše kardinály, penězi podplatili jejich chytrost, zlatem podvrátili spravedlnost, platem vykoupili milost a dary zmírnili soudní nález. Nazítří pak, když se poslové opět postavili před kapitulou svatého sboru, pán apoštolský otevřel svatá ústa, plná vážných slov a vznešenosti, a pravil: „Jako jest ukázati přísnější trest vůči zatvrzelcům v bezbožné vině, tak zase těm, kdož uznávají svou vinu a pokání si

žádají, ochotně popřáváme souhlasu a na rány od nepřítele zasažené užíváme léku milosrdenství. Neboť velikým hříchem jest cizí majetek bráti, ale větším hříchem křesťany nejen olupovati, ale i zajímati a zajaté jako hovada prodávati; co jste spáchali v Polsku, jak nám bylo oznámeno hodnověrnými zprávami, jest obzvláště ošklivé. A že nikdo nesmí bez našeho dovolení z místa na místo přenášeti tělo svatého, o tom svědčí církevní zákony; zakazují to podání svatých Otců a božské výroky káží, aby ti, kdo se něčeho takového opováží, byli udeřeni mečem klatby. Ale protože vy jste to učinili buď z nevědomosti, nebo pro dobrý úmysl, ustanovujeme, aby za tuto velmi nerozvážnou opovážlivost kníže váš a biskup vystavěli na příhodném místě klášter, všemi kostelními potřebami a výsadami hojně nadaný, ustanovili tam též osvědčené osoby a zřídili obvyklé úřady sloužících duchovních ke konání stálých služeb Bohu za živé věřící i za mrtvé až navěky, aby aspoň tak byla smyta před Boží tváří vina našeho hříchu.“

Poslové, velmi potěšeni, vydali se ihned na cestu a oznámili knížeti rozkaz otce apoštolského. Kníže, uposlechnuv ho tak, jako by to byl rozkaz božský, dal vystavěti ke cti svatého Václava mučedníka při řece Labi, v Boleslavi, kde tento světec kdysi šťastně podstoupil mučednickou smrt, velmi pěkný klášter, v němž, jak i podnes viděti, Bohu slouží četné shromáždění bratří a kde je zřízeno proboštství a bazilika veliké úcty požívající.

8

Roku od narození Páně 1040. Pověst, nad niž nebudí žádná horší příšera na světě, jež lžemi slíí, a přiměšujíc více k málu a klam k pravdě, letem roste, donesla k sluchu císaře Jindřicha III. stokrát

více, než bylo pravda: že prý Čechové množství zlata a stříbra odvezli z Polska. Tu císař jal se hledati záminky proti nim, kterak by jim to zlato, o kterém se mu vypravovalo, pobral. Poslav po vyšetřovatelích vzkaz, pohrozil Čechům válkou, nepošlou-li mu v ustanovené lhůtě až do posledního haléře peníze z lupu v Polsku.

K tomu Slované pravili: „Vždy jsme byli bez újmy svého práva a jsme i podnes pod panstvím císaře Karla a pod jeho nástupci: náš národ se nikdy nevzbouřil a zůstal tobě ve všech válkách a zůstane vždy věren, jen když se k nám chceš chovati spravedlivě. Neboť takový závazek nám uložil Pipin, syn krále Karla Velikého, abychom jeho nástupcům na císařském trůně platili ročně sto dvacet vybraných volů a pět set hřiven – hřivnu naší mince počítáme po dvou stech penězích –, to dosvědčuje pokolení našich lidí do pokolení. To ti každého roku platíme bez odporu a chceme platit tvým nástupcům. Ale jestliže bys chtěl nás obtěžovati mimo obyčej práva nějakým jařmem, jsme hotovi raději umřítí než snášeti nezvyklé břímě.“

K tomu císař odpověděl: „Králové mají zvyk vždy něco nového přidávati k předešlému právu; neboť není všechno právo ustanoveno v jednom čase, nýbrž skrze nástupce králů vzrostla řada práv. Neboť ti, kdo spravují práva, nespravují se právy, protože právo, jak se obecně říká, má nos z vosku a král má ruku železnou a dlouhou, aby ji mohl vztahovati, kam mu libo. Král Pipin učinil, co chtěl, ale neučiníte-li vy, co já chci, ukáži vám, kolik mám malovaných štítů anebo co zmožu ve válce.“

9

A ihned rozeslav listy po celé říši, sebral velmi silné vojsko. Jednou cestou, kudy se chodí přes Srbsko a kde je východ z pomezího

hvozdu do naší země přes hrad Chlumecký, kázal Sasům vtrhnouti do Čech. Vévodou saským byl tehdy Ekkehard, jehož veškeré Sasko poslouchalo ve všem jako krále. Byl totiž mužem velmi důmyslným, v řízení věcí zemských byl nadán neobyčejnou schopností a od mládí oddán válečnictví; nikdy však nedosáhl šťastného úspěchu ve válce. Císař sám se položil táborem na obou březích řeky Řezny. Když se druhého dne, minuv hrad Koubu, s prapory přiblížil k hvozdu, dělícímu Čechy od Bavor, poznal, že Čechové zatarasili cesty v něm. Rozmrzen jsa, maličko se odmlčel a potřásl třikrát hlavou; jeho srdce zachvátil hněv, císaře hodný. I otevřel ústa, aby pronesl tato slova: „Byť i vystavěli hradby vyšší než lesy, byť i vyzdvihli věže strmící až do oblak, nic nezmohou záseky Čechů proti Němcům, tak jako nadarmo bývá roztažena síť před očima ptactva. Ať vystoupí nad mraky, ať se ukryjí mezi hvězdami,

*bídňný a ztracený lid v nich nenajde ochrany žádné.“
Takto pravil a kázal, by všichni se do lesa vrhli,*

a sám před nimi napřed vystoupil na jednu vysokou horu uprostřed hvozdu stojící, a sedě na trojnoži, pravil k okolostojícím knížatům celé říše:

„Čechů zbabělý dav jest ukryt v úvale tomto

jako polní myš v skrýši svých děr.“

Ale zklamal se císař v své domněnce, neboť jejich záseky byly teprve za druhou horou. Tehdy císař, každého zvláště jménem volaje, posílal nejdříve markrabí, pak všechny vznešenější válečníky a kázal jim, aby šli pěšky do boje, vítězství jim těmito slovy slibuje:

„Není vám potřebí namáhavého boje, jen sestupte dolů; oni jistě utekou ze strachu, vždyť nemohou snést váš útok. Lette, lette, moji sokolové, pochytejte bázlivé holuby a čiňte se jako divocí lvi, po způsobu vlků, kteří, když vtrhnou do ovčince, nedbají na počet a pustí se do žrádla, teprve až povraždí celé stádo.“

10

Ihned se valí podle rozkazu králova obrněné voje, o první místo v bitvě závodí předáci; daleko viděti, jak se skví šiky jako průhledný led, a když slunce zaskvílo na jejich oděni, zalesklo se od něho lesní listí a vrcholky hor.

Nikoho však nenalezli, sestoupivše do údolí, na obou stranách byl jen hustý hvozd a nepropustná místa. A jako bývá při každém boji, že zadní voj žene muže vpředu do boje, byť i proti jejich vůli, tak předáci již unavení, byli zas od těch, kdo šli za nimi, tlačeni tak, že musili přejíti i přes druhou horu. Ale už jim horkem a žízňí lpí jazyk na dásních, sil ubývá, pravice umdlévají; těžce nabírají dechu z prsou, a přece se nemohou zastaviti. Někteří shodí svá brnění přes štíty, jiní stojí, podpírajíce se o stromy a marně lapajíce naprázdno vzduch, jiní leží jako pařezy, lidé tlustí a nezvyklí chůzi v pěším boji; a když narazili na opevnění, povstane všude křik a jako oblak nad lesem vystupuje z umdlených těl pára. Když to spatřili Čechové, maličko váhali, ale jakmile zpozorovali, jak oni ochabli v síle, směle vyrazí z opevnění. Odvahy jim dodávala nepřemožitelná sestra Štěstěny Bellona. Štěstěno náhody, nikdy nejsi stále dobrá a

*nestálým kolesem svým květ velmožů topíš až ke dnu!
Ejhle, jak ctihodná tvář jest hyzděna vznešeným mužům
kovanou podkovou koní, již kolem divoce skáčí,*

a břicha plná lahůdek i bedra, obtočená pásy dvojnásob nache-
m zbarvenými, kopytem rozdírá kobyla a rozvléká vnitřnosti a střě-
va jako tkanici nebo řeménky.

*Ze studu nepíši dál, jak postihl takovou šlechtu
náhlé záhuby pád — jest nehodno písmem to líčit.*

Neboť bylo tam porubáno takové množství urozených mužů, jaké-
ho nebylo ani na pláních thesalských, ani za časů Sullových, ani za
žádného moru, ani prý nikdy nezahynulo najednou nepřátelským
mečem tolik německé šlechty. Zatím císař, sedící na temeni hory,
zklame se v své předtuše. Nemaje ani pomyšlení, že by nepřítel
mohl zvítěziti nad jeho lidmi, uviděl, že se blíží krví potřísnění
vítězové, i vyskočí na oře, přidrží se ho za hřívu a pobodne koně
do slabin; a nemíti ho po ruce, byl by v tu hodinu sestoupil do
podsvětí bez prodlení římský císař.

11

Zatímco se toto dalo, Sasové s vévodou Ekkehardem, o němž jsem
se výše zmínil, vtrhli do Čech a malou krajinku okolo řeky Bí-
liny nepřátelsky zpustošili. Když však se jejich vévoda doslechl
zlé zprávy, že Slované dobyli nad císařem vítězství, zastavil se
u Hněvina mostu nad řekou Bílinou, jsa na velikých rozpacích, zda
se má pokusiti o štěstí v boji či s velikou hanbou domů se vrátiti.

Chtěl však dříve zkoumati smýšlení knížete, a zkoušeje ho skrze posly, radil mu přátelskými slovy: „Ty, jenž se nyní raduješ z vítězství v boji, byl bys mnohem lepším vítězem, kdybys byl zvítězil prošením. Proto se nevynášej marně nad sebe sama, neboť tvrdo ti jest proti ostnu se zpěčovati. Neboť ten král, který chtěl vejíti do vaší země s malým počtem, jako by vás šetřil a litoval, brzy přijde, nenaleznete-li zatím u něho milost, na vás s takovým množstvím vojsk, že jim ani vaše studně stačiti nebudou a vaše zemička sotva je pojme; potom budou poslední věci horší nežli první. A proto znova tě napomínám a radu ti dávám, abys nepozbyl všeho, co snad máš: Po svých věrných přátelích pošli císaři, a to ne skoupě, mamon. To jest ten král, který všecko přemáhá, rozhněvané udobřuje a nepřátele smiřuje; pošli jej, ať se za tebe u císaře přimluví a jeho milost ti získá.“

Kníže Břetislav, jsa tím vzkazem pohněván, pohrdl prospěšnou výstrahou, a opřev ruku o jílec, na to odpověděl: „Řekněte svému Ekkehardovi: O radu mi není zle a nemysli si, že napomínáním něco pořídíš. Tebe ať si poslouchají Sasové, tvrdší než skála, a nějakí bezradní lidé, kteří myslí, že něčemu rozumíš. Já však, jestliže do tří dnů nevyjdeš z této země, zdržuje se všeho násilí, tímto mečem ti hlavu setnu a obličej ti položím k zadku.“

Málo mi záleží na tom, co v císařském dvoře se děje.

Pokud Břetislavovi visí po boku meč, nepoteče mléko z těla císařova, nýbrž také krev.“ Když to vévodovi vyřídili, těžce to sice nesl, přece však, ač nerad, jako vlk, když ztratí kořist a psi ho stíhají, svěsí ocas a utíká zpět do lesa, tak vévoda Ekkehard odtáhl s velikou hanbou do Saska.

Také se doneslo knížeti Břetislavu, že se Prkoš, správce hradu Bíliny, podplacen byv saskými penězi, nepostavil proti nim v opevněné bráně, nýbrž položil hlídky až tam, kde jsou lesíky nepřátelům schůdné. Bylť kníže svěřil Prkošovi velení nad celou hotovostí z Moravy a nad třemi pluky, jež mu byly poslány na pomoc z Uher. Kníže rozhněvav se dal mu vyloupiti oči, utíti ruce i nohy a hoditi ho do hlubin řeky; stalo se to roku od narození Páně 1041.

12

Roku od narození Páně 1042. Císař Jindřich, vždy přeslavný vítěz, chtěl pomstít pád svých znamenitých hrdinů, třemi cestami vtrhl do české země, skoro celou ji nepřátelsky poplenil a zapálil mnohé hrady, jež Čechové, nemohouce jich hájiti, opustili. A když přitáhl ku hradu Praze, zastavil se s prapory před ním na kopci Šibenici. Nedověděl jsem se nic, co by se tam stalo pamětihodného, toliko že biskup Šebíř

potajmu v císařův tábor se za noci uchýlil z hradu,

tuším boje se, aby nebyl zbaven cti stolce biskupského za to, že se zpronevěřil své vrchnosti.

Vida to kníže Břetislav,

neví, co učinit má, duch je zmaten všestranným bolem.

Již lituje, že kdysi bojoval proti císaři, již lituje, že pohrdl výstrahou vévody Ekkeharda, již volí raději prosbami bojovati a prosbami přemoci toho, jehož předtím přemohl v boji; a tak ukrotit

*hrozný císařův hněv se teď pokusil těmito slovy:
„Vedeš, císaři, války, jež triumfů nemají míti,*

naše země je tvou komorou, my jsme tvoji a přejeme si býti tvoji. Neboť je známo, že ten, kdo proti svým poddaným zuří, jest ukrutnější než ukrutný nepřítel; hledíš-li k síle svého vojska, my pro tebe nejsme ani, co by za řeč stálo. Proč ukazuješ svou moc jako proti listu větrem zmítanému? Vždyť vítr se tiší, když jej nic neruší. Jsi již vítězem, jímž chceš býti a

ověnci vavřínem již, své vítězné ověnci skráně.“

Nadto mu slíbil tisíc pět set hřiven peněz, což byl plat za tři léta již prošlá. A hned,

jako když v zářící oheň, jenž mocnými plameny sálá,

někdo shora naleje množství vody, pomalu jeho prudkost zmaří a převahou vody uheň uhasne,

nejinak císařův hněv král mamon utlumil hravě.

Neboť on, který předtím do naší země vkročil nemilostiv, přijav peníze, uzavřel mír a vrátil se milostiv.

13

Roku od narození Páně 1043. V Čechách byl takový hlad, že třetina lidu jím zahynula.

Roku od narození Páně 1044.

Roku od narození Páně 1045. Zemřel mnich Vintíř dne 9. října.

Roku od narození Páně 1046. Zasvěcen byl chrám na hradě Boleslavi dne 19. května od Šebíře, šestého biskupa pražského kostela.

Roku od narození Páně 1050, 1051.

Roku od narození Páně 1052. Umřela Božena, choť Oldřichova, máti Břetislavova.

Roku od narození Páně 1053.

Roku od narození Páně 1054. Kníže Břetislav vrátil Polákům hrad Vratislav a jiné hrady s tou podmínkou, že jemu i jeho nástupcům budou platiti pět set hřiven stříbra a třicet hřiven zlata ročně.

Roku od narození Páně 1055.

*Slavný Břetislav kníže, jenž zářil vrcholem ctností,
národa českého perla a zářivá hvězda svých otců,*

když si s pomocí Boží podrobil celé Polsko a když se odhodlal dvakrát byt vítězem, již potřetí napadnout Uhry, a vypraviv se napřed, čekal na své vojsko, byl na hradě Chrudimi zachvácen těžkou nemocí. Jakmile poznal, že se mu víc a více přitěžuje a že mu síly z těla mizejí, svolal přední muže země, kteří tam byli právě přítomni, a v jich přítomnosti promluvil tato slova:

„Poněvadž mě můj osud volá a černá smrt se již vznáší před mým zrakem, chci vám označiti a vaší věrnosti doporučiti toho, kdo má po mně zemi řídit. Vy víte, že náš knížecí rod zčásti neplodností, zčásti předčasnými úmrtími byl ztenčen až na mne jediného. Nyní však, jak sami vidíte, dal mi Bůh pět synů, ale nezdá se mi užitečné rozdělit mezi ně zemi českou, protože každé království samo proti sobě rozdělené pustne. Avšak od stvoření světa a od počátku římského panství a až na naše časy bratrská láska bývala vzácná, jak o tom svědčí nezvratné důkazy: Kain a Ábel, Romulus a Remus a moji předkové Boleslav a svatý Václav; a hledíme-li k tomu, co učinili vždy dva bratří, uhodnete, co by učinilo pět bratří? A čím je vidím schopnějšími a mocnějšími, tím horší věc tuším v prorockém duchu. Ach, jak se vždy strachuje mysl rodičů o nejistý osud synů!

Jest tedy předem pečovati o to, aby po mém skonání nevznikl mezi nimi nějaký spor o to, kdo má dostati panství nad zemí. A proto vás pro Boha prosím a zapřísahám vás přísahou vaší věrnosti, aby mezi mými syny nebo vnuky vždy nejstarší držel nejvyšší moc a stolec v knížectví a aby všichni jeho bratří nebo ti, kteří pocházejí z knížecího rodu, byli pod jeho panstvím. Věřte mi, nebude-li jediný vládce spravovati toto knížectví, vám předním hrozí ztráta hrdla a veliká škoda lidu.“

Dořekl to a ze středu okolostojících

vzletěl mu k nebesům duch, když opustil tělesné údy,

dne 10. měsíce ledna, i

zazněl veliký pláč hned potom nad touto smrtí.

Ciceronova výmluvnost by se octla v koncích dříve, než by vyložila postupně všechny jeho zásluhy, jak byl tento kníže Břetislav rozumný a jak měl bystrý úsudek v zákonech božských i při soudech světských nebo jak byl štědrým dárcem almužen a jak byl milostivým příznivcem kostelů nebo vdov.

14

Po jeho smrti všichni z národa českého, velicí i malí, z obecného usnesení a stejné vůle zvolili si prvorozeného jeho syna Spytihněva za knížete, zpívající líbeznou píseň Kyrieleison. Byl to muž velmi krásný, vlasy měl tmavší nad černou smůlu, vousy dlouze splývající, tvář veselou, líce bělejší nad sních a uprostřed jemně zardělé. Stačí říci:

Byl to výborný muž, byl krásný od hlavy k patám.

On si hned prvního dne, kdy byl nastolen, velikou, podivuhodnou a po všechny věky pamětihodnou zjednal památku, neboť všechny Němce, co se jich našlo, ať byl člověk bohatý nebo chudý nebo poutník, kázal najednou do tří dnů vyhostiti ze země české; ba ani své matce, o níž jsme se svrchu zmínili, Jitce, dceři Otově, nedovolil tu zůstat.

Rovněž dal vyhostiti i abatyši u svatého Jiří, dceru Brunovu, protože ho před drahným časem urazila jizlivými slovy. Neboť když jeho otec Břetislav přestavoval hradby dokola celého hradu Prahy, přihodilo se, že řečený hrdina, jenž měl tehdy v úděl propůjčen kraj žatecký, stavěl se svými lidmi zeď u kláštera svatého Jiří. Protože nebylo nikterak možná správně ji postaviti, leč by

se zbořila právě tam stojící pec té abatyše, obhodili již kolem ní uprostřed provaz, a když se druzí rozpakovali to učiniti, přistoupil kněžic a jako na posměch s hlasitým smíchem poručil shoditi pec okamžitě do potoka Brusnice, řka: „Dnes si paní abatyše nepochutná na teplých koláčích.“ Abatyše dověděvši se o tom, vyšla rozzlobena z kláštera, a velmi těžce nesouc jeho slova, oslovila ho a potupila těmito slovy uštěpačnými:

*„Slavný, vznešený muž, ten hrdina, proslulý v zbrani,
jakých velikých tvrzí a hradů nyní on dobyl,
že tak proslulý triumf si získal a od pece nese!
Nechť již vítězné skráně si vavřínem věncí a zlatem,
ozvi se duchovních zpěv, pln nápěvů, hlaholte zvony,
neboť dal shoditi pec pan kníže a provedl zázrak!
Ach, jest povědět stydno, co tamten se nestyděl provést!“
Strnul na těle muž, též slova mu uvázla v hrdle,
rozhněván povzdechl jen, svůj hněv však utlumil v srdci.*

Protože však kníže slova té abatyše choval hluboko utkvělá v mysli, byv nastolen na trůn, ještě než vešel do kostela svatého Jiří, dal abatyši vzkázati: „Nyní by spíše slušelo, aby duchovenstvo zpívalo zpěvy a zvonilo na zvony, nyní, když došlo k vyhození abatyše ven z naší země, nežli tenkrát, když došlo ke shození její pece. Hlehle, ten hrdina statný, proslulý v zbrani, ne z dobývání tvrzí ani hradů, ale z vyhození tebe, abatyše, paní té pece, dnešního dne si nese slavný triumf a věncí si skráně vavřínem.“ A jak zněl rozkaz, uháněli s abatyší, posadivše ji na vůz, a dříve, než bys to dořekl, vyvezli ji za hranice naší země.

15

Když se tak stalo, vyjel nový kníže, aby nově upravil panství moravské, jež jeho otec před nějakým časem mezi své syny rozdělil, polovici dal Vratislavovi, druhou část Konrádovi a Otovi; Jaromír, jsa na učení, meškal ještě ve školních síních. I poslal kníže Spytihněv napřed k velmožům té země list, v němž vyzýval jmenovitě ze všech sídel tři sta mužů, které znal jako nejlepší a nejvznešenější, a pod ztrátou hrdla jim nařizoval, aby mu přijeli naproti do hradu Chrudimě. Mužové vyplní rozkaz a již za strážnou branou v polích u Hrutova přijdou knížeti vstříc. Avšak kníže rozhněvav se, že nepřišli na ustanovené místo, ihned je kázal zjímati a dal je v poutech rozsaditi do vězení po jednotlivých hradech v Čechách, koně i jejich zbroj rozdělil mezi své lidi a táhl dále na Moravu.

Uslyšev to jeho bratr Vratislav, velmi se bál a utekl do Uher, zanechav svou manželku na hradě Olomouci. Král Ondřej ho vlídně přijal a čestně ho po celou dobu pobytu u sebe choval. Tedy kníže Spytihněv, uspořádav vše na Moravě podle své libosti, vzal s sebou ke dvoru své bratry, Konráda učinil nejvyšším lovčím a Otu kuchmistrem nad pekaři a kuchaři. Zajatou snachu dal dovézt na velmi pevný hrad Lštění a strážiti hradskému správci Mstišovi. Ten však ji nehlídal tak, jak by bylo slušelo na takovou paní, neboť každé noci její nohu okovem připoutával k své noze. Když se o tom dověděl její muž, těžce to nesl, a jakou mzdou se později Mstišovi odplatil za tento nerozvážný čin, vysvitne z dalšího vypravování.

16

Když však uplynul jeden měsíc, na přímluvu biskupa Šebíře a předáků propustil svou snachu a dal jí průvod, aby se mohla

vrátiti k choti. Poněvadž byla blízko porodu, pospíchajíc na cestě, poškodila si dělohu a do tří dnů vypustila ducha nejkrásnější mezi ženami, protože nemohla vydati z života nezralý útěžek. Když král Ondřej viděl, jak jest jeho host nad její smrtí v srdci zarmoucen,

těšil jinocha v smutku a takto mu domlouval vlídně:

„Drahý můj hosti, Bůh dej, abys byl šťasten. Ostatně uvrz na Hospodina starost svou a doufej v něho a on sám učiní, aby se tvůj zármutek brzy obrátil v radost. Neboť se často stává, že kde se člověk méně užitku naděje, odtud si odnese více prospěchu. Stran smrti své choti budiž však statečným mužem a nevybočuj v svém žalu z míry, jako by se tobě jedinému stalo něco nebývalého, kdežto všem lidem je dobře známo, že

všeliké lidské tělo se vrací k původu svému.“

Domluvil a vede smutného hosta s sebou k hostinnému stolu, kde se oba bohatými jídly posilní a libým vínem rozveselí. Náhoda tomu chtěla, že tento král měl jedinou dceru jménem Adleitu; byla to dívka již pro lože manželské dospělá, velmi sličná,

mnohým ženichům svým jsouc nadějí budící závist.

Sotva ji host uzřel, osudně si ji zamiloval; dobrý král tomu nebránil a po krátkém čase dal mu ji za manželku. Když to uslyšel kníže Spytihněv, hleděl se bystrým postřehem uvarovati toho, aby snad jeho bratr s Uhry nenapadl celou Moravu, a vypraviv posly, povolal ho zpět z Uher a navrátil mu hrady, jež mu již dříve jeho otec dal na Moravě.

Bylť kníže Spytihněv mužem ve vážné chvíli prozíravým, který umí svůj luk napínati i povolovati v pravý čas. Z jiných jeho ctností zde uvádím zvláštní jeho snahu pamětihodnou, která by měla býti potomkům vzorem k napodobení. Měť tento obyčej: trávě postní čas pokaždé v domě mnichů nebo kanovníků, rozdával almužny, účastnil se pilně služeb Božích, trval v bdění a na modlitbách, a to tak, že před jitřním zpíváním přeříkal celý žalm, rozpínaje přitom ruce nebo poklekávaje. Po nočních hodinách kompletních zachovával po způsobu mnichů mlčení až do času první mše. A pokud se nenajedl, vyřizoval věci církevní; po obědě konal světské soudy. Biskupský plášť s kožíškem a kněžskou sukni, kterou obléknuv navrch na počátku postu, nosil po celých čtyřicet dní, na Zelený čtvrtek dával svému kaplanu komorníku, uvažuje správně a zbožně, že ten, kdo byl v čas kající účasten práce, nemá v den velikého svátku vyjítí s prázdnu.

17

Roku od narození Páně 1056, 1057.

Roku od narození Páně 1058. Dne 2. srpna zemřela Jitka, choť Břetislavova, kněžna česká, kterou kníže Spytihněv vyhnal ze své země. Nemohouc se jinak synu pomstítí za utrpěnou křivdu, na pohanu jeho i všech Čechů vdala se za Petra, krále uherského. Později byla od svého syna knížete Vratislava přenesena z Uher a pochována v Praze vedle svého muže Břetislava v kostele svatých mučedníků Víta, Václava a Vojtěcha.

Roku od narození Páně 1059.

Roku od narození Páně 1060. Když kníže Spytihněv přijel k svátku svatého Václava do Prahy, viděl, že kostel svatého Víta není tak veliký, aby stačil lidu přicházejícímu odevšad na pouť. Ten kostel vystavěl někdy sám svatý Václav k podobenství kostela římského okrouhlý - v něm i tělo téhož svatého Václava odpočívalo - a rovněž i druhý kostelík, přilehlý a jakoby v předsíni toho kostela ležící, kde uprostřed na velmi těsné ploše byl hrob svatého Vojtěcha. Kníže, uznáv proto za nejlepší oba zbořiti a vystavěti jeden veliký kostel oběma dědicům země české, vyměřil ihned v dlouhém okruhu místo pro kostel a položil základy; stavba se hemží lidmi, zdi se zdvíhají; ale šťastné jeho počátky hned příštího roku přetrhla smrt knížete nečasná.

Téhož roku v čas, kdy plukové vyjíždívají na vojnu, když již praporečky byly zdviženy a kníže urazil již asi jeden den cesty, vyšla mu vstříc jedna vdova, plačíc a naříkajíc a nohy mu líbajíc, a běžíc za ním, volala: „Pane, pomsti mne nad protivníkem mým!“ A on: „Učiním to, až se z výpravy vrátím.“ A ona: „A což nevrátíš-li se, komu mne zanecháš, aby mne pomstil? Anebo proč, maje svou odplatu od Boha vzíti, ji pomíjíš?“ A tu on ihned na žádost jediné vdovy přerušil výpravu a spravedlivým soudem pomstil ji nad jejím protivníkem. Co tomu říkáte vy, nynější knížata, která se neohlížíte na nářky tolika vdov a tolika sirotek, nýbrž v naduté pýše na ně zpupně shlížíte! Takými, jak jsme svrchu uvedli, „střevy milosrdenství“ získal si kníže Spytihněv to příjmení, že byl ode všech nazýván otcem duchovních a ochráncem vdov. Ale poněvadž častěji vídáme, že z tajného soudu Božího zlí zde zůstávají a dobří bývají nám vzati, byl tento velmi zbožný muž vzat pryč z tohoto světa dne 28. ledna, šestého roku svého knížectví a od narození Páně roku 1061.

Po jeho smrti byl jeho bratr Vratislav se souhlasem všech Čechů povýšen na stolec. Rozdělil ihned zemi moravskou mezi své bratry na polovic, dav Otovi krajinu východní, kterou sám dříve měl v držení, víc se hodící k myslivosti a bohatší na ryby; západní, sousedící s Němci, dal Konrádovi, jenž sám také uměl německy. Tento kraj jest rovnější, s poli a s lukami, na obilí úrodnější.

Mezitím, když slunce stálo v první části znamení ryb, nadaný jinoch Jaromír, uslyšev o smrti bratra Spytihněva, jež ctil s bázní a láskou neméně než otce, odloživ již chlapecký strach, vrátil se z učení doufaje, že dostane nějaký díl z dědictví v otcově panství.

Jeho bratr, kníže Vratislav, poznav, že více usiluje o rytířství světské než o rytířství svaté vědy, takto káral jeho zatvrzelost: „Nechtěj, bratře, nechtěj býti odpadlictvím odříznut od hlavy, jejímž jsi se stal údem, a býti uvržen do pekla. Kdysi tě vyvolila božská milost v své prozřetelnosti k stavu kněžskému, a proto i otec náš tě dal na učení, abys byl určen za vhodného nástupce biskupa Šebíře, když ho ovšem z milosti Boží přežiješ.“ A hned, jak nastal měsíc březen, první den sobotní, kdy se slaví svěcení na kněžství, dal mu docela proti jeho vůli, a ač se tomu velmi vzpíral, vyholiti téměř hlavy; i byl v přítomnosti knížete samého vysvěcen až k hodnosti jáhenské, četl veřejně evangelium a přísluhoval biskupovi při mši, jak jest obyčej. Potom nový jáhen – spíše by měl slouti starým odpadlíkem Juliánem –, odhodiv neslavně štít svatého rytířství a pohrdnuv milostí, již nabyt vzkládáním rukou, vzal rytířský pás a prchl se svou družinou ke knížeti polskému; u něho zůstal až do skonu biskupa Šebíře.

19

Toho času Mstiš, správce hradu Bíliny, syn Borův, muž veliké odvahy a ještě větší výmluvnosti a nemenší prozíravosti, ač nezapomněl, že mu kníže nedůvěřuje, protože kdysi jeho choť, maje ji z rozkazu svého pána Spytihněva hlídati, držel ve vězení, přece směle vešel do paláce knížete a přednesl mu tuto prosbu: „Z milosti tvého bratra jsem vystavěl kostel ke cti svatého Petra apoštola; neoslyš mé prosby a rač přijíti k slavnému jeho vysvěcení a tím i hrad svým příchodem potěšiti.“ Ač kníže nezapomněl na zažité příkoří, jehož se Mstiš dopustil na jeho choti, hledě k nedávnému svému povýšení, utajil svůj hněv v srdci a pravil: „Já přijdu, svůj hrad potěším, a co káže potřeba a spravedlnost, učiním.“ Mstiš nepochopil dobře smyslu těchto slov svého vládce, a vzdav knížeti veliké díky, vesel odjel a činil potřebné přípravy k veliké hostině.

Přišel kníže i biskup, a jakmile byl kostel v podhradí vysvěcen, vystoupil kníže na hrad k obědu a rovněž se posadili k hodovním stolům hradský správce Mstiš v svém dvoře před kostelem spolu s biskupem. Za oběda přišel mu posel pošeptati: „Odňata je ti správa hradu a dána synu Všeborovu, Kojatovi;“ ten byl toho času první na knížecím dvoře. K tomu Mstiš odpověděl: „Knížetem jest a pánem, se svým hradem ať učiní, co se mu líbí. Co však můj kostel dnes má, nemůže mi kníže odníti.“ Ale kdyby nebyl té noci na radu biskupovu a s jeho pomocí pryč ujel, jistě by byl pozbyl očí i nohy své, kterou kdysi připoutával k noze choti knížete.

20

Roku od narození Páně 1062. Dne 27. ledna zemřela kněžna Adleita, matka Jitky a Ludmily a též i Břetislava Mladšího a Vratislava, jenž

v prvním květu mládí zašel dne 19. listopadu. A když uplynula doba skoro jednoho roku od smrti Adleity, kníže Vratislav pojal za choť Svatavu, dceru polského knížete Kazimíra a vlastní sestru Boleslava a Vladislava. S ní měl čtyři děti, zdatné muže: Boleslava, Bořivoje, Vladislava a Soběslava. O nich bude na svých místech, dá-li Bůh, sdostatek obšírně pojednáno.

21

Roku od narození Páně 1063...

Roku od narození Páně 1067. Dne 9. prosince Šebíř, šestý biskup kostela pražského,

odešel z tohoto světa a požívá odměny sladké.

Ten sdostatek zakusil obojího osudu, štěstí i neštěstí. Neboť byv jednou od knížete Břetislava zajat, uvržen do pout a ve vězení držen, obojí mučednictví zároveň v skrytu i zjevně trpěl. Spravoval téměř po celý čas své pastýřské hodnosti beze všeho protivenství a beze všeho odporu biskupství české i moravské jakožto nerozdílný celek, a byl by je i dále spravoval, kdyby nebyl po úmrtí Spytihněvově, podlehnuv naléhavým prosbám knížete Vratislava, svolil, aby byl povýšen Jan za biskupa na Moravě. Dříve si však vymínil pod svědectvím mnoha osob takové léno a zboží neboli výměnu, že si má biskup pražský za ztrátu moravského biskupství vybrati dvanáct nejlepších vesnic v Čechách a že má dostávati ročně sto hřiven stříbra z komory knížecí, dvůr pak u Sekyře Kostela na Moravě i s příslušenstvím že má jako dříve

i budoucně držeti, rovněž i ves Slivnici s tržním právem a hrad tamže ležící uprostřed řek Svratky, Podivín, nazvaný tak podle zakladatele Podivy Žida, později však křesťana.

Praví se však, že byl na Moravě před časy Šebířovými jakýsi biskup, zvaný tuším Vracen. Jaký spor měl o tuto diecézi Jaromír, nástupce Šebířův, s řečeným biskupem Janem, bude na svém místě ukázáno.

22

Tehdy Konrád a Ota uslyševše, že se biskup pražský odebral ke Kristu, poslali pro bratra Jaromíra, povolali ho zpět do Polska a odpásali mu pás rytířský, a on opět přijal roucho a postřižiny duchovní. Mezitím kníže Vratislav, chtě se zajistiti do budoucnosti a obávaje se, aby se bratr, až by se stal biskupem, nespikl proti němu s řečenými bratřími, jal se v duchu sám u sebe rozjímat, jak jen by ho mohl o biskupství připravit. Toho času žil na dvoře knížecím jakýsi kaplan Lanc, ze Saska ze vznešeného rodu pocházející, muž vysoce důstojný a velmi učený, povýšený na probošta kostela litoměřického, mravy i životem ne v rozporu s hodností biskupskou. A poněvadž zůstával knížeti vždy věrný, kníže všemožně o to stál, aby byl biskupem pražským.

Mezitím přijeli z Moravy Konrád a Ota, vedouce s sebou bratra Jaromíra, a snažně zaň prosili u knížete, aby pamatoval na bratrství, pamatoval na otcovo ustanovení, pamatoval na přísahy, jimiž jejich otec zavázal předáky, aby mu dali své slovo, že si po smrti biskupa Šebíře zvolí Jaromíra biskupem. Kníže však byl mužem, který umí důmyslně a lstivě předstírat a zastírat příčiny věcí. A jako liška neutíká tam, kam mrští ocasem, tak kníže něco jiného podržel ukryto v srdci a něco jiného vyjevil bratřím ústy:

„Nenáleží jedinému člověku vyřizovati tuto věc, jež vyžaduje společné úvahy všech. Protože však zatím již větší díl lidu a náčelníků vojska vytáhl do pole, nikde tuším se nebude lépe o tom jednati než u závor brány naší země; tam budou přítomni všichni, jimž náleží rozhodnutí o volbě biskupa: starší tohoto národa, předáci a hradští správci i ti, kteří jsou lepší z duchovenstva.“ To učinil kníže proto, aby se tam mezi svými bojovníky, jsa obklopen zbraní a chráněn strážemi, mohl opřítí vůli svých bratří a povýšiti Lance, jak si přál, na biskupa. Ale zmařil se zvrácený záměr knížete, protože všechna moc jest od Boha a biskupem nemůže býti, komu to nebylo od Boha předem souzeno nebo dopuštěno.

23

Nač o tom mnoho slov? Přišli k strážné bráně, kudy se chodí do Polska, a kníže svolal na místě, zvaném Dobenina, lid i velmože do shromáždění. Jeho bratří stáli vedle něho po pravici a po levici, duchovní a kmeti seděli daleko dokola a za nimi stáli všichni bojovníci. Kníže zavolal Lance, aby se postavil doprostřed, chválil ho a doporučil národu, hlasitě k němu hovoře: „Výborná tvá věrnost, každého dne mně osvědčovaná, vyžaduje toho a nutí mě, abych učinil, co chci dnes učiniti, a aby se z toho poučili i budoucí, jak mají býti svým pánům věrni. Hle, vezmi prsten a berlu, budiž ženichem církve pražské a pastýřem svatých oveček.“

Nastalo reptání v lidu a neozval se hlas blahopřání, jak vždy bývá za biskupské volby. Tu Kojata, syn Všeborův, správce dvora, jenž to již dále nemohl snést, stoje po pravici Oty, bratra knížete, silně ho udeřil do boku, a jak byl člověk upřímný a prostý v řeči, řekl: „Co stojíš hloupě jak osel? Proč se neujmeš svého bratra? Což

nevidíš, že se tvůj bratr, syn knížecí, odstrkuje a příchozí cizozemec, jenž do naší země přišel bez kalhot, povyšuje na biskupský stolec? Ale ruší-li kníže přísahu svého otce, budiž daleko od nás, aby duše našich otců u Boha pro takovou přísahu vydávaly počet nebo trpěly trest. Víme – a o to se zasazujeme, jak můžeme –, že váš otec Břetislav zavázal nás i naše otce pod přísahou víry k tomu, aby po smrti biskupa Šebíře byl váš bratr Jaromír biskupem.

Anebo nelíbí-li se ti tvůj bratr, proč se ti zdá sprostým duchovenstvo z našinců, nemálo čtené a stejně učené jako tenhle Němec? Kéž bys jen měl tolik biskupství, kolik vidíš kaplanů, rodáků naší země, hodných biskupství! Či myslíš, že by nás mohl cizozemec více milovat a lépe této zemi přát nežli domorodec? Přece je v povaze lidské, že každý, ať odkudkoli na světě, nejen miluje více národ svůj nežli cizí, ale i cizí řeky kdyby mohl, obrátil by do své vlasti. To chceme raději, věru raději, aby psí ocas neb oslí hovno bylo posazeno na svatý stolec než Lanc. Tvůj bratr blahoslavené paměti Spytihněv měl dobrý rozum, že v jediném dni vypudil všechny Němce z naší země. Ještě žije římský císař Jindřich – a ať dlouho žije –; tím se činíš ty sám, když osobuje si jeho moc, dáváš berlu a biskupský prsten hladovému psu. Jistě to neprojde tobě, ani tomu tvému biskupu bez trestu, bude-li naživu Kojata, syn Všeborův.“

24

Tu Smil, syn Boženův, jenž byl správcem hradu žateckého, vzal spolu s Kojatou Konráda, Otu a Jaromíra za ruce a řekl: „Pojďme a uvidíme, zda lstivost a líčená upřímnost jednoho muže více zmůže či nabude vrchu spravedlnost a vzácná upřímnost tří bratrů, jež spojuje stejný věk, jedna vůle a táž moc a jež podporuje

větší množství bojovníků.“ Nastane v táboře nemalé pozdvižení lidu. „Do zbraně, do zbraně!“ volají někteří a všem je proti myslí ona nerozvázná biskupská volba. A tak se většina vojska přidala k těm třem pánům a položili se táborem u hradu Opočna a pod ním. A protože jiná část bojovníků již předtím odešla do hvozdu, kníže, cítě se jaksi opuštěn a nedosti bezpečen před útokem bratří, dal se na útěk co nejrychlejší, ze strachu, aby oni se nezmocnili dříve hradu Prahy nebo Vyšehradu.

Z cesty však pošle k bratřím posla se vzkazem: „Ne pro velikomluvný jazyk Kojaty, syna Všeborova, nebo pro Smila, syna Boženova, v jehož ústech jest med a v srdci jed a na jejichž zlé a lstivé rady jsem učinil, co se stalo – ty já, budu-li živ!... ale zkrátím se –, nýbrž jsa nyní pamětliv více odkazu otcova a přísah jemu daných, učiním, čeho žádá spravedlnost, čeho bratrská láska. Pojdte jen za mnou ku Praze.“ Ti přišedše zarazili tábor na lukách u vsi Hostivaře a poslali doptati se knížete, zda chce svá slova dotvrditi skutky. On, mírumilovně je přijav, zvolí svého bratra Jaromíra biskupem a propustí Konráda a Otu po vzájemné výměně přísah s pokojem na Moravu. Avšak Smila a Kojatu, ač mezi knížaty jednali o věci pravé a spravedlivé, byl by býval kníže beze všeho slyšení potrestal jako nepřátele země, kdyby nebyli v noci tajně uprchli a zmizeli. Tato volba se stala roku od narození Páně 1068, když slunce vstupovalo do 25. části znamení Blíženců.

25

Kníže Vratislav poslal pak bez prodlení kmety Šebíře, Aleše a Němce Markvarta se svým bratrem Jaromírem, již zvoleným, k císaři Jindřichovi III. Ti přišedše v den před svátkem svatého Jana Křtitele,

předstoupili v Mohuči před císaře, jednajícího s biskupy a s knížaty o říšských věcech. Představivše mu svého zvolence, jménem knížete i celého národa žádali císaře, aby ze své moci ráčil jejich volbu potvrditi. On svoliv k jejich žádosti, dne 30. června v pondělí dal mu prsten a pastýřskou berlu a první neděli potom, dne 6. července, byl Jaromír se změněným jménem Gebhart vysvěcen od arcibiskupa mohučského na biskupa.

Téhož dne se přeplavili přes Rýn, a když po obědě Vilém, jeden z jeho bojovníků, seděl na břehu, maje nohy spuštěny do řeky, přiblížil se k němu zezadu nový biskup, a nemaje tušení, jak je tam hluboko, sestrčil ho do vln Rýna se slovy: „Podruhé tě křtím, Viléme.“ Ten zůstav dlouho ponořen pod vodou, konečně se vynořil a hlavou kroutě a vodu polykaje řekl: „Tak-li křtíš, velmi blázníš, biskupe!“ A kdyby nebyl uměl ten muž tak dobře plavati, byl by býval jedním dnem biskupství nabyt i pozbyl biskup Gebhart.

26

A když přijel do Prahy, udělil toho dne, kdy podle obyčeje zasedl na biskupský stolec, proboštství téhož kostela svému kaplanu Markovi. Ten podle lidského zrození pocházel ze starobylého vznešeného rodu, svým původem byl z národa německého a slynul moudrostí nade všemi, kdož tehdy žili v zemi české.

Byl totiž ve všech svobodných uměních velmi dobrým znalcem, který mohl slouti i býti učitelem mnohých mistrů, v svatém Písmě pak podivuhodným vykladačem, v křesťanské víře a v církevních zákonech slovutným učencem.

Neboť co má náš kostel v pobožnosti, v řeholním zřízení a v důstojnosti svého, on vypěstoval a zařídil svým důmyslem. Dříve totiž

to byli neřeholní a toliko podle jména kanovníci, muži nevzdělaní, neučení, kteří službu Boží v chrámu konali v světském oděvu a žili jako bezhlavci nebo potvorní kentaurové.

Prozíravý muž Marek učil je svými slovy a příklady, a z mnohých vybrav lepší, jako z louky květy, s přispěním pomoci Boží zřídil sbor dvaceti pěti bratří a dal jim oděv duchovních a podle řehole stejnou míru jídla i pití. Ale když často z nedbalosti služebníků nebo z nějaké záminky úředníků selhávalo stravování a bratří ho pro to často trápili svými stížnostmi, chtě se jim docela zavděčiti, z jejich desátku si vyhradil jednu čtvrtinu, kdežto tři čtvrtiny mezi bratří rozdělil tak, aby každý bratr měl ročně stále třicet měr pšenice a tolikéž měr ovsu a k tomu ještě čtyři peníze každý týden na maso. O jeho bohulibých skutcích by se mohlo pověděti ještě mnoho, co by stálo za vypravování, ale bude lépe, abych o nich pomlčel, než abych snad pověděl málo z mnohého. Tento probošt blahoslavené paměti, spravovav třicet let proboštví tohoto kostela,

v rozkoše věčného světla se odebral z temností světa,

aby již vzal ze svěřené hřivny úrok v království nebeském, dne 14. listopadu.

Avšak, hle, co jednáme o našich důchodech, daleko jsme se uchýlili dlouhou odbočkou od začatého úkolu. Nyní se však vraťme k tomu, co jsme slíbili, a vizme, co bylo příčinou takové zloby, jaká vzkypěla mezi dvěma andělskými muži. Lakoto a světská ctižádosti, ty proklatý a pokolení lidskému nepřátelský more, kterýž i kněze Boží svými pletichami napadáš!

Roku od narození Páně 1069.

Roku od narození Páně 1070. Dne 8. června posvětil biskup Gebhart svůj kostel v novém dvoře Žerčíněvsi.

Roku od narození Páně 1071, 1072.

Roku od narození Páně 1073. Když viděl biskup Gebhart, jak jeho úsilí vyšlo naprázdno, že ani prosbami ani dary, ani skrze přátele nedovedl pohnouti bratra Vratislava, aby vzal nazpět svou výměnu stran biskupství, biskupa Jana odklidil a obojí biskupství zase v jedno spojil, proměnil se jako Prométheus v jinou podobu ošemetníka, řka: „Poněvadž se tedy po čtyři léta nebo ještě déle nemohu doprosit toho, co chci, učiním, co dovedu, a Bůh mi svědkem, že buď spojím obojí, nebo ztratím obojí biskupství.“

A bez meškání se vypravil na cestu do svého dvora u Sekyře Kostela na Moravě, a odbočiv z cesty, jako by chtěl navštívit svého bratra, již zřejmě se záškodným úmyslem přišel k biskupu Janovi na hrad Olomouc. Ten ho přijal jako přívětivý hostitel a omlouval se: „Kdybych byl věděl, že přijdeš, byl bych ti připravil biskupskou krmičku.“ Ale on jako lvice hladem podrážděná, jiskře na něho již dlouhou chvíli divokýma očima, odpověděl: „Jindy bude čas na jídlo, nyní se má jednat o jiné věci. Avšak pojďme, je třeba zajít do soukromí k rozmluvě.“ Tu biskup nevěda, co se bude dít, zavedl ho do své ložnice; vypadalo to, jako by tichý beránek vedl dravého vlka do chléva, obětuje se mu sám dobrovolně k zabití. Když tam Jaromír viděl u postele sýr napolo snědený, trochu kmínu a cibule na misce a skývu topinky, co právě zbylo biskupu od včerejší snídaně, jako by byl našel nějakou hroznou a trestuhodnou věc, velmi se rozzlobil: „Proč žiješ lakomě? Nebo pro koho lakotíš, bíd-

ný žebráku? Namouvěru, nesluší biskupu lakomě žítí.“ Co potom? Zapomenuv na svaté svěcení, zapomenuv na bratrství, nedbaje lidskosti, vyzdvihl ten zuřivý host, tak jako levhart popadne zajíčka nebo lev beránka, oběma rukama svého bratra biskoupka za vlasy do výše a hodil jím jako otepí o podlahu. A najednou z těch, kteří byli k tomuto zločinu pohotově, jeden mu sedl na šíji, druhý na nohy a třetí, bičuje biskupa, s posměchem říkal: „Uč se trpěti, dítě stoleté, uchvatiteli cizích oveček!“ Zatímco ho bili, pokorný mnich zpíval, jak byl zvyklý z kláštera, latinsky „Smiluj se nade mnou, Bože.“

Z toho měl, dívaje se na to, veliký smích a zalíbení zlý duch, který se na nikoho nesměje, leda koho vidí činiti zlé. A jako když někdy rázný bojovník směle vpadne v noci do nepřátelského tábora, vražedně napadne spící a spěšně uteče, aby nebyl od nich zajat, tak biskup Jaromír, spolubratra pohaněv a žluč své nešlechtnosti si osladiv, opustil hrad a odjel na svůj dvůr, kamž svůj příchod opověděl.

28

To byla první příčina, ohnisko a začátek celého sporu, vzniklého potom z podnětu této potupy mezi dvěma sloupy církve. Neboť biskup Jan, zaživ takové příkoří, ihned vypravil svého posla ke knížeti Vratislavovi, naléhaje na něho s touto stížností: „Jestliže pohlížíš na pohanu, kterou mi tvůj bratr Gebhart nelidsky učinil, nestrannou myslí, dokaž, ať všichni vědí, že se bezpráví stalo tobě, nikoli mně. Neboť čím jsem se provinil, čeho jsem si zasloužil já, kterýž jsem učinil jenom to, co se tobě líbilo? Hle, já, byť nehodný, přece jen z tvé milosti biskupem jmenovaný, biči až do únavy

biřicovy zmrskaný, přál bych si raději, abych nebyl nikdy dosáhl biskupské výsosti. Rozhodni se: buď mne vrať k mému opatu, třeba pozdě, nebo se sdílej se mnou o tuto pohanu, v mysli stejně ji snášeje, a vyprav mne nebo mého posla k stolici apoštolské.“

Kníže Vratislav uslyšev to, rozohní se velikou horlivostí, ba nezdrží se slz v té pohnuté chvíli. Ihned je poslán zástup bojovníků pro biskupa Jana, aby bez nebezpečnosti svého života mohl přijít k rozmluvě s knížetem; bál se totiž kníže o něho, aby ho biskup Jaromír, jeho bratr, nesprovodil ze světa. Mezi kaplany biskupa Jana byl kněz Hagen, Němec, znalec filosofie, učeň Ciceronovy výmluvnosti. Kníže, povolav ho k sobě, mnohými sliby ho zaváže a s mnohými věcmi písemně i ústně se mu svěří o svém bratru Gebhartovi, o křivdě spáchané na biskupu Janovi a o stavu církve, aby to otci apoštolskému přednesl.

Na té cestě, jeda přes Řezno, nešťastnou náhodou se ubytoval u jednoho měšťana, jménem Kombolda, jenž byl v službách biskupa Gebharta, maje od něho roční plat třicet hřiven stříbra. Ten po večeri při pohárech, jak bývá mezi hospodářem a hostem, chytře na něm vyzví, kdo jest a odkud i co je účelem jeho cesty. A jakmile se dověděl, že koná poselství proti biskupu Gebhartovi, nedopustí, aby toto udání proti jeho pánovi bylo na svém místě udáno, a pošle za ním druhého dne lotříky, aby nějakými obtížemi zmařili účel jeho cesty. Ti ho zajali na cestě, pobrali mu peníze, uřezali nos, a nasadivše mu na hrdlo meče, hrozili mu smrtí, nevrátí-li se. A on

o to, by neztratil život, byť hanebný, obavu maje,

vrátil se k svému biskupovi na Moravu.

I vzrostla hned nevole knížete z velké v ještě větší a opět bylo rozhodnuto poslati poselství do Říma, ale opatrněji je opatřiti a bezpečněji na cestě chrániti. Mezi kaplany knížecími byl kněz Petr, zplozený z otce Podivy. Byl obdařen proboštvím u svatého Jiří, vyznamenával se nad jiné vzdělaností a znal stejně obojí řeč, latinskou i německou. Toho vypravil kníže do Říma s předákem Předou, synem Byšovým, a s nemalým množstvím peněz a svěřil jim spis, obsahující zprávy o prvních i posledních křivdách, jichž zakusil od svého bratra sám i biskup Jan, uloživ jim, aby je donesli k sluchu otce apoštolského. A aby mohli bezpečněji cestovati, doporučil falckrabímu císaře římského Rapotovi, snažně ho žádaje, aby poskytl jeho poslům na cestě do Říma i nazpět svůj průvod. Neboť ten hrabě byl tak mocný, že měl po celé cestě souvisle až do Říma své vlastní vsi a dvory a na tvrzích sobě poddané bojovníky; také bral od řečeného knížete sto padesát hřiven stříbra ročního platu.

Když s jeho průvodem poslové přijeli do Říma, odevzdali otci apoštolskému psaní dvěma sty hřiven podmazané. Když je písař přede všemi přečetl, tázal se jich papež římský, zdali se i slovy zaručují za znění listu. Poslové řekli, že by bylo velmi neslušné, aby něco jiného písmem a něco jiného ústy přednášeli. Tu ten, který byl po papeži druhý v sedění, dotázav se všech přítomných ve shromáždění, usoudil, že takové pohoršení musí býti vypeleňeno z církve rozkazem apoštolským. Ihned byl vyslán do Čech Rudolf, zvláštní legát a rada papeže Řehoře, aby jeho jménem chyby napravil, neposlušné potrestal, nevěřící káral a nadbalé klatbou stíhal, měla-li by se věc tak, jak byla nejvyššímu veleknězi donesena; a kdyby snad některé věci převyšovaly míru napravení, aby je odložil a odkázal k většímu slyšení u stolice apoštolské.

Když přijel apoštolský legát do Čech, našel knížete Vratislava v hradě Praze, přinesl mu apoštolské požehnání a vzkaz, že ho otec všech přijímá za syna. Počínal si s takovou vážností a mocí, jako by v jeho osobě sám papež byl přítomen, a konečně poručil knížeti, aby svolal všechny velmože, též i opaty a představené kostelů, jakož i moravského biskupa Jana k svaté synodě. Biskup Gebhart, byv k ní poprvé i podruhé jmenovitě povolán, odepřel se dostavit a naposledy prý dal tuto odpověď: „Podle ustanovení církevního práva – bez újmy papežské důstojnosti a spravedlnosti – nepřijdu do tvého shromáždění, nebude-li tam přítomen můj mistr, metropolita mohučský, a plný počet ostatních spolubiskupů.“ Vědět, že by tam upadl do osidla a do odplat a do hanby.

Vyslanec římský vida, že byl zlehčen a zahanben, sesadil ho v hněvu ze všeho úřadu kněžského a zbavil ho biskupské hodnosti. Uslyševše o tom nejen kanovníci, ale i kněží při kaplích, všichni roztrhli své štoly a obnažili oltáře jako na Veliký pátek. Čelo matky církve se rozrylo těžkou vráskou, protože umlkly kněžské služby; všechno kněžstvo chtělo se raději navždy vzdátí svých hodností, jestliže by neměla býti jeho pastýři navrácena dřívější čest a hodnost. Kardinál pak, vida stále větší rozbroy v lidu, nouzí byv přinucen, vrátil biskupovi aspoň kněžský úřad a hrozil oběma biskupům klatbou, nevydá-li jeden i druhý z nich papeži římskému ještě téhož roku počet z uvedených věcí. Bez meškání vyjeli řečení biskupové do Říma a podali otcí apoštolskému své listy; když byly přečteny, nebyla jejich pře ani připuštěna, ani zamítnuta, ani projednána, nýbrž byli odkázáni, aby se odebrali do svých příbytků, až budou zase v určený den povoláni ke generální synodě.

V týchž dnech přijela do Říma Matylda, velmi mocná paní, jež se po smrti svého otce Bonifacia ujala vlády nad celým Lombardskem a Burgundskem, majíc moc voliti, dosazovati nebo sesazovati přes sto dvacet biskupů. Jejího pokynu poslouchal celý sbor kardinálů jako vlastní své paní a sám papež Řehoř za její pomoci vyřizoval duchovní i světské věci, poněvadž byla velmi moudrou rádkyní a ve všech protivenstvích nebo potřebách osvědčovala svrchovanou přízeň církvi římské.

Biskup Gebhart, pocházející po přeslici z jejího rodu, odvozoval své spříznění s ní. Ona zvěděvši z jeho vlastního vypravování, že jest její pokrevný příbuzný, jala se ho velmi ctíti, doporučovala ho pánu apoštolskému a vzdávala mu, jak jen mohla, všeliké pocty jako vlastnímu bratru.

A nebyti toho, že právě dlela v Římě, byl by jistě biskup Gebhart dobré jméno i čest s důstojností ztratil; na její zakročení a na četné naléhavé přímluvy u otce apoštolského byl smluven mír mezi řečenými biskupy v ten způsob, aby žili v míru klidně a majíce dosti každý na svém biskupství; ne-li, že se mají za deset let opět postaviti k apoštolské stolici, aby přijali nález v svém sporu. A tak byl biskup Gebhart od papeže Řehoře působením Matyldiným navrácen k svému dřívějšímu úřadu a hodnosti roku 1074, když slunce vstoupilo v 15. díl znamení Panny. Mimoto též vlivem Matyldiným odevzdal papež poslům českým list, jímž nařizoval a poroučel knížeti, aby svého bratra s úctou přijal a ve všem ho poslouchal jako svého duchovního otce a pastýře a aby v míru s Božím požehnáním žili.

Ale poněvadž se mi naskytlá zmínka o Matyldě, povím o jedné věci, kterou ta žena po mužsku provedla, jen stručně, abych čtenáře neomrzela. Když tedy řečená dívka v mnohých bojích vždy vítězná, žijíc po smrti otcově svobodná, samostatně spravovala velmi rozsáhlé panství lombardské, knížata země, hrabata i biskupové uznali za dobré přemluvit ji, aby si vzala muže proto, aby královská vznešenost nezašla, nemajíc dědice, i s potomstvem. Ona, přivolivši k jejich radám, poslala vévodovi švábskému Velfovi dopis bohatého obsahu ve skrovných slovech: „Ne z ženské lehkomyslnosti nebo z všetečnosti, nýbrž k prospěchu celého panství svého obracím se k tobě s tímto listem; až jej přijmeš, přijmi mne i celé panství lombardské. Dám ti tolik měst, tolik hradů, tolik slavných paláců, zlata a stříbra nesmírně; nad to nade vše

přeslavné budeš mít jméno, když naleznu zálibu v tobě.

Avšak nekárej mne výtkou smělosti

za to, že tobě se dřív sama ted' nabízím já.

Neboť i ženské i mužské pohlaví smí si žádati řádného manželství. A nezáleží na tom, zda muž či žena přistoupí k prvnímu stupni lásky, jen když se dosáhne nerozlučného manželství. A to se neděje jinak než vzájemným souhlasem. Buď zdrav!“

Kdo by však chtěl věděti, co na to vévoda Velf odpověděl, kterak jí přisvědčil, kolik tisíc ozbrojenců paní Matylda poslala na hranice lombardské k uvítání vévody, s jakou poctou ho sama přijala a jak nádherné hody vystrojila, nežli by to všecko přečetl, dříve by denní

světlo zašlo. Ať vstoupí se svou nádherou král Asverus, jenž svým bojovníkům strojil velkolepé hody po sto dvacet dní; ať se přestane královna ze Sáby diviti stolu a královským pokrmům Šalomounovým: neboť zde jedna setnina byla větší než onde to celé.

Nač o tom více? Přišla noc, vstoupili do ložnice, položili se oba na vysoké lože, vévoda Velf bez milostné touhy s Matyldou pannou. Tu mezi jinými a po tom, co se mezi takovými lidmi děje, vévoda Velf řekl: „Paní, co tě to napadlo, proč jsi mne povolala? Aby sis ze mne smích ztropila a uvedla mne v pomluvu mezi národy, aby se mi pošklebovaly a nade mnou hlavou potřásaly?

Sama se hanobíš spíš, když takto mě zhanobit hodláš.

Jistě buďto na tvůj rozkaz či od tvých služek je skryto nějaké kouzlo ať v tvých chodících nebo ložních šatech. Věř mi, kdybych byl studeného přirození, nikdy bych nebyl po tvém přání přišel.“ Když to první a druhé noci vévoda vyčítal paní, třetí noci ona samotná jeho samotného zavedla do ložnice, postavila stoličky uprostřed, na ně položila stolní desku a ukázala se mu celá nahá, jako by vyšla z života matčina. „Hle,“ pravila, „cokoli jest ukryto, všechno je ti odkryto a není místa, kde by se jaké kouzlo ukrývalo.“ Ale on

s ušima schlíplýma stál jako nějaký mrzutý oslík

anebo jako řezník, který, brouse si dlouhý nůž, stojí v krámě nad tučnou krávou z kůže staženou, chtě z ní vyvrhnouti droby. Dlouho seděla ta žena na desce jako husa, když si dělá hnízdo a vrtí zadkem sem a tam nadarmo, konečně však rozzlobena vstala žena nahá, levou rukou chytila toho polomuže za hlavu, naplila si na pravou dlaň, dala mu veliký políček a vystrčila ho ze dveří řkouc:

*„Táhni mi, obludo, odsud a nehanob království mého.
Stojíš za míň než mol, než na břeh vržená řasa!
Spatřím-li zítra tě zas, pak bídnou zahyneš smrtí.“*

Takto byv pohaněn vévoda Velf, utekl a odnesl všemu svému lidu hanbu navěky. To stačí, že jsem stručně pověděl – a kéž bych to ani nebyl pověděl!

33

Když pak se biskup Gebhart vracel z Říma, přihodilo se toto: Všichni velmoži, kteří mu byli poddáni, velmi se radujíce z jeho návratu, vyšli mu vstříc až k samému východu z pomezního hvozdu. Když jim vesele vypravoval, co se dělo v Římě a jak mohl spoléhati na pomoc paní Matyldy, pravil žertem k jednomu – slul Bělec –, jehož měl nad jiné rád: „Podívej se, jaké vousy domů si nesu,“ a rukou si je hladě dodal: „Jistě by slušely císaři.“ Ten odvětil: „Pane, líbí se mi všechno, co chválíš, ale ještě více bych chválil, kdybys přinášel s vousy též změněnou mysl:

kéž bys ji býval změnil, pak mohls v pokoji žítí!“

34

Nechci ani pomlčeti o tom, co se mi přihodilo viděti a slyšeti toho roku, kdy jsem ještě býval ve školách. Přišel tedy jednoho dne, když jsem si opakoval žalmíčky, stoje v kryptě svatých mučedníků Kosmy a Damiána, tam jakýsi muž, nesoucí voskovou svíci a stříbrný drát,

jímž změřil, jak mu vidění uložilo, výši svého těla, a přistoupiv ke mně, pravil: „Slyš, milý hochu, pověz mi, kde leží svatý Radim, bratr svatého Vojtěcha?“ Řekl jsem mu: „Ten, jež ty jmenuješ svatým, ještě není od apoštolského otce prohlášen za svatého, ještě sloužíme mši za něho jako za zemřelé.“ A on dí: „O tom já nevím, ale jedno vím: když jsem dlel na hradě Krakově po tři léta v podzemním žaláři, jenž měl nahoře jen jedno okénko, kudy mi chleba zřídka a vody podávali, a když jsem v tom soužení žil, stanul jednoho dne vedle mne muž, jehož oděv byl bílý jako sníh a jehož tvář se skvěla jako slunce; tolik se pamatuji. A v té chvíli jsem se octl u vytržení, a procitnuv jako z těžkého sna, poznal jsem, že stojím před hradem. A ten, jenž se mi v žaláři zjevil, stál u mne a řekl: ‚Jdi do Prahy, neboj se nikoho, a vejda do kostela svatého Víta, obětuj v kryptě svatých mučedníků Kosmy a Damiána svůj dar u mého hrobu. Já jsem Radim, bratr svatého Vojtěcha.‘ To mi řekl a vtom mi zmizel z očí. Hleď, tyhle vlasy a hubený můj obličej svědčí, že je pravda, co ti vypravuji.“

Kromě toho kostelní strážcové často vídají v té kryptě zjevení, když se jdou podívat na svíci, která se tam v noci rozsvěcuje.

35

Mám za to, že nesmím pominout válku, již vedli kníže Vratislav a jeho bratří Konrád a Ota proti markraběti rakouskému Leopoldovi, synu Lucovu; dříve však třeba znáti, odkud vzešlo takové nepřátelství mezi Leopoldem a Konrádem, údělným knížetem moravským, neboť předtím bývali vždy spolu přáteli. Poněvadž pomezí obou zemí nerozlučuje od sebe ani hvozď, ani hory, ani žádné jiné překážky, nýbrž jen říčka Dyje, rovinami tekoucí, sotva ty země dělí, zlí lidé kořistili stále v noci u obojího lidu, navzájem na lup vyjíždějíce,

dobytek kradouce a vsi hubíce. A jako často malá jiskřička vznítí veliký oheň, tak vzešly lidu oněch řečených pánů, poněvadž nechtěli uhasiti škodlivý troud, z takových maličností veliké škody.

Konrád častokrát vzkazoval po poslech markraběti, aby potlačil takové výpady, ale když on v naduté pýše pohrdal jeho slovy, obrátil se s prosbou k bratru Vratislavovi, knížeti českému, žádaje si jeho pomoci proti zpupnosti Němců. Ten, ač mohl spoléhati na své síly, najal si přece za žold jeden voj z vybraných bojovníků biskupa řezenského ku pomoci. A kníže český se netajil markraběti se svým příchodem, nýbrž poslal k němu jednoho ze svých dvořanů se vzkazem, mluvě obrazně, že má knížeti připraviti veliké hody, a sliboval, že si brzy přijde sám s ním zahráti v Martovy kostky. Z toho se markrabí zaradoval a kázal, aby se všichni, od pasáka svíní do pasáka volů, ozbrojili kdejakým železem, od nožíku do bodce, a připravili se do boje. Kníže Vratislav přitáhl s Čechy a s Němci biskupa řezenského, z druhé strany se připojili Ota a Konrád se všemi bojovníky z celé Moravy. Jak je uviděl markrabí zdaleka přicházeti po rovině, již předem seřadil své vojsko na způsob dřevěného klínu a posílil jejich mysl, promluviv k nim tuto výzvu:

„Bojovníci, jejichž síly jsem já sdostatek zkusil v mnoha šťastných bitvách, nebojte se těch prchavých stínů, jimž jest - a já toho velmi lituji - otevřeno pole k útěku. Vím totiž, že se neodvažují dáti s vámi do boje. Což nevidíte, jak prozrazují svou slabost tím, že je strach sehnal do jedné hromady? Není tam viděti zbraně v žádné podobě; ovce jsou to, myslím si, a žrádlo vlkům. Co stojíte, vy hltaví vlci a divoká lvíčata? Obořte se na stáda ovec a trhejte těla, jež tu stojí bez krve! Jest jim určeno, aby padla dřívě, než uvidí boj, a brzy nakrmila naše luňáky a supy. Ó peklo, co ti dnes dáme obětí! Otevři své síně, abys přijalo duše Čechů. Neboť vím, že Bůh i svatí jeho mají je v nenávisti, ty lidi bez milosrdenství, kteří proto jdou

do naší země, aby nejen naše statky, ale i naše manželky a jejich děti uloupili, což Bůh daleko od nás odvrát. Kdyby však někomu z vás bylo souzeno zemřít, tato smrt, zemřít za drahou vlast, jest jediná nad každou jinou smrt blaženější.“

Byl by mluvil dále, ale útok Čechů zkrátil jeho slova. Neboť kníže Vratislav vida, že se nepřítel nehýbe z místa,

kázal nejprve Němcům, by na pravé křídlo se vrhli,

a postavil své bratry, Konráda a Otu, aby bojovali na levém křídle. Sám pak stojí v samém čele boje, kde byl nejhustší šik nepřátel, kázal svému vojsku sesednouti s koní a v pěším utkání bojovati s protivníky. Ti, než to dořekl, seskočili s koní a povzbudili se křikem; a jako zuří oheň, zapálí-li se suché strniště, a v okamžení všechno sežehne, tak oni mečem potřeli síly nepřátel a odpůrce skláli k zemi; z tak četného množství, sotva zbyl, kdo s markrabětem samým uprchl. A tak stáda ovec nakrmila lvíčky a Čechové, ztrativše jen málo svých, dobyli nad Rakušany proslulého vítězství. V této bitvě, svedené roku od narození Páně 1082 dne 12. května, byli zabiti Stan s bratrem Radimem, Hrdoň, syn Jankův, Dobrohost, syn Hynšův, a nemnoho jiných.

36

Roku od narození Páně 1083, 1084.

Roku od narození Páně 1085. Dne 25. prosince zemřela Jitka, manželka Vladislava, knížete polského; byla to dcera Vratislava, knížete českého.

Poněvadž byla neplodná, sebe samu stále umrtvovala, obětujíc se v živou obět Bohu se slzami a věnujíc se rozdělení almužen; pomáhala vdovám a sirotkům, a rozdávajíc velmi štědře zlato i stříbro po klášteřích, poroučela se modlitbám kněží, aby skrze hlasy svatých z milosti Boží obdržela plod, jehož jí příroda odpírala. Mimoto poslala svého kaplana Petra, aby donesl její zaslíbení k hrobu svatého Jiljí i jiné dárky opatu a jeho bratřím, aby skrze jejich přímlovu Bůh vyslyšel její modlitbu. Když se kaplan, splniv rozkazy své paní, chystal již na cestu domů, opat prý mu řekl jako prorockými ústy: „Jdi s Božím požehnáním a řekni své paní: ‚Doufej v Boha a nepochybuji u víře, poněvadž počneš a porodíš syna.‘ Neboť není nikdo, kdo by neobdržel to, zač svatého Jiljí s důvěrou žádal. Ale bojím se, že snad urazíme Boha, když naň proti osudu modlitbami doléháme, třebaže pro zásluhy našeho patrona někdy prosebníkům dopřeje toho, co příroda dáti se vzpírá.“

I oznámil to své paní a ona svým časem počala, ale když porodila syna, třetího dne zemřela při prvním kuropění dne výše řečeného. A její syn byl pokřtěn na jméno svého strýce Boleslava.

37

Roku od narození Páně 1086. Z rozkazu a úsilí císaře římského Jindřicha III., rozmnožitele říše, byl konán veliký sněm v Mohuči, kde čtyři arcibiskupové a dvanáct biskupů, jejichž jména později oznámíme, spolu s opaty klášterů a s ostatními věřícími zasedajíce, písemně potvrdili velmi mnohá ustanovení o stavu svaté církve.

V tomto shromáždění týž císař se souhlasem a schválením všech velmožů své říše, vévod, markrabí, hrabat a biskupů, učinil knížete českého Vratislava vládcem jak Čech, tak i Polska, vložil mu

vlastní rukou na hlavu členku královskou a přikázal arcibiskupu trevírskému Egilbertovi, aby knížete v jeho hlavním sídle Praze pomazal za krále a vstavil mu královskou korunu na hlavu.

V témže sněmu biskup pražský Gebhart písemně předložil svou starou žalobu stran svrchuřečeného biskupa moravského Jana. Ač ten již téhož roku odešel z tohoto světa, přece biskup Gebhart, maje velikou starost do budoucnosti a jednáje skrze přátele, bil v sluch císaři, aby nebyl na to místo opět dosazován nový biskup. I rozvinul přede všemi privilej... někdy od svatého Vojtěcha biskupa, svého předchůdce, a zajištěnou jak od papeže Benedikta, tak od císaře Oty I. K jeho spravedlivé žalobě císař, byv pohnut prosbami knížete Vratislava, bratra tohoto biskupa Gebharta, a na radu arcibiskupa mohučského Vezila a jiných dobrých přátel spravedlnosti, přidal k staré privileji novou, skoro téhož znění, a potvrdil ji znakem císařským, jak se dále ukáže. Opis této privileje nepokládáme za zbytečné vložiti do tohoto našeho díla, obsahuje totiž toto nebo takové znění:

Ve jménu svaté a nerozdílné Trojice. Jindřich Třetí, z přízně milosti Boží císař římský, rozmnožitel říše. Víme, že přísluší jménu královskému a důstojnosti císařské, abychom všude, pomáhajíce prospěchu církvi Božích, odvraceli od nich škody nebo křivdy, kde by bylo potřebí. A proto chceme, aby bylo všem věrným Božím i říše naší známo, budoucím i nynějším, že věrný náš biskup pražský Gebhart často žaloval svým spolubratřím a spolubiskupům i ostatním knížatům našim a naposledy nám, že biskupství pražské, jež bylo od počátku zřízeno po celém knížectví českém a moravském jako jediné a nerozdílné a tak bylo i od papeže Benedikta i od císaře Oty Prvního stvrzeno, potom bylo se svolením

jeho předchůdců rozděleno a uvnitř hranic svých zmenšeno tím, že byl pouhou mocí panovníků nový biskup dosazen. Když pak biskup Gebhart v Mohuči před legáty apoštolské v přítomnosti naší i mnohých velmožů říše naší vznesl touž žalobu, byla od arcibiskupů Vezila Mohučského, Sigevina Kolínského, Egilberta Trevírského, Liemara Brémského a od biskupů Tiederika Verdunského, Konráda Utrechtského, Oldřicha Eichstetského a Oty Řezenského se souhlasem laiků: knížete českého Vratislava a bratra jeho Konráda, vévody Fridricha, vévody Litolta, falckraběte Rapoty a všech, kteří se tamže sešli, ona prvotní biskupská osada se vším obvodem svých hranic přisouzena stolci pražskému.

Hranice pak její na západ jsou tyto: Tuhošť s krajem, jenž dosahuje k rozhraní řeky Kouby, Sedlec a Lučané a Děčané, Lutoměřici, Lemuzi až ke středu hvozdu, jímž jsou Čechy ohraňeny. Potom na půlnoc jsou tyto hranice: Pšované, Chorvati a druzí Chorvati, Slezané, Třebované, Bobřané, Dědošané až ke středu hvozdu, kde přicházejí hranice Milčanů. Odtud na východ má tyto řeky za hranice: Bug a Styr s hradem Krakovem a krajem, jenž má jméno po Váhu, se všemi krajinami, jež náleží k dříve řečenému hradu, jímž jest Krakov. Odtud připojením pomezí uherského rozšířena táhne se až k horám, jež slovou Tatry. Potom na té straně, jež jest obrácena na poledne, táž biskupská osada s připojením země Moravské táhne se až k řece, jež slove Váh, a ke středu lesa, jenž slove More, a lesa na pohoří, jímž jsou Bavyry ohraňeny.

A tak se stalo prostřednictvím naším a s přibytým společným souhlasem knížat skrze..., že kníže český Vratislav a jeho bratr Konrád znova přiznali a vrátili svrchu řečenému

biskupu pražskému, bratru svému, onu osadu, soudním pořadem požadovanou. A proto, byvše prosbou téhož biskupa důvodně k tomu přiměni, potvrzujeme jemu i nástupcům jeho výrokem naší císařské moci opětné sjednocení pražského biskupství a ustanovujeme, nařizující nezrušitelně, aby se v budoucím čase neosměloval nižádný člověk kteréhokoli stavu nebo žádný spolek lidský odcizovati cokoli pražskému kostelu z jeho práva v svrchu označených hranicích. A aby moc tohoto sjednocení a potvrzení zůstala po všechny věky stálá a nezvrácená, proto jsme kázali sepsati tento list, a jak jest dole viděti, vlastní rukou jej potvrdivše, dali jsme jej potíštěním našeho znaku označiti. Dáno dne 29. dubna léta od narození Páně 1086, indikce 9, roku pak 32 kralování pána Jindřicha, roku císařství jeho třetího.

Znak pana Jindřicha III., císaře římského, rozmnožitele říše

Tento znak jsem viděl já, jak císař vlastní rukou připojil na privilej pražského biskupství.

A rovněž téhož roku potvrdil papež Kliment na žádost císaře Jindřicha a na přímluvu arcibiskupa mohučského Vezila po apoštolských legátech, kteří se této sonody účastnili, svou privileji pražské biskupství v řečených jeho hranicích. Stalo se tak k snažné žádosti a přičinění biskupa Gebharta, jenž byl svého kaplana Albina poslal s apoštolskými legáty z Mohuče z této příčiny do Říma.

Téhož roku, dne 9. června, zemřel Ota, kníže moravský, bratr Vratislava, knížete českého.

Mezitím Egilbert, arcibiskup trevírský, jsa poslušen císařova rozkazu, přijel do hlavního sídla Prahy a dne 15. června při slavné mši svaté pomazal Vratislava, oděného královskými odznaky, za krále a posadil korunu na hlavu jeho i hlavu jeho manželky Svatavy, oblečené v královské roucho. Přitom kněží a všichni velmoži třikrát volali: „Vratislavu, králi i českému i polskému, vznešenému a mírumilovnému, od Boha korunovanému, dlouhý život, zdraví a vítězství!“ Potom třetího dne arcibiskup, byv obohacen nesmírným nákladem zlata a stříbra, hodným královské vznešenosti, a obdařen i jinými výslužkami a dary, vrátil se radosten s velikou poctou domů.

Roku od narození Páně 1087. Král Vratislav sebrav vojsko táhl do Srbska, jež mu kdysi císař Jindřich navždy udělil v držení. V době, kdy opravoval hrad Hvozdec blíže Míšně, zatímco jiní byli zabráni prací, poslal dvě čety vybraných bojovníků se svým synem Břetislavem, aby šli pomstít příkoří, jež se mu jednou stalo. Neboť před nějakým časem, vraceje se od císařského dvora, náhodou

přenocoval v jedné velmi veliké vsi, řečené Kyleb; tam se v noci strhla různice mezi jeho lidmi a vesničany a byli zabiti od sedláků dva bratří, první mezi předními, naši vlasti mohutní sloupové, zářící světlem ctností, Načerat a Vznata, synové kmeta Tasa. A ihned ti, kdož byli posláni podle rozkazu králova, spěchajíce dnem i nocí, udeřili třetího dne na úsvitě prudce na řečenou ves, pobrali obyvatelům všecky statky a je samé i jejich ženy oloupili až do řeménka na střevíci, stavení zapálili do základů a rozbořili, a odvedše s sebou koně a dobytek, beze škody dali se na cestu.

Ale když v poledne přecházeli přes jednu řeku, kněžic, našed útulné místo u řeky, kázal štítonošům, aby s kořistí táhli napřed, muže však v boji zvláště udatné pozval, aby tam s ním poobědvali. A poněvadž bylo veliké horko, jsa prudkým žárem rozpálen, po obědě se trochu ve vodě osvěžil koupáním. Tu dal mu vzkázati kmet Aleš: „Není to tvá Vltava nebo Ohře, kde se koupáš, neotálej, neseš poklady hrdinů.“ K tomu mladík odpověděl: „Jest vrozeno starcům, že se vždy třesou, jak jen zavěje vítr, a více se bojí konce života, ač již nad nimi stojí, než mladíci.“ Když to bylo oznámeno Alešovi, pravil: „Dej Bůh – ale se šťastným výsledkem –, aby nyní nastala taková neodvratná náhoda, že by z ní mladíci viděli, zdali se starci či oni více bojí konce života.“ Ještě co to mluvil, hle, objevilo se přes dvacet jezdců, poslaných od Sasů, aby je vylákali k srážce, tak jako lasička, chtěc svého nepřítele hada zakousnouti, stínem svého ocasu ho láká z díry. Jak je našinci uviděli, lidé nerozvážní, více smělí než opatrní, ač je kmet Aleš důrazně od toho zrazoval, zdržoval a zpět volal, vrhali se v svůj osud, stíhajíce nepřátele. Najednou vyrazil železný pluk Sasů ze zálohy a ani jeden z našich, kteří se pustili za nepřáteli, nevyvázl.

A když ti, kdo zůstali v táboře, viděli vystupovati k nebi jako vírem kotouč prachu, a ač náhlé a nenadálé příhody často uvádějí

v zmatek i největší hrdiny v boji, přece se chopili co nejrychleji zbraní a utkali se mužně s nepřáteli; dojde k prudké bitvě, třeskot zbraní a ryk mužů zazní až do oblak, kopí se při prvním utkání lámou, bojuje se meči, až s pomocí Boží byli Sasové obráćeni na útěk a našinci dobyli vítězství, ale velmi krvavého. A poněvadž bojovníci druhého řadu již odešli napřed s kořistí, zahynuli v této bitvě toliko samí urození: Aleš, jeho zeť Ratibor, Braniš s bratrem Slávou a velmi mnoho jiných. Předák Předa, přišed o nohu, sotva vyvázl životem. Kněžic byl jen raněn pod pravým palcem, ale kdyby nebyl jílec meče, jež držel v ruce, zachytil ránu, byl by nadobro přišel o ruku. Toto krveprolití se stalo dne 2. července.

40

Roku od narození Páně 1088.

*V době, kdy staly se věci, jez tuto jsme líčili právě,
jakýs bojovník žil, jenž zván byl Beneda jménem,
mladík statného ducha a skvělou postavou taký,
jako kdys býval Hektor neb Turnus, ve zbroji krásní,
rodem z Juraty byl, jenž prvního předka měl Tasa.
Nevím, pro kterou věc v ten čas též, uraziv krále*

Vratislava a uprchnuv do Polska, sloužil vojensky paní Jitce, choti knížete Vladislava. A když již uplynula dvě léta, vrátiv se z Polska přišel k Viprechtovi, zeti královu, žádaje, aby jeho přímluvou mohl zase dojíti bývalé milosti u svého pána. Ale protože tento Viprecht byl muž v svém jednání velmi opatrný a nerad by byl v čem urazil svého tchána, poradil a domluvil mu, aby zatím zůstal

ve větší jistotě u biskupa míšeňského Benna a jeho aby si rovněž získal za prostředníka.

Mezitím se stalo, že král Vratislav opět přitáhl se svým vojskem do Srbska, aby řečený hrad Hvozdec přeložil na jiné, pevnější místo. Dověděl se, že je Beneda na hradě Míšni, poslal pro něj, aby k němu přišel pod zárukou bezpečnosti. Jakmile ho král spatřil přicházeti, jal se přemýšlet, jak by ho lstí zajal. Hovořili spolu o mnohých věcech – leccos při tom bylo podle potřeby vymyšleno –, pak ho král vzal úskočně za pravou ruku a vedl ven z tábora, jako by chtěl tam s ním v soukromí mluvit. Tu vida rukovět a zlatý jílec meče, jež měl ten bojovník za pasem, mezi jiným se ho ptal, co svým mečem dovede. On odpoví: „I kdybys položil mlýnský kámen na přilbu, obojí spolu i hlavu a tělo až k boku jednou ranou tímto mečem přetnu.“ Divil se král naoko, pochvaloval meč a žádal, aby mu jej ukázal. On, nic zlého netuše, vytáhl meč z pochvy a vložil jej králi do ruky. Král se ho chopil, potřásl jím a pravil: „Co chceš nyní dělat, kurví synu?“ a k přítomnému komorníkovi Vítu Želibořici, jenž jediný s ním byl, člověk horší nad nejhoršího: „Chyť ho, chyť, zvedni a svaž do kozelce!“ Ale protože

na muže odvážné jít vždy není odvahou jistou,

odvážný bojovník ihned vytrhl komorníkovi meč od boku za jílec a přetal mu bedra uprostřed, že on zavravorav padl a ležel polomrtev. A neutekl ten udatný bojovník, ač mohl utéci, nýbrž jako Herkules na lernskou saň útočící a její útok odrážející,

*tříkrát poranil krále, ač nevalně, špatným tím mečem,
sám však z knížecí ruky ni jedinou nedostal ránu,*

až se na pokřik přihnali lidé z tábora.

Vtom však Kukata první sám přiběhl, nejdříve ze všech,

a vrazil do Benedy jako do kance, který se proti němu řítí, široký tesák. Tu král, aby se jaksi ještě na mrtvém vymstil, kázal ho přivázati za nohy koni k ocasu a tak sem a tam vláčeti po trní.

41

Roku od narození Páně 1089.

Roku od narození Páně 1090. Starý onen had, nepřítel pokolení lidského, jenž nikdy nespí, nýbrž stále pokojné znepokojuje,

snést již nemohl déle, by bratří v pokoji žili,

totiž král Vratislav a biskup Gebhart. Tohoto pokouší lichou touhou po slávě a cti, onoho štev domýšlivostí a pyšnou nadutostí, avšak tak, že ani onen tomuto nevěřil, ani tento nemohl onoho převýšiti. Král nechce pokládati bratra za sobě rovného, biskup nechce býti menší než bratr; první chce býti nadřízený, druhý nechce býti podřízený; onen chce jako král panovati a vynikati, tento nechce jeho rozkazů poslouchati, nýbrž se přiznává poddanstvím toliko k císaři, od něhož přijal biskupství. A nevražili na sebe časem s tak silnou vášnivostí, že častokrát neměl král o svátcích biskupa, aby mu vstavil korunu na hlavu.

Král, puzen jsa touto potřebou a též ctižádostí, nikoli z rozumu, nýbrž z pouhé panovačnosti opět dosadil biskupa v zemi moravské, a to svého kaplana Vecla. Tímto činem dal nápadně najevo, že nejen zavrhl to, co sám před císařem a jeho biskupy schválil, aby

totiž bylo sjednoceno obojí biskupství, nýbrž že i porušil privilej, jíž papež Kliment potvrdil hranice tohoto biskupství. Biskup Gebhart chtěl jeti do Říma, aby si u otce apoštolského stěžoval do této nespravedlnosti na církvi spáchané; ale vzav na potaz své důvěrníky, dříve navštívil starého svého přítele Vladislava, krále uherského, a oznámiv mu bezpráví na své církvi, žádal na něm pomoci k cestě do Říma,

nemaje, bohužel, zdání, že smrt již jemu je blízka.

Neboť hned toho dne, jak navštívil krále, roznemohl se těžce, a poněvadž byl blízko hradu Ostřihoma, dopravil ho tam král na lodi a poručil péči tamnímu biskupu.

*Jaké po těch šest dní on hrozné bolesti snášel,
nemohu vylíčit slovy, vždyť slzy mi nedají psáti.*

Sedmého dne již kvečeru

*pátý den, nežli v červnu se ukončí sluneční oběh,
skvělá duchovních perla, všech Čechů zářivá hvězda,
pobožný biskup Gebhart, svým věděním obzvláště slavný,
odešel z tohoto světa, by živ byl v Kristu i dále.
Abych pověděl mnoho i o jeho mravech i žití,
po tom touží můj duch, však v prsou schází mi schopnost.
Přece však aspoň to málo, co sám jsem viděl, chci říci.*

V čas postní měl takovýto zvyk: Plstěnou košili maje vždy vespod a svrchu jsa oděn biskupským rouchem, ve dne lahodil lidským zrakům, v noci však v hrubé plátno jsa oblečen tajně vcházal do kostela, a vrhnuv se na dlažbu, tak dlouho trval na modlitbách, až země, na níž ležel, byla mokrá od přívalu slz. Pak se zvedl, aby činil dobrodiní, a než odříkal žalmy, všem ubožákům, co jich našel před kostelem, bohatostí dobrého skutku pomáhal v jejich chudobě; skončiv žaltář, totéž činil. Po jitřní pak rozdělil čtyřicet čtvrtí chleba a tolikéž slanečků nebo kusů jiného jídla rozdával mezi chudé. Za čtvrté: již za svítání umyv podle počtu apoštolů dvanácti poutníkům nohy,

dvanácte kusů peněz jim biskup dělíval denně.

A posadiv je v hodinu oběda v odlehlé jizbě nebo v chýši k stolu, v hojnosti jim předkládal, čeho bylo třeba, a pravicí jim žehnal pokrm i nápoj; potom chodil k obecnému stolu a čtyřicet nuzných u sebe pohostil. Rovněž ustanovil, že při sídle v Praze má býti denně čtyřicet chudých živeno a dvakrát do roka ošaceno od řemínku u obuvi až do pásky na klobouku. Též zavazoval několik příchozích hostů a chudých kněží velikými dary, aby u něho po celý půst zůstali a čtli žaltáře za živé i mrtvé. Ke každé mši, ať se jich kolikkoli v kapli některého dne sloužilo,

po třech mincích peněz on pokaždé vyplatit dával.

Každou neděli dvanáct peněz, o svátcích apoštolů však a při jiných větších slavnostech dvě stě stříbrných v obět dával nad schránkou se svatými ostatky. A baví-li tě, moudrý čtenáři, vě-

děti, jak byl štědrý, věz, biskupský plášť nikdy nenesil po celý rok, nýbrž jeden, zimní, dával o Velkonocích a druhý, letní, na svátek svatého Václava svým kaplanům; věz, že tak štědrý býval i v ostatních darech.

Po jeho smrti roku 1091 dne 4. března byl zvolen biskupem Kosmas jak od krále Vratislava, tak od veškerého kněžstva i lidu českého, když vládl Jindřich III., císař, jenž však za těch časů vyřizoval císařské věci v Lombardsku.

43

Téhož roku, dne 23. dubna ve středu, druhý týden po Velikonocích, shořel kostel svatých mučedníků Víta, Václava a Vojtěcha na hradě Praze.

Téhož roku se král Vratislav velmi rozhněval na svého bratra Konráda, protože nezapomenuv na vzájemnou lásku, stranil synům svého bratra Oty, Svatoplukovi a Otíkovi. Král je totiž vypudil z otcovského dědictví a dal Olomouc i jiné hrady svému synu Boleslavovi; ten však nedlouhý čas potom byl na řečeném hradě zachvácen předčasnou smrtí dne 11. srpna. A poněvadž ona trojice bratří, Jaromír, Ota a Konrád, pokud byli živi, tak byli jedné myslí, že je král nemohl žádnými úskoky od sebe odtrhnouti, a jako prý se lev bál tří býčků, když stáli, srazivše rohy dohromady, tak se král nikdy neodvážil napadnouti své bratry. Ale když viděl, jak je Konrád po smrti svých bratří osamocen a všude bratrské podpory zbaven, vtrhl s vojskem na Moravu, aby ho rovněž vypudil ze země, jež mu losem i provazcem dědictví, byvši mu od otce uděleno, právem připadlo. Přitáhl ke hradu Brnu a král, stoje tam uprostřed velmožů zemských, nařídil obležení dokola. Když stanovil místa,

kde má který předák postaviti stany, vladař Zderad, člověk ošemetný, mrknuv po straně na krále, učinil na mladého Břetislava, stojícího mezi předními muži před otcem, hanlivou narážku: „Pane králi, poněvadž si tvůj syn v létě rád hraje a koupá se v řece, je-li tvé milosti libo, ať si postaví se svými lidmi stany podle řeky na této straně hradu.“ To řekl proto, že před nějakým časem v končinách saských, když se řečený jinoch v poledne koupal v řece, přikvapili na ně nepřátelé a napadli je, jak jsme svrchu pověděli.

To slovo velmi hluboko utkvělo v mysli toho jinocha a tolik ho bolelo, jako kdyby byl jedovatý šíp poranil jeho srdce. Smuten odešel do tábora a nepožil jídla, dokud nevyšly hvězdy. Za tmavé noci pak svolal své druhy, otevřel jim rány svého srdce a ptal se o radu, kterak by se mohl pomstít nad nešlechtným Zderadem. A téže noci poslal též tajně k svému strýci Konrádovi, zpravil ho o své pohaně i kdo se jí dopustil, a prosil ho o radu, co činiti. On odpověděl: „Znáš-li sebe, kdo jsi, neboj se uhasiti oheň, který mne neméně pálí než tebe; nedbati té věci nebylo by chvalitebné.“ Neboť nebylo tajno Konráda, že to všechno činil král k radě Zderadově. Když posel vyřídil Břetislavovi slova strýcova, všichni měli radost, souhlasili a chválili vesměs mínění knížete, jako by od Boha jim bylo dáno, poněvadž i oni sami dříve k témuž radili. Co více? Celou tu noc se konala rada o věci, jež se ráno dokonala.

44

Neboť na úsvitě vzkázal Břetislav Zderadu vladaři, že se chce s ním sejíti, kde mu libo, k tajné poradě. On, nic zlého netuše, vzal s sebou kmeta Držimíra a toliko sami dva vyšli. Jakmile je mladík zdáli spatřil, vyběhl jim naproti, jen co by kamenem dohodil;

smluvit již předtím se svými bojovníky znamení, aby, jak vrhne svou rukavici Zderadovi na prsa, splnili svůj slib. Potom krátce vyčetl mu, čím ho Zderad častokrát urazil, a dodal: „Hle, záruku, kterou jsem ti slíbil, odvolávám,“ a obrátiv koně, vhodil mu do tváře rukavici. Jako když rozzuřený lev zdvihne hřívu a spustě ocas, uzlem na jeho konci šlehaje se do čela a ostnem, jež má pod ocasem, bodaje se do zadku, žene se proti všemu, co mu stojí v cestě, právě tak ihned vyskočí ze zástupu jinoši ozbrojení a plní ohně, Nožislav a jeho bratr Držikraj, synové Lubomírovi, a třetí Borša, syn Olenův, i vyzdvihnou vysoko do vzduchu trojím kopím Zderada, an se marně pokoušel o útěk, udeří jím jako otepí o zemi, kopyty svých koní ho pošlapou, opět a opět do něho bijí a pak přibodnou jeho tělo kopími k zemi. A tak dne 11. července Zderad,

přítel Štěstěny klamné, byl z vrcholu jejího kola

stržen takovou smrtí.

Ale kmet Držimír přiběhl zsinalý do tábora a oznámil králi, co se stalo. Král jediný Zderada želel a plakal, zato všichni ostatní mladého Břetislava chválili, ač si netroufali chváliti ho veřejně. Ten pak přenesl svůj tábor nedaleko za jeden vršek stranou od druhých a za ním šla větší a statečnější část vojska.

45

Zatím choť Konrádova, jež Virpirk jménem svým slula,

jedna z počtu moudrých žen, přišla bez vědomí svého chotě do tábora králova; a když mu byla ohlášena, svolal král přední muže

do shromáždění. Byvši předvolána, stanula před králem. Její tvář tonula v slzách a vzlykání dusilo v ní slova, až konečně nabravši síly, takto promluvila:

*„Já již, milený králi, tvou švagrovou nehodná slouti,
ke tvým kolenům s prosbou jsem nijak nepřišla maně,“*

a padla na tvář a klaněla se králi. A povstavši na jeho pokyn, pravila: „Pane můj a králi, nenajdeš v těchto končinách žádný podnět k válce, žádné vítězství z bitvy odsud neodneseš; vedeš válku více než občanskou. Ale určuješ-li nás a naše statky za kořist svým vojákům, obracíš na sebe své šípy, když svého bratra, jemuž jsi povinen ochranou, odíráš krvavou loupeží. Na Boha vpadá, kdo své napadá. Neboť ať je kořist, které zde daleko na svých hranicích hledáš nabýti, jakákoli, ukáži ti lepší, která leží uprostřed tvého království. Nikde se lépe neobohatíš ani se více nezvelebiš než v podhradí pražském a v ulici vyšehradské. Tam jsou Židé, mající plno zlata a stříbra, tam jsou ze všech národů nejbohatší kupci, tam jsou nejzámožnější peněžníci, tam je tržiště, na němž se bohaté kořisti přebohatě dostane tvým vojákům. Anebo zajímá-li tě viděti, kterak hořela Trója, nikde neuvidíš Vulkána zuřiti více, než až budeš viděti, jak oba řečené hrady hoří. Ale snad namítneš: ‚To je mé.‘ A to zde, co nepřátelsky hubíš, čím asi je? Což nejsme my tvoji, a co máme, tvé? Pakli však brousíš své blesky jen a jen na hrdlo svého bratra, kéž jsi dalek toho, abys byl pokládán za druhého Kaina. Bez újmy tvé milosti otevřeno je tvému bratru Řecko, otevřena jest Dalmácie; chce raději býti poutníkem v cizí zemi než tebe viniti z bratrovraždy. Ano, přijmi raději, co ti posílá již ne bratr, ale jaksi otrok tvůj.“ A vyňala ze záhadří kleště a proutěnou

metlu. „A zhřešil-li čím,“ pokračovala, „bratr proti bratru, trestej, a zemi, jež je tvá, odevzdej, komu raději chceš.“

Domluvila a tak dojala srdce královo a pohnula i srdci předních mužů, že se žádný nemohl zdržeti pláče. Král ji vyzval, aby se posadila po jeho boku, ale ona, než se posadila, pravila: „Když jsem tak našla milost před očima tvýma, mám ještě jednu prosbu; prosím, nezahani tváře mé. Za veliký hřích synův postačí otci maličký trest.“ Tu král řekl: „Vím, kam tím míříš. Ale zamiř raději tam, kde je můj bratr a syn, a přiveď je brzy ke mně v políbení svatém a v svazku pokoje.“ A políbil ji. Obával se totiž král velmi, aby se proti němu nespojili jeho bratr a syn. Když přišli v průvodu paní Virpirky ke králi, dal jim políbení míru a pravil k synovi: „Synu můj, dobře-li jsi učinil, nebude nikomu lépe než tobě; pakli zle, bude hřích tvůj státi ve dveřích.“

46

Potom Břetislav pozoruje, že jeho otec učinil mír ne ze srdce, nýbrž vida nezbytí, odešel se všemi, kdo přešli do jeho vojska, do kraje hradeckého a tam meškal, marně čekaje na nejistou změnu štěstí. Neboť ze všech těch, kdo za ním šli, nikdo se neodvážil vrátit se do svého domova, poněvadž se velmi báli uraženého krále, že by je zajal a do vězení uvrhl, nebo že by je hrdla odsoudil. Vida pak král, že nemůže, jak by chtěl, svůj hněv vylíti na synu ani na jeho přívržencích, povolal bratra Konráda, shromáždil starší země a dal stvrditi přísahou všech kmetů, že po jeho smrti má Konrád nabýti stolce a knížectví českého. A tu král, posílen jsa radou i pomocí svého bratra, jal se zjevně osnovati pomstu nad synem. To neušlo pozornosti jeho syna Břetislava a zanedlouho se u něho sešlo přes tři tisíce statečných mužů a pospíšivše si táborem se položili u po-

toka Rokytnice, jsouce hotovi svěsti nazítří boj s králem. Břetislav totiž poslal napřed k otci posla vzkazuje: „Hle, zde jsem já, jehož jsi chtěl daleko hledati; co hodláš učiniti později, učíš dnes!“

Nelze však pominouti mlčením, co ráčilo božské zjevení provésti v hlubokosti té noci. Neboť vypravujeme-li skutky lidské podle měřítká své vědomosti, nebylo by vhodné, abychom mlčeli o velikých věcech Božích, jež jsme zažili sami.

47

Tedy v řečené noci, co se mezi knížaty dály výše vylíčené věci, naši patroni, totiž svatý Václav a svatý Vojtěch, navštívili vězně v žaláři, sklíčené velikým trápením, a vysvobodili je přesvatou laskavostí takto: nejdříve vytrhli přední veřeje i s dveřmi, potom vypáčili zadní, železem pobitá dvířka samého žaláře a také přerazili a ven vyhodili kládu, do níž nohy odsouzenců bývají ukrutně vsazeny. A ihned v sluch odsouzenců zazněl milý hlas řkocí: „Dosud vám i této vlasti naše přímluvy chyběly, protože jste byli nehodni milosti Boží od té doby, co tuto válku více než občanskou mezi Čechami a Moravou vedla tato knížata. Ale poněvadž milost Boží, milosrdenství a ohled jest na svaté Boží a vyvolené jeho a my tam míříme, kam ona shlédla, zajisté se naše přítomnost projeví přímluvou jen tam, kde se dříve projeví smilováním milost Boží. Proto, jsouce již jisti milosrdenstvím Božím, vstaňte, do kostela pospěšte a všem povězte, že my, svatý Václav a svatý Vojtěch, jsme vás propustili a mír přinesli.“ Ti hned, jako by byli procitli z těžkého sna, již zbaveni pout vyšli na svobodu, kdežto strážci ještě spali, a vykonali, co jim bylo uloženo.

A právě toho dne se objevil ještě jiný zázrak, neboť – jak to svatí mučedníci v svém zjevení oznámili – Konrád, bratr králův, sjednal mír mezi ním a jeho synem. Neboť předtím byli tito mezi sebou tak znesvářeni, že jeden na druhého měl podezření: otec se hrozně bál, aby nebyl stolce zbaven, syn pak, aby nebyl od otce zajat. K synu se přidala mládež stejného s ním věku a většina předáků, totiž lidí osobně ráznějších a v boji statečnějších, knížeti zase přáli biskup Kosmas, představení kostelů a všichni oni věkem starší a v radě užitečnější velmoži země spolu se vším lidem branným a ctili ho s velkou láskou. A vskutku toho času byl by býval spáchán nejhorsší zločin od založení Prahy, kdyby svatá laskavost nejblahoslavenějšího Václava a veliké milosrdenství všemohoucího Boha nebyly utišily podle přání krále všechno povstání velmožů i lidu.

48

Když to viděli předáci, kteří zůstali v táboře, dali vzkázati Břetislavovi: „Jestliže ty se chceš, důvěřuje svému otci, opět s ním usmířiti, my mu naprosto nevěříme, protože dobře známe jeho chytrou lstivost. Však se více bojíme jeho přátelství než nepřátelství. Neboť jako medvěd ani nejmenší rány nenechá bez pomsty, tak on nikdy neupustí od trestu, dokud se za všechno, čím jsme ho urazili, až do posledního nepomstí. Proto buď nás propuště, abychom s tvým svolením odešli kamkoli do světa, nebo s námi někde v světě hledej vznešenějších síní. Neboť nikomu nejsme ochotni tak rádi sloužiti jako tobě, našemu pánu.“ Břetislav vida, že tak jako bojovník beze zbraně nemůže plniti své poslání, tak stejně i vůdce bez bojovníků nezasluhuje ani jména vůdce, volil raději

s nimi chleba hledati v cizině než sám bez jediného bojovníka s otcem žítí doma v pokoji.

I nemeškali a sebrali všechen dobytek i všechny otroky, a přes dva tisíce bojovníků odtáhlo s knížetem Břetislavem ke králi uherskému. Král Vladislav, znaje se k němu jako k svému příbuznému, vlídně ho přijal a vykázal jeho bojovníkům za bydliště Bánov blízko hradu Trenčína. Toto místo leží uprostřed lesů a v horách a jest velmi vhodným a bohatým lovištěm. Potrava a jiné životní potřeby byly jim z rozkazu krále dodávány ze sousedních krajin; Břetislava samého s několika druhy nechal král u sebe v radostech dvora královského.

49

Téhož roku z příkazu krále Vratislava Kosmas, zvolený za biskupa kostela pražského, a rovněž Ondřej, zvolený na stolec olomoucký, přišli v průvodu falckraběte Rapoty do Mantovy a byli představeni císaři Jindřichovi III., rozmnožiteli říše, na počátku roku od narození Páně 1092, dne prvního ledna. Čtvrtého dne téhož měsíce sjednal řečený hrabě Rapota, že krásný císař, sedě v paláci mantovském a maje po obou stranách dlouhou řadu biskupů a hrabat a před sebou státi řečené dva biskupy, otevřel po delším tichu krásná ústa, pravě: „Tyto bratry poslal k nám náš věrný přítel Vratislav, král český, abychom podle kanonického a apoštolského řádu z naší moci potvrdili volbu jich, a nechceme učiniti toto rozhodnutí bez vašeho souhlasu.“

Tu biskup münsterský, jenž toho času přijel z Jeruzaléma, vstal, a opíraje se o stůl, na němž ležely berly, biskupské prsteny a ostatky svatých, pravil: „Bylo by velmi nebezpečné, aby skrovný počet

rušil to, co již bylo potvrzeno schválením mnohých. Vždyť bylo nás při tom mnoho biskupů i mnoho knížat říše římské, byli při tom i legátové stolice apoštolské, když jste svou privilejí potvrdili, aby obojí biskupství, pražské i moravské, zůstalo jediným a nerozdílným, jak bývalo od počátku.“ K tomu řekl císař: „Nechej jen, ať učiním, zač mne můj přítel prosí; o těchto věcech budu později svým časem uvažovati.“ A ihned zasnoubil je prsteny každého k jeho církvi a dal jim pastýřské berly. Když se to stalo, dostali oba biskupové rozkaz, aby se vrátili do Verony a tam čekali, až je falckrabí Rapota, vyřídě říšské věci, zase dovede do vlasti.

50

Mezitím zlá zpráva šlehla v náš sluch: že se král Vratislav dne 14. ledna odebral ke Kristu a že jeho bratr Konrád nastoupil na knížectví.

Ten ihned poslal rychlého posla k císaři, a slibuje mu peníze, prosil, aby byla zrušena volba biskupů, o níž jsme se svrchu zmínili. Ale císař, více dbaje spravedlnosti, nežli čině spolek s penězi nepravosti, pravil: „Co jsem učinil, učinil jsem a nemohu změnití svůj skutek.“ Smuten odešel posel Viklin, že nedosáhl, čeho žádal jménem knížete. Biskupové se pak zdrželi podle rozkazu císařova ve Veroně až do začátku postu, čekajíce na návrat a na doprovod řečeného hraběte Rapoty. Když potom přijeli do Prahy právě na Květnou neděli, byli uctivě uvítáni od kněžstva a lidu a navštívili knížete Konráda na hradě Boleslavi v úterý téhož týdne. Kníže, změniv již své smýšlení, vlídně je přijal a slavil s nimi Velikonoce na Vyšehradě.

A v samý týden velikonoční, dne 1. dubna, napadlo množství sněhu a uhodily takové mrazy, jako málokdy bývá uprostřed zimy. Máme však jen velmi málo, co bychom psali o skutcích tohoto knížete, poněvadž po sedmi měsících a sedmnácti dnech téhož roku, co knížectví došel, pozbyl ho dne 6. září spolu s životem.

Po něm nastoupil Břetislav Mladší. Když přijel do hradu Prahy, uvítal ho radostně lid za zvonění v kostelích, veselými reji chlapců i dívek, stojících na rozličných rozcestích, a jejich hrou na píšťaly a bubny. A biskup Kosmas sám ho uvítav s kněžstvem a velikým procesím v hradní bráně před kostelem Panny Marie, dovedl ho k stolci. Podle řádu naší země byl dosazen na stolec ode všech kmetů a velmožů kníže Břetislav Mladší dne 14. září.

51

Toho roku bylo zatmění slunce dne 20. září v pátek po poledni.

Dne 1. října přišel jakýsi lžibiskup, jménem Rotpert, do naší země a říkal, že v zemi vaskonské po mnoho let spravoval kostel kavellonský; a protože ho poznal bratr náš kanovník Osel, též Asinus zvaný, a dosvědčil, že kdysi konal biskupské úkony, když s ním z Uher putoval do Jeruzaléma, kníže Břetislav i zvolený biskup Kosmas vlídně ho přijali a dovolili mu po biskupsku konati služby Boží nebo zpívání žalmů. Co více? Posvětil mnoho kostelů, vysvětil v březnu mnoho jáhnů a na Zelený čtvrtek požehnal svatosvaté křížmo. O Velikonocích přišel k němu jakýsi duchovní, jenž byl jistě jeho podvodu svědom, a něco mu tajně oznámil. Kupodivu ani kníže, ani zvolený biskup nemohli ho přiměti k tomu, aby aspoň krátký čas tu zůstal, naopak v samý týden velikonoční dal se spěšně na cestu do Saska.

Když se však později rozneslo, že to byl lžibiskup, poslali jednoho Romána jménem Konstantia do Vaskonie. Kavellonský biskup Desiderius dal po něm listem vzkázati, že tato církev neměla nikdy biskupa Rotperta. Poslali též k papeži Klimentovi, žádajíce ho o rozhodnutí,

co by se činiti mělo, když stav tak nejistý nastal.

Ten v své odpovědi nařídil kostely znova vysvětit, ale pokřtěné křížmem lžibiskupovým nekřtít znova, nýbrž jen biřmovat, a rovněž že se nemají vysvěcení kněží světit podruhé, nýbrž mají toliko státi mezi svěcenci při svěcení a pouhým vzkládáním rukou přijmouti požehnání. A tak rány, zasazené matce církvi od nepřítelů, byly vyhojeny lékem spravedlnosti, když stav víry křesťanské spravoval papež Kliment III. a když Ježíš Kristus, Pán náš, s Otcem a Duchem svatým kraloval po všecky věky věků. Amen.

Zastav, Múzo, svůj krok, již dosti jsi stvořila kronik.

Řekni, když skončena báseň: „Bud' sbohem, čtenáři milý!“

KONČÍ SE DRUHÁ KNIHA KRONIKY ČESKÉ

Počíná se omluva téhož děkana, svrchu jmenovaného, k třetí knize téhož díla

*S přispěním milosti Boží jsem, milý čtenáři, splnil
z toho, co tobě jsem slíbil, jak soudit mohu, již všechno.*

Již jsem, zaznamenav málo z mnohého o dávných událostech nebo minulých časech, došel v svém líčení dějin až k časům knížete Břetislava Mladšího. Proč jsem však uznal za dobré upustit již od dalšího díla, má svou příčinu. Neboť užitečnější jest, abychom docela pomlčeli o nynějších lidech nebo časech, nežli abychom mluvíce pravdu – a pravda vždy plodí nenávisť – měli z toho nějakou škodu. Kdybychom se však uchýlili od pravdy a psali jinak, než jak se věci mají, upadli bychom nicméně ve výtku pochlebenství a lži, poněvadž jde o poměry skoro obecně známé. Vždyť lidé naší doby, jsouce svlečeni ze ctností, touží býti oblečeni samými chválami, a to jest největší jejich pošetilostí, chtít se těšiti z projevů uznání, a nečiniti to, co zasluhuje uznání.

Tak tomu však nebývalo u starých. Ti, ač byli chvály velmi hodni, přece se vyhýbali chválám, po kterých nynější lidé tak touží, a zač se oni styděli, tím se tito honosí. Jestliže bychom skutky takových lidí svědomitě vylíčili, poněvadž leckteré nejsou podle vůle Boží, jistě se nevyhneme urážce některých, dosud naživu jsoucích osob, lidí novopečených a přitakávačů, kteří v ústech nemají k řeči knížete nic tak nasnadě jako: „Tak, pane,“ druhý: „Tak jest, pane,“ třetí: „Tak učiň, pane!“ Dříve arci nebývalo tomu

tak. Neboť kníže míval v úctě nejvíce toho, kdo pro spravedlnost nastavil štít proti nespravedlnosti a kdo zlé rádce a takové, kteří se uchýlovali z cesty práva, zakřikl jediným slovem pravdy. Takých nyní není, nebo jest jich jen málo, a jsou-li, když mlčí, jako by jich ani nebylo. Neboť stejně se uznává za vadu zamlčeti pravdu jako přisvědčiti nepravdě. Proto se nám zdá mnohem bezpečnější vypravovati sen, o kterém nikdo nevydá svědectví, než psáti o dějích žijících lidí. A z té příčiny zanecháváme potomkům, aby šíře vylíčili jejich skutky; aby nás však někdo nevinil, že jsme jich pominuli, aniž jsme se jich dotkli, budeme přece hleděti něco málo z nich povšechně zaznamenati.

Počíná se kniha třetí

1

Tedy nový kníže Břetislav Mladší, věkem však dospělý a rozumem ještě dospělejší, důstojně oslavil podle řádu naší země povinnými službami Božími svátek svatého Václava, dědice své země, na hradě Praze a dal strojiti po tři dni veškerým dvořanům a kmetům skvělou hostinu. A tu, pokud to mohl jako nově nastolený kníže učiniti, něco ustanovil k užitku církve, něco nařídil ve prospěch naší země. A jako již dříve od útlého mládí veškerou naději skládal toliko do ochrany Boží, tak hned při počátku svého knížectví, roznicen jsa velikou horlivostí pro křesťanské náboženství, vyhnal pryč ze své země všechny čaroděje, kouzelníky a hadače; rovněž dal pokácet a spálit i háje nebo stromy, které na mnohých místech sprostý lid ctil. Též i pověrečné zvyky, jež vesničané, ještě napolo pohané, zachovávali v úterý nebo ve středu o letnicích, tím, že přinášeli dary, u studánek zabíjeli oběti a zlým duchům obětovali, dále pohřby, jež se děly v lesích a na polích, a hry, jež podle pohanského obřadu konali na rozcestích a křižovatkách jako pro odpočinutí duší, a konečně bezbožné kratochvíle, jež rozpustile provozovali nad svými mrtvými, volajíce prázdné stíny a majíce škrabošky na tvářích, tyto všechny ohavnosti a jiné bezbožné výmysly vyplenil ten dobrý kníže, aby se již budoucně nedály v lidu Božím. A protože vždy čistým srdcem ctil Boha jediného a pravého a měl horlivou lásku k němu, líbil se všem milovníkům Božím. Neboť byl knížetem váženým, vůdcem v poli oblíbeným a bojovníkem ve zbrani nepremožitelným.

Kdykoli do Polska vtrhl, pokaždé se slavně jako vítěz vrátil. Zejména roku od narození Páně 1093, jenž byl prvním rokem jeho panování, poplenil častými vpády Polsko tak, že na levém břehu řeky Odry od hradu, jenž slove Rečen, až k hradu Hlohovu kromě místa Němčí nezbylo jediného obyvatele. A nepřestal je hubiti, až kníže polský Vladislav s pokornou prosbou zaplatil až do posledního halířku poplatek za minulý a tehdejší rok. Tento plat činil úhrnem tisíc hřiven stříbra a šedesát hřiven zlata. Kníže Vladislav též odevzdal hrady, jež náleží ke kraji kladskému, svému synu Boleslavovi a rukou dáním a slibem věrnosti ho poručil knížeti Břetislavovi, aby poslouchaje svého ujce, v pokoji mohl držeti kraj, od otce mu svěřený. Sám pak se zavázal přísahou, že bude platiti poplatek, kdysi od knížete Břetislava ustanovený, totiž pět set hřiven stříbra a třicet hřiven zlata, za dosažení míru každého roku v určený čas.

2

Roku od narození Páně 1094. Když ještě císař Jindřich III. jednal za horami v Lombardsku o říšských věcech, ohlášen byl obecný sněm ode všech biskupů a knížat říše římské uprostřed postu v Mohuči. Kníže Břetislav vypravil k němu zvolené biskupy Kosmu a Ondřeje, doporučiv je a svěřiv falckraběti Rapotovi, již často jmenovanému jako prostředníku, a požádav ho, aby je představil arcibiskupovi mohučskému k vysvěcení. Když se za ně Rapota přimluvil a před arcibiskupem a veškerým sněmem vydal svědectví, že před nějakým časem císař v Mantově potvrdil volbu jich, se schválením všech spolubiskupů byli vysvěceni Kosmas a Ondřej na biskupy dne 12. března od arcibiskupa mohučského Rotarda.

3

Toho roku umíralo mnoho lidí, hlavně v německých krajinách, neboť když řečení biskupové, vracející se z Mohuče, jeli vsí Amberkem, nemohli do farního kostela, za vsí stojícího, ač byl dosti rozsáhlý, vstoupiti, aby slyšeli mši, protože celá jeho podlaha až do posledního místečka byla plna mrtvol. Rovněž na hradě Kageru nebylo domu, kde by nebyly tři až čtyři lidské mrtvoly; i minuvše jej, přenocovali jsme nedaleko hradu v širém poli.

Téhož roku v měsíci září pojal kníže Břetislav jakousi paní z Bavor, jménem Lukardu, sestru hraběte Albrechta, za manželku.

A téhož roku posvětil biskup Kosmas z rozkazu téhož knížete dne 27. září oltář svatého Víta mučedníka, neboť kostel nebyl ještě úplně dostavěn.

4

Roku od narození Páně 1095. Na severní straně na nebi bylo viděti po mnoho nocí červenou záři.

Roku od narození Páně 1096. Dne 14. dubna byl posvěcen z rozkazu nejslavnějšího knížete českého Břetislava od ctihodného biskupa pražského Kosmy kostel svatých mučedníků Víta, Václava a Vojtěcha.

Téhož roku bylo takové hnutí, ba božské zanícení v lidu pro pouti do Jeruzaléma, že v německých krajinách, zejména ve východních Francích, zůstalo jen velmi málo obyvatelů na hradech a ve vsích. A poněvadž pro množství vojska nemohli všichni

zároveň jíti jednou cestou, někteří z nich, táhnouce naší zemí, z dopuštění božského se obořili na Židy a proti jejich vůli je křtili a ty, kteří se protivili, zabíjeli. Biskup Kosmas vida, že se tak děje proti ustanovením církevních zákonů, a veden jsa horlivostí pro spravedlnost, pokoušel se brániti tomu, aby je násilím nekřtili; ale marně, protože neměl osob, které by ho v tom podporovaly.

Neboť kníže Břetislav stavěl toho času se vším vojskem svým v Polsku na břehu řeky Nisy, rozbořiv tam hrad Brdo, mnohem doleji nad touž řekou rovněž velmi pevný hrad na vysokém kamenitém vrchu: odtud dostal ten hrad jméno Kamenec. Avšak ta věc, že Židé po nemnohých dnech svrhli ze sebe jho Kristovo, pohrdli milostí křtu a spasením ve víře křesťanské a opět poddali své šíje jhu zákona Mojžíšova, mohla se přičítati nedbalosti biskupa a představených kostela.

A když již byl založen řečený hrad Kamenec, kníže Břetislav, než odtud odjel, pojav stranou Mutinu, syna Božejova, svého pobočníka a důvěrníka, vytýkal mu mnohé věci, jimiž ho častokrát urazil, a řekl: „Já, kdybych se nebál uraziti Boha, věru bych ti dal vyloupiti oči, jak sis zasloužil: ale nechci tomu, protože je veliký hřích zkaziti, co prst Boží učinil na člověku.“ A propustiv s ním toliko dva bojovníky, vzdálil ho od svého obličej a boku, a poslav ho do Čech, dal zabaviti všechno jeho jmění. A když se vracel, poslal kníže ihned četu lidí, aby jali Božej, syna Čáčova, příbuzného Mutinova; mělť vždy onen rod Vršoviců v nenávisti, protože znal, jak je velmi pyšný a lstivý. I byl Božej jat, jak zněl rozkaz, vsazen ihned na loď i s manželkou a dvěma syny a vypověděn do Srbska; odtud odjel kníže do Polska, kde nalezl svého bratra Mutinu, a kníže polský je velmi vlídně přijal.

5

Roku od narození Páně 1097. Kníže Břetislav, povolav k sobě Oldřicha, syna Konrádova, dal ho zajmouti a poslal na hrad Kladsko do vězení.

Roku od narození Páně 1098. Doneslo se knížeti Břetislavovi, že jakýsi počet Židů uprchl a že někteří tajně stěhují své bohatství dílem do Polska, dílem do Uher. Kníže, velmi se proto rozhněvav, poslal správce své komory s několika bojovníky, aby je od hlavy k patě obrali. Ten přišed povolal k sobě starší Židy a takto se jal k nim mluviti:

*„Zplozený z kurvích synů, ty národe izmahelitský,
kníže vám poroučí říci, proč prcháte z knížectví jeho,
proč též poklady své teď menšíte, získané zdarma?
Cokoli ve chvíli této je mé, jest úplně moje.
Z Jeruzaléma žádné jste s sebou nevzali jmění.
Třicet za jeden peníz z vás čítaje, Vespasianus
císař ze země vyhnal a takto jste rozseti v světě.
Bez groše přišli jste k nám, nuž, bez groše jděte kam chcete!
Vy že jste přijali křest — ať Bůh jest toho mi svědkem —
že se to nikoli mým, než božským příkazem stalo.*

Že jste však opět upadli v židovství, ať biskup Kosmas hledí, co by v té věci měl učiniti.“

Tak pravil jménem knížete, a oni ihned vpadnuvše do domů, vybíjeli je a pobrali poklady i z náradí, co našli nejlepšího. Nezanekali jim nic leč zrní obilné, co by stačilo toliko na živobytí. Ó, co peněz toho dne bylo pobráno bídným Židům, tolik bohatství nebylo ani ze zapálené Tróje sneseno na břehu eubojském.

6

Téhož roku dne 10. prosince biskup Kosmas odešel ke Kristu. Byl to duchovní pastýř pokorný, prostý, trpělivý, velmi milosrdný a křivdy od každého člověka s klidnou myslí snášel; těm, kdo své viny poznávali, laskavě odpouštěl, jeho sluch nebyl hluchý k vdovám, sirotkům bez otálení pomáhal, nemocné pilně navštěvoval, a nejsa nepamětliv posledního osudu, pohřby ochotně vykonával.

7

Po jeho smrti kníže Břetislav, maje péči o duše a uvažuje, že je mu od Boha propůjčena milost voliti ženicha církve, zahloubal se pozornou a bdělou myslí do zkoumání mravů svého duchovenstva, rozvažoval o životě a chování jednotlivců, kterého by z nich nejspíše povýšil na nejvyšší stupeň kněžství. A ač sám znal, co v každém z jeho duchovních jest, přece vzpomínaje na onen výrok Šalomounův: „Všecko, synu, čiň s radou,“ povolal svého švagra Viprechta, muže moudrého a v takových věcech velmi zkušeného a obezřelého, a pravil k němu: „Tys býval za času mého otce, krále Vratislava, vždy u dvora první mezi jeho přáteli, tys nahlédl do povahy a života Čechů, ty znáš nejen laiky, nýbrž i duchovní všechny uvnitř i navrch, podle tvé rady chci nyní biskupa zvoliti.“

Na to ten hrdina k vhodným slovům ne nevhodně odpověděl:

„Kdysi, dokud žil král, otec tvůj, má rada něco platívala; nyní žijí na světě lidé takových mravů, že sebe sami za něco mají, ač nic nejsou, a nelíbí se jim nic, co jiný radí, nýbrž jen to, co si sami

myslí. Ale vy lépe víte, že v tak svaté věci ti, kdo radí ku prospěchu církve svaté, mají býti prosti hněvu a nenávisti, prosti útrpnosti a přátelství. Neboť kde ty věci duchu vadí, klame se lidský úsudek. Mne však ani nepřátelství s nikým nezavazuje, ani útrpnost nemate; ani mne nenávist neštve, ani hněv nerozněcuje, abych nevyslovil před vámi, čeho žádá řád spravedlnosti. Jest tu kaplan otce tvého a nyní tvůj, jménem Heřman, jež vy lépe znáte než já. Býval vždy v službě králově stálý, v tajemství věrný, v poselstvích spolehlivý jednatel, cudný, střízlivý, pokorný a skromný, žádný násilník, žádný ctižádostivec, žádný hrdopýšek, a co je první ctností u duchovního, obzvláště učený; pokud lze hleděti k lidskému mínění, jeví se mužem dobrým a bezvadným; jen jedině snad mu vadí, že jest cizozemec.“

Tu kníže pozoruje s podivem, jak se oba v svém úmyslu shodují, pravil:

„Stejně jako tvoje soudí též srdce mé. A že je cizozemec, tím více to prospěje církvi: nebude ho přátelstvo vysávati, nebude ho tížiti starost o děti, nebude ho obíratí zástup příbuzných; vše, co mu odkudkoli přijde, bude mít jeho nevěsta a matka, církev.

Učiním tedy, by on byl zvolen biskupem pražským.“

Bez prodlení byli svoláni velmožové země i představení církve a na hradě Boleslavi k návrhu knížete se schválením duchovenstva a za souhlasu všeho lidu byl Heřman, svěcením jáhen, na proboštství boleslavské povznesený, vyvolen k ještě vznešenější, byť nerad, biskupské hodnosti. Tato volba se stala roku od narození Páně 1099 dne 28. měsíce února.

8

A protože téhož roku císař Jindřich III. slavil Velikonoce v Řezně, kázal knížeti Břetislavovi, aby tam se svým zvolencem přijel. Ten, slaviv Velikonoce na Vyšehradě, třetího dne po Provodní neděli přijel do Řezna. A poněvadž již před svátky poslal napřed dary císaři i všem jeho dvořanům, kteří náleželi k jeho přátelům u dvora, vyjeli mu naproti skoro na tři míle a tak ho doprovodili s velikou poctou do města. A na první jeho prosbu císař potvrdil volbu Čechů a dal Heřmanovi prsten a biskupskou berlu. Také to si vyprosil kníže na císaři, aby dal jeho bratru Bořivojovi korouhev a aby označil všem Čechům, kteří s ním přišli, že má býti po smrti Břetislavově povýšen na knížecí stolec bratr jeho Bořivoj.

9

Téhož roku kníže Břetislav, přišed s vojskem na Moravu, přestavěl hrad Podivín, vrátil jej, jak bývalo dříve, do moci biskupa Heřmana a slavil tam ve vsi Slivnici svatodušní svátky. Setkal se potom s králem uherským Kolomanem na poli, jež slove Lučsko, a dlouho spolu rokovali, dohodující se k dohodě obou stran. A davše si navzájem nesmírné dary, obnovili staré smlouvy přátelství a míru a stvrдили je přísahami. Tam doporučil kníže Břetislav svého zvolence jáhna Heřmana arcibiskupu Serafínovi k vysvěcení. Ten, přišed do svého sídla hradu Ostřihoma, v čas, kdy se koná svěcení na kněžství, dne 11. června, vysvětil Heřmana na kněze a rovněž mne, ač nehodného, povýšil k téže hodnosti.

Kníže pak, vrátiv se po skončení sjezdu, vyměřil si tábor před hradem Brnem; byl velmi rozhněván na Oldřicha a Litolta, syny

svého strýce Konráda. Ti utekše od tváře jeho, zavřeli se na pevných zámčích, a poslavše k němu, postoupili mu ostatní hrady z obavy, aby nepřátelsky nehubil zemi. Zatím kníže Břetislav, rozloživ posádky po hradech, jež mu oni postoupili, a svěřiv je bratru Bořivojovi, vrátil se do Čech. Ale synové Otovi, Svatopluk a Otík, se svou matkou Eufemií zachovali knížeti úplnou poslušnost a věrnost.

Také téhož roku pozval kníže Břetislav svého sestřence Boleslava o Vánocích k hodům, vystrojeným na hradě Žatci, a tam na samý Boží hod se svolením všech kmetů byl učiněn Boleslav mečonošem svého strýce. A když ho po svátcích kníže zase vypravil domů, dal mu dary a ustanovil, aby za službu hodnosti mečonoše dostával z poplatku, jež jeho otec Vladislav platil, pokaždé ročně sto hřiven stříbra a deset hřiven zlata.

10

Roku od narození Páně 1100. Kníže Břetislav zjistiv z některých zpráv bezpečně, že císař chce slaviti Velikonoce v Mohuči, uznal za nejvhodnější poslati tam svého zvolence Heřmana, aby jednak donesl jeho dary císaři, jednak přijal od svého mistra svěcení, na něž čekal. I poručil ho Viprechtovi, jenž se měl rovněž dostaviti do císařského paláce, a žádal ho, aby byl Heřmanovi ku pomoci ve vhodné době v každé jeho potřebě. Ale poněvadž arcibiskup Rotard, byv nařčen ze svatokupeckého kacířství, opustiv Mohuč dlel v těch dnech v Sasku, byl vysvěcen biskup Heřman z rozkazu císařova a se schválením všech spolubiskupů kostela mohučského od legáta papeže Klimenta, kardinála Roberta, jenž tam byl právě přítomen, o Provodní neděli, dne 8. dubna.

11

Z téhož roku zvěstujeme Lásce Vaší zázrak podivuhodný a navěky památný, jež ráčila milost božská zjeviti pro zásluhy přesvaté mučednice Ludmily, jak jsme jej sami viděli. Neboť paní abatyše Vindelmuth, služebnice Boží pobožná, dala dokonale přestavěti kostel svatého Petra apoštola, založený na statcích téhož kláštera, jehož byla představenou, a pro stáří od základů pobořený. Když pak si abatyše vyžádala, aby jej biskup posvětil, a podle obyčeje uložila ta paní do schránky ostatky svatých, podala mezi jinými biskupovi látku na píd' širokou, kterou dostala ze závoje svaté Ludmily, žádajíc, aby ji rovněž uložil mezi svaté ostatky do schránky. Tu biskup jaksi rozhorleně řekl: „Paní, pomlč o její svatosti; nechej stařenku, ať odpočívá v pokoji.“ K tomu abatyše pravila: „Nemluv, pane, nemluv tak; neboť Bůh pro její zásluhy mnoho velikých věcí denně činí.“

Ihned přinesli na rozkaz biskupův veliký kotel, plný žhavého uhlí; biskup vzýval jméno svaté Trojice a vhodil pak látku na uhlí, sálající plameny. Kupodivu! Obláček kouře a plamének vyšlehl kolem látky, ale nic jí neuškodil. A k zvětšení zázraku přispěla i ta věc, že pro silný žár nebylo možná látku dlouho vyjmouti z plamenů; a když konečně byla vyňata, jevila se tak celá a pevná, jako by téhož dne byla utkána. Tímto zřejmým zázrakem byli jsme biskup i my všichni tak překvapeni, že jsme ronili radostí slzy a vzdávali díky Kristu. Byl pak ten kostel vysvěcen ke cti svatého Petra apoštola dne 3. října.

12

Také téhož roku dne 18. října Bořivoj, bratr knížete Břetislava, vystrojiv přeslavné hody na hradě Znojmě, pojal za choť Helbirku, sestru markraběte rakouského Leopolda.

V téže době syn Konrádův Litolt, vpuštěn byv se svolením Gotfridovým na hrad Rakousy, působil mnoho škod a Bořivojovi tím, že každé noci plenil jeho vsi, maje přitom útočiště v řečeném hradě. Kníže Břetislav, velmi se proto rozhněvav, opět sebral vojsko a táhl na Moravu, chtě pomstíti bratra za křivdu na něm páchanou. Dříve však poslal ke Gotfridovi a zapřísahal ho při smlouvách starého přátelství, aby mu Litolta buďto vydal bez prodlení v poutech, anebo ho v tu hodinu vyhnal ze svého hradu. Když se o tom dověděl Litolt, lstí vylákal hradní posádku ven a sám se zmocnil se svými bojovníky hradu. Tu Gotfrid s těmi posly, kteří byli k němu vypraveni, setkal se s knížetem u hradu Vranova a před tváří všech volal, že je Litolt zrádce a nepřítel země; i žádal knížete o pomoc, aby mohl nepřátelsky dobýti hradu, jež přátelsky pod čestným slibem Litoltovi propůjčil.

Kníže, vyhověv jeho žádosti, oblehl s vojskem dokola hrad; po šest neděl se tam bojovalo ve dne v noci s největším úsilím, až hlad, jenž silných pevností dobývá, na hradě nabyl vrchu. Tím byl přemožen Litolt a bojem vysílen, v noci tajně se proplíživ, stěží sám jediný prchl, nechav tam své bojovníky. Ti se pak ráno sami i s hradem vzdali knížeti. Při tomto dobývání zemřel, zasažen byv šípem, Pavlík, syn Markvartův, vychovatel Vladislavův. Také Dobeš, syn Lstimírův, byl zabit na noční hlídce, když ji po řadě konal. Tyto dva ztrativ a hrad Gotfridovi vrátiv, kníže odtáhl vítězně se svým lidem zase do Čech.

13

A když se již blížily Vánoce a kníže dlel na lovech ve vsi Zbečně, jednoho dne prý po obědě řekl k lovcí, jenž seděl nedaleko od něho

za čtvrtým stolem: „Poslyš, Kukato, myslíš, že nevím, že je mezi vámi někdo, který mne hledá zabít?“ A on, jak byl člověk vznětlivý v řeči, zvolal: „Bůh to daleko odvrát a oko tvé ho nelituj, ať jen hodně brzy zahyne, kdo takové věci strojí.“ Na to kníže: „Ach, milý muži, nikomu není dopřáno, aby od sebe odvrátil neodvratný osud.“

Nazítří pak – bylo to před svátkem svatého Tomáše apoštola – ráno slyšel mši a šel pak na lov; a když se v noci již vracel, vyšli mu naproti služebníci se svítilnami a pochodněmi. A vtom Lork, bezbožný lotr, poslaný od ďábla, vyskočil z úkrytu, maje meč po boku, a vši silou bodl knížete loveckým tesákem přímo do útrob. A nejinak padl kníže do bláta, než

*jako by s nebeských výšin se jasná jitřenka snesla:
Ihned družiny jeho, pln zármutku, přiletí zástup:*

vytáhli dýku a polomrtvého zvedli knížete. Onen však sluha satanův, dav se rychle na útěk tmavou nocí, zřítíl se s koněm do jámy,

kteřou bystřiny spád tam vyhloubil, lijákem vzdutý.

Není jisto, zda meč vypadlý mu z pochvy či on sám si vlastní rukou probodl naskrze břicho tak, že mu vyhřezly celé vnitřnosti. Nastal poplach ve vsi, jedni vskočili na koně, jiní ozbrojeni se rozběhli sem a tam stíhati pachatele tak hrozného zločinu. Brzy ho jeden našel polomrtvého, a ač měl ránu jistě smrtelnou, přece mu uťal mečem hlavu řka:

*„Do černých pekelných stínů teď odejdeš, bez viny nejsa,
čin můj ať od tebe zví zeť Cereřin — pamatuj na to!“*

A kníže, ač se octl v takové bolesti a žalosti, té noci a příštího dne nepřestal duchem a ústy chváliti Boha, tu se slzami pokání čině, tu se zpovídaje z hříchů biskupu Heřmanovi i ostatním kněžím Božím. Daň, kterou tehdy přinesli z Polska, a vše, co našel v své komoře, poručil rozdati rukama biskupovými klášterům. A když zařídil vše, co se mělo zařídit pro duši, pravil: „Mému synáčkovi dejte loveckou trubku mou a kopí; ostatní, co Bůh v své moci uložil, není v mé moci, aby mu dal.“ A tak v noci potom po kuropění uprostřed kněží, jako dobrý Boží bojovník, rozdělil obojí podstatu lidskou v její prvky. A věříme bez pochybnosti, že buď již došel, nebo dojde nebeského družstva. Za jeho marami jeden z duchovenstva kráčeje až ke hrobu, opakoval žalozpěv: „Duše Břetislava, ó Sabaoth Adonai, ať žije vysvobozena ze smrti, Břetislav Iskyros.“ A kupodivu, svým pláčem dojímал duchovenstvo i lid k pláči tak, že tomu, kdo plakal, ještě více bylo do pláče. I byl kníže pochován za velikého nářku svých na hřbitově kostela svatého Václava v Praze venku přede dveřmi nalevo, jak si sám určil. Tam jeho sestra Ludmila, služebnice Boží pobožná, dala vystavěti kapli, klenutou na pilířích, ke cti svatého Tomáše apoštola a ustanovila, aby se tam denně sloužila mše za zemřelého.

A poněvadž se ihned roznesla pověst v lidu, že byl kníže zavražděn z podnětu Božeje a Mutiny, jež předtím vyhnal ze své země, mívají někteří pochybnosti, zda je více vinen ten, kdo dává podnět k činu, či ten, kdo k němu svoluje. Ale vpravdě vinni jsou oba, více však ten, kdo k vraždě dává podnět, protože sebe i druhého do viny přivádí. Tedy vy jste zabili Břetislava, vy, kteří jste dali podnět, aby byl zabit!

Ihned poslali biskup a předáci spěšně posla na Moravu k Bořivojovi, aby si pospíšil přijmouti knížectví celých Čech, jež mu kdysi císař dal. Ten přispěchav na samý Boží hod vánoční, se vše-

obecným souhlasem byl na trůn nastolen. Tehdy Cillenia zničila nadobro své stopy, jež sotva vtlačeny po ní zbyly v Čechách, když rozhněvavši se na svět, odešla do sídla nebešťanů. Neboť bylo právem u Čechů, aby vždy mezi knížaty rodem z nich nejstarší dosáhl trůnu v knížectví.

14

Roku od narození Páně 1101. Oldřich a Litolt, synové Konrádovi, vyhnavše z Moravy posádky, jež tam Bořivoj při svém odchodu zanechal na stráž, ujali se opět svých hradů; rovněž se vrátili Božej a Mutina z Polska a kníže Bořivoj přijal je na milost, ne z lásky, ale že doba toho nezbytně vyžadovala. I dostali zpět své hrady, jež dříve měli: Božej Žatec a Mutina Litoměřice.

15

Téhož roku navštívil Oldřich císaře v Řezně, naléhal naň s pomocí svých přátel prosbami a dotíral nesmírnými sliby, aby mu vrátil knížectví české, jež mu mladší jeho bratranec Bořivoj proti právu vyrval. Císař, vzav od něho peníze, dal mu odznaky knížectví a korouhev; ale rozhodnutí, zdali má býti uznán za knížete, ponechal Čechům. Tu vypravil Oldřich posla Neušu, syna Dobřemilova, muže velmi výmluvného, a jeho ústy obviňoval bratrance Bořivoje, výtky činil předákům a vyhrožoval jim; zdůrazňoval, že jest věkem starší, a podle platného obyčeje zemského dožadoval se hodnosti knížecího stolce, kterou mu mladší bratranec proti právu odňal. Jeho věc byla sice spravedlivá, avšak – darmo lapáš za ocas, když

upustíš za rohy. A tak se Oldřich příliš pozdě pokoušel vypuditi z panství svého bratrance, když se již Bořivoj na trůně upevnil.

Když však ze zprávy svého posla poznal, že mu nechce ani jeho bratranec postoupiti trůn, ani že se předáci nechtí přidati k jeho mínění, uprosil císaře jen natolik, aby s jeho svolením směl mocí napadnout zemi jemu náležící. A hned se k němu přidružili stateční válečníci Sigard, hrabě z hradu Sály, a jeho bratr Oldřich, biskup frisinský, též jeho švagr Fridrich. Jejich myslí podnítil k bojechtivosti, slibuje jim hory zlata a ujišťuje, že na jeho straně jsou všichni starší země české. Kromě toho všude, kde jen mohl, získal si na pomoc četné Němce, kteří v své hlouposti mysleli, že se v Čechách válí po ulicích plno pohozených hrud zlata a stříbra.

Shromáždív své lidi, Oldřich vtrhl se svým bratrem Litoldem v měsíci srpnu do končin českých, ale za zlého znamení. Neboť Bořivoj, sebrav vojsko, vytáhl proti nim a utábořil se na dvou návrších u Malína, jsa připraven nazítří s nimi svěsti bitvu. Němci se však položili táborem nedaleko na druhém břehu potoka Vyzplice, takže jedno vojsko mohlo viděti na druhé. Když poznali, že Čechové jednomyslně trvají při knížeti Bořivojovi, pravili Oldřichovi: „Kdepak jsou ti starší země české, o nichž jsi říkal, že jsou na tvé straně? Právem jsi selhal v hlavu svou a nás jsi oklamal a uvedl do velikého nebezpečství.“ Chtěli se vrátiti, ale nemohli, protože touž cestou táhl za nimi Svatopluk s bratrem Otou, veda s sebou dva zástupy knížeti Bořivojovi na pomoc. Co měli činiti? Odevšad stísnění a v úzkých jsouce úzkou cestou a velmi těsnou stezkou, kudy se chodí přes hvozď k Habrům, pustili se v noci na hanebný útěk. Tam ztratil biskup frisinský bohoslužebné náčiní, tam pro neschůdnost cesty odhodilo vojsko všechn náklad s potřebami. Ráno pak přišli Čechové a rozebrali si kořist od nepřítelů opuštěnou.

Byliť toho času Bořivoj a Svatopluk svorní a jedné mysli vespolek; ale z čeho vznikla mezi nimi různice, stručně vyložím, vrátě se poněkud do minulosti k jejímu vzniku.

16

Roku od narození Páně 1102. Vladislav, kníže polský, rozdělil své panství na polovic mezi své dva syny: jednoho, narozeného ze souložnice, jménem Zbyhněva, druhého, vzešlého z Jitky, dcery krále Vratislava, jménem Boleslava. Ale poněvadž podle slov Páně každé království samo v sobě rozdělené zpustne a dům na dům padne, a jak se obecně říká, dva kocouři do jednoho pytle chycení pohromadě býti nemohou, roku od narození Páně 1103 Zbyhněv hned po smrti otcově zdvihl zbraně proti svému bratru, a slíbiv knížeti Bořivojovi peníze, získal si ho na pomoc. Ten ihned poslal pro Svatopluka na Moravu, a když se spolu sešli, položili se tábo-rem u hradu zvaného Rečen.

Když to uslyšel Boleslav, poslal svého vychovatele Skrbimíra požádati knížete Bořivoje, aby se rozpomenul na příbuzenství, že jest mu po jeho sestře Jitce bližší; mimoto nabízel mu hotově deset měščů, v nichž bylo tisíc hřiven. Ó mamone! Tys králem všeho zlého, přítelem podvodu, protivníkem a nepřítelem věrnosti, ty potlačuješ spravedlnost a podvracíš spravedlivé soudy. Tebou byvše podplaceni Hrabíša a Protiven, rádcové knížete Bořivoje, přiměli samého knížete, aby slovo Zbyhněvovi dané zrušil. A on ihned vzav peníze, vrátil se domů; a poněvadž Svatopluk nedostal od něho ani jediného halěře, jsa hrubě uražen a rozpálen hněvem, odešel pryč se slovy: „Svůj požár zříceninami uhasím.“

Roku od narození Páně 1104. Zvolen byl Jan biskupem moravským.

Téhož roku poslal Svatopluk do Čech vyzvědače nepravosti, udavače spravedlnosti, rozsévače nesvornosti, všech zlých pletich vynálezce a takové lidi, kteří i

bratry svorného ducha by dovedli pobouřit k boji.

Ti, obešedše skoro všechny hrady v Čechách, jedny velmože penězi podplatili, druhé zavázali svými dary a jiné sliby a ty, o nichž věděli, že jsou dychtívi novot nebo zbaveni hodností nebo vrtkaví a nestálí v mysli, všelikými úskoky získali pro stranu knížete Svatopluka.

Po těchto přípravách vpadl Svatopluk roku od narození Páně 1105, když slunce dlelo v desátém díle znamení Vah, se svým zástupem do Čech. I vyšly mu vstříc voje nevěrných; někteří z nich však čekali, že ho otevřenou branou přijmou dovnitř hradeb hradu Prahy.

Ale kníže Bořivoj téhož dne velmi časně zrána sám napřed obsadil ten hrad a vložil do něho silnou posádku; poručiv jej biskupu Heřmanovi, odešel se svými na Vyšehrad. A hle! Svatopluk se objevil na poli se šesti pluky pěkně v pořádku seřaděnými, a poněvadž mu nikdo nevyšel naproti od hradu, jsa bez rady a na pochybách, na chvíli se zastavil; potom přebrodivše se přes řeku Vltavu pod vesnicí Bubny, přiblížili se ke hradu, ale našli brány zavřené a na zdech bojovníky připravené k ráznému odporu. Byvše tam od jedné služky na hradbách stojící hanebně potupeni, vrátili se touž cestou a rozbili stany mezi oběma hrady na tom místě, kde se v sobotu koná trh, domnívajíce se, že se jejich spiklenci z obojího hradu té noci k nim sběhnou. Když však se to nestalo, Svatopluk, svolav ráno

shromáždění, takto se jal mluvit k svým: „Ač není právě nyní čas na to, abych obšírně mluvil, přece povím jen málo slov v zájmu své věci, aby se někomu nezdálo, že se bojím osudu smrti. Neboť zbabělcům a lenochům, kteří bídny život pokládají za příjemný, bývá smrt velmi trpká, avšak udatnému muži jest nad tekutý nektar sladší najíti smrt v boji. Neboť já jsem se již dávno v srdci rozhodl buď dosíci lepšího chleba i cti, nebo podlehnouti čestné smrti v boji. Vy však nyní se musíte chrániti jen té smrti, aby nikdo z vás neupadl do zajetí, a maje ruce nazad svázány, nestal se nepřátelům podívanou a aby nepadl pod sekýru jako vůl vedený na porážku. Neboť pro poražené jest jediným vítězstvím a památkou chvály hodnou, aby se nepřátelům nedostalo vítězství bez krve.“

Tak pravil, a ihned obrátiv se se svým zástupem na cestu do Moravy, řekl kmetu Vackovi: „Nešťastný můj osud! Ten mě nyní nutí, abych seděl na zemi jako sova, já, který jsem si myslil, že jsem se povznesl jako bystrý orel skoro až k oblakům.“ Ale Vacek řekl: „Pane můj, nebuď zdrcen tímhle nezdarem, po němž tím spíše přijde blaženější úspěch, protože také po deštovém mraku slunce skví se jasněji. Neboť tak se všechny věci na světě střídají.“ Jejich ústup sledoval kníže Bořivoj se svým lidem, a ačkoli měl sedmkrát více bojovníků, přece se neodvážil s nimi svést bitvu, protože se bál proradnosti svých, aby snad neopustili jeho tábor a nepřešli k nepřátelskému vojsku. Pronásledoval je však zdaleka až ke vstupu do pohraničního hvozdu.

18

Roku od narození Páně 1106. Když ďábel, vynálezce různic, rozséval různice po okrsku zemském, objevili se jeho pomocníky někte-

ří němečtí předáci, kteří svedli syna císařova, krále Jindřicha IV., a přemluvili ho, aby se chopil zbraně proti svému otci. Ten utíkáje od tváře syna svého, opevnil se s nečetným vojskem v Řezně a poslal pro knížete Bořivoje, aby mu přišel s vojskem na pomoc. Čechové bez prodlení přitáhli a rozbili tábor nedaleko Řezna u řeky Řezny; na druhém však břehu té řeky byl tábor syna císařova. Tu z těch, kteří se zdáli přáteli císařovými, první Leopold, markrabě rakouský, dal se v noci na útěk a vrátil se domů se svými, Děpolt pak a Berengar, markrabata, přešli do tábora Jindřicha Mladšího. Čechové vidouce, že jsou na všech stranách opuštěni, neméně rychle, jak jen mohli, dali se také v noci na chvatný ústup.

Vida to císař, opustil Řezno, a prošel jižním krajem po cestě, kudy se chodí do Netolic, vstoupil do Čech. Kníže Bořivoj, uctivě ho přijav, dal císaři, jak on sám určil, průvod důstojný císaře, do Saska svou zemí a dovedl ho až k svému švagru Viprechtovi. Odtud táhl císař skrze Sasko a přes Rýn, až přišel do Lutychu, a tam po nemnohých dnech pozbyl života i císařství dne 7. srpna.

19

Téhož roku Svatopluk, svolav ty, kteří ho následovali, z Čech, tázal se jich o radu, co má činiti, když se již do odboje pustil. Tu Budivoj, syn Chřenův, nad ostatní věkem starší a řečí výmluvnější, muž v neštěstí i ve štěstí klidný, který se v takových věcech již od mládí dobře vyznal a byl samý úskok, promluvil k němu takto: „Nejistý bývá výsledek v bitvě a brzy

oni a brzy zas ti získají ve válce vrch.

My však, bratří, ještě jsme nebojovali až do krve, ještě jsme nečinili ze svých hlav most, po kterém se přichází na knížecí stolec, avšak jistě jej též učiníme, jestliže nás osud donutí učiniti jej. Ale protože se ne vždy zbraní, nýbrž častěji lstí přichází na strmé vrcholy slávy, nyní odložme zbraň a užíjme lsti. Neboť takovými úklady bylo dobyto od Argejů Tróje v desátém roce a Prudentius praví v Psychomachii:

„Jedno je, dojdeš-li lstí neb zbraněmi vítězství svého.“

A bez prodlení byl poslán do Čech člověk vyučený v rozmanitých lstech, druhý, abych tak řekl, ošemetný Sinon, jehož dědem byl Hapata. Ten, připraven jsa na obojí osud, nebál se smrti; a dobře se na něho hodí název „mužný“, protože mužně jednal. Neboť jako někdy Sinon ozbrojené Argeje, zavřené do koně, skrze své lži vtáhl do hradeb Tróje, tak se otevřely skrze vylhané smyšlenky tohoto člověka knížeti Svatoplukovi přemožené Čechy.

Když onen muž přišel ke knížeti Bořivojovi, padl mu k nohám a líčenými slzami smáčel nohy knížete; a konečně vybídnut byv, aby povstal, takto mluvil: „Běda mně, nebožáku, vždyť jsem

útěkem sotva se ukryl a sotva jsem zločinným rukám

bezbožného Svatopluka unikl; kdyby mne byl dopadl, jistě by mi byl dal oči vyloupiti. A poněvadž se na něm jinak nemohu pomstíti, ať smím, ó Bože všemohoucí, odhaliti jeho tajemství, ať smím prozraditi všechny, kdo jsou v této zemi jeho přáteli!“ A tak míchaje pravdu se lží, vinil Svatopluka z mnohých hanebností, a aby se mu spíše věřilo, stvrdil svá slova přísahou.

Takovými pletichami a úklady dal se oklamati kníže Bořivoj, muž dobrý a prostý, a slepě věře lžím, neprozřetelně přesekal silné větve, na nichž jednak sám opřen seděl, jednak jeho sláva visela, a skácel se z vysokého vrcholu. Měl sice několikrát v úmyslu zajmouti Božeje a Mutinu, ač mu byli přátelsky oddáni, a jako škůdce země potrestati; ale protože za své rádce měl pleticháře Hrabišu a Protivena, neušel jeho úmysl pozornosti řečených předáků. Ti se ihned odebrali k jeho bratru Vladislavovi, již tehdy soptícímu a zuřícímu, a podpíchli ho, aby ještě více zuřil proti vlastnímu bratru Bořivojovi, jemuž již dříve vypověděl věrnost i bratrskou lásku, a zjevně poslal Pula, bratra Vilémova, na Moravu pro Svatopluka. On přišel, a tak Vladislav a ostatní předáci, ach, nemoudří a jako sebevrahové a nepřátelé vlasti, k své zkáze přivlekli divokého vlka do ovčince, aby roztrhal nejen ovce, nýbrž i pastýře samé. Tak tedy Bořivoj, tichý jak beránek, zbaven panství, a Svatopluk, zuřivější než tygr a divější než lev, byl dosazen na trůn dne 14. května roku od narození Páně 1107.

20

Tomuto novému a do té doby v Čechách nebývalému skutku se divili sousední národové a předpovídali do budoucnosti lehkomyšlným Čechům horší věci. Z toho se těšili uherští sýčkové, v tom si lebedili polští hadrníci s neobřezanými pysky, protože si užívali pokoje, pokud naše knížata sebe sama znepokojovala. Mnozí však z těch kmetů, jež Bořivoj sám z nováčků učinil předáky, družili se s ním a jeli s ním do Polska. Soběslav, druhý mladší bratr Bořivojův, již tehdy výtečný mladík, vida, co se děje, následoval svého bratra do Polska.

Za týchž časů byl král Jindřich IV. právě v Sasích, k němu pospíchal Bořivoj, aby si stěžoval na bezpráví, jehož zakusil, a sliboval mu ohromné spousty zlata a stříbra, vrátí-li mu knížectví české nespravedlivě odňaté. Král, poslav ihned jednoho ze svých velmožů, dal stručně vzkázati Svatoplukovi: „Při koruně na své hlavě ti vzkazuji a nařizuji, abys bez odkladu ke mně přišel; neboť prodlíš-li s příchodem, navštívím zcela jistě já brzy tebe a tvou Prahu v spravedlnosti a v soudu.“ On pak, shromáždív hned vojsko, přišel a pod samým vchodem do pomezního hvozdu a hradu Chlumce svolal velmože a dvořany, a ustanoviv jim za vůdce svého bratra Otu, pravil: „Já pojedu samotou a s nebezpečenstvím hrdla budu zkoumati obojetné smýšlení královo. Vy zde vyčkávejte, jaký výsledek bude míti tento povážlivý podnik; ostatně všemohoucí Bůh činy vaše předcházej a provázej.“ A vzav několik svých s sebou, šel se vrhnouti slepě do nastraženého osidla. Ach, jak pošetilý byl ten muž v své moudrosti, ba jak odvážný byl ten kníže v své odvaze! Šel, nejsa nepovědom toho, co mu asi učiní král, podplacený zlatem a lakomý jako peklo.

Když přišel, král ho dal beze všeho slyšení vsaditi do vězení, a svolav ty, kteří s ním přišli, svěřil jim knížete Bořivoje, aby ho dovedli zpět do Prahy a opět povýšili na knížecí stolec. Ti, vracejíce se s ním, třetího dne se položili táborem blíže hradu Donína. Uslyšev o tom Ota, pravil: „Co tu čekáme? Již se stalo, čeho jsme se báli, a přihodilo se, čeho jsme se strachovali. Pojdme a podívejme se na nového knížete, zda ho králova pravice ochrání před našimi kopími.“ A seřadiv šest pluků z vybraných bojovníků, přešel v noci přes hory a časně ráno vtrhl do tábora Bořivojova. Ten však, zvěděv o tom již dříve, beze stopy zmizel, protože mu jeden přeběhlík z tábora Otova potají věc oznámil.

Biskup Heřman, muž opatrný a spravedlivý, jsa postaven mezi rozdílné osudy obou knížat jako mezi Skyllu a Charybdu, odešel k svému příteli Otovi, biskupu kostela bamberského, aby se nezdálo, že se drží jedné i druhé z těch nejistých stran.

Ač Bořivoj nedosáhl, čeho žádal, přece slíbené peníze králi zaplatil. Ale poněvadž my všichni lidé jsme velcí nebo malí podle toho, jak se věci mají, hle, Svatopluk, kníže velkého jména, vsazen byv do vězení, musí poslouchati rozkazů nejmenšího člověka a zakouší trápení od méně hodných!

O těžkých starostech svých, ach, jak přemítá u sebe v mysli,

kolikrát pomocí předních mužů hledí obměkčiti hněv králův! Ale poněvadž se darmo tluče holou rukou na dveře královské, zato však ruka podmazaná láme ocel, slíbil králi deset tisíc hřiven stříbra. Ach, co by člověk nedal, když se mu vznáší meč nad šíjí! Kdo by, octna se v tísní, nedal rád za svou spásu všechno, co má? A přece, kdyby byl král od něho vymáhal sto tisíc hřiven, nebylo by to bývalo o nic pošetilejší, než kdyby on byl za svůj život slíbil třeba hory ze zlata. Z té příčiny král, přijav od něho přísahu splnění slova, propustil ho a poslal s ním jednoho svého služebníka, aby přijal řečený plat.

Když Svatopluk přišel do Prahy, ihned oloupil posvátné chrámy, sebral ženské šperky a vše, co jen se v Čechách třpytilo zlatem a stříbrem, oškrabal, ale stěží sehnal jen sedm tisíc hřiven stříbra, za ostatní dal svého bratra Otu králi jako rukojmí. Rovněž i biskup Heřman, navrátiv se domů, půjčil z důchodu svatého kostela knížeti sedmdesát hřiven čistého zlata. Též bylo zastaveno z téhož

kostela pět lemovaných pláštů u Židů v Řezně za pět tisíc hřiven stříbra. Opravdu nebylo opata ani probošta, nebylo duchovního ani laika, nebylo Žida, ani kupce, ani penězoměnce, nebylo hudece, který by nebyl rád něčím přispěl knížeti ze svého měšce. Po několika dnech však Ota vyvázl útekem a vrátil se od královského dvora k svému bratru, což vzbudilo u krále velikou nelibost.

22

Roku od narození Páně 1108. Jak se často stává, kde dva, muž a žena, spí v jedné posteli, hned

třetí zplodí se z nich, aby byl člověkem též,

tak vznešená choť knížete Svatopluka

zrodila něžného syna a k mateřským prsům ho zvedla.

Po pěti měsících poslal pro něj císař Jindřich, ze svaté křestní vody ho pozdvihl a podle sebe ho pojmenoval Jindřichem. Když ho poslal zpět k otci, odpustil svému kmotřenci Svatoplukovi celý dluh, totiž tři tisíce hřiven, a uložil mu, aby byl připraven vydati se s ním na výpravu proti surovým Uhrům. Neboť na prosbu některých Němců se rozhodl táhnouti tam, aby pomstil zavraždění poutníků jeruzalémských, jež onen národ v své krutosti jednak mečem zahubil, jednak do otroctví uvedl.

Ale již v září, když dlel kníže Svatopluk v Uhrách s králem u hradu Prešpurku, vpadl Bořivoj s Poláky nepřátelsky do Čech, zahnav na útěk Vacka a Mutinu s jejich posádkami z jedné tvrze,

velmi pevně založené proti hranicím polským. Těmto dvěma totiž svěřil kníže Svatopluk při odjezdu všechnu vlastní starost o zemi českou, a aby jí byli ochránci, učinil je pány nade všemi. A když Vacek pozoroval, že jeho druh Mutina nebojuje statečně a že se nestaví mužně na odpor nepřátelům na obranu tvrze, pojal z toho domněnku, že Bořivoj vpadl do Čech na radu Mutinovu, a hned poslal jednoho ze svých bojovníků, aby to všechno oznámil knížeti Svatoplukovi. Rovněž dal jinému zase bojovníku lstivé poučení a poslal ho do tábora knížete Bořivoje. Ten muž, jsa připraven k obému,

aby buď nastrojil lest, neb současně podlehl smrti,

přišel ke knížeti Bořivojovi a vydával se za přeběhlíka z tábora knížete Svatopluka; zvěstoval, že se Svatopluk již vrátil z Uher, a přísahou své víry dotvrzoval, že již zítra bude s nimi bojovati. Těmito lživými zprávami oni jsouce přestrašeni, téže noci se vrátili do Polska.

Když o těch věcech uslyšel král Jindřich, řekl prý svému kmořenci Svatoplukovi: „Nepomstím-li se nad Poláky za křivdy na tobě spáchané, ať jsem vždy pokládán za sprostšího, než je porvřená řasa.“ Zatím Svatopluk, plana hněvem, zuby skřípal, ač vzdálen, na vzdáleného Mutinu, očima jiskřil a hluboce vzdychal. Nemohl se dočkati dne, kdy chtěl si na něm vylíti zlost, naprosto mu nestačilo pomstít se nad Mutinou jediným; již se zavázal hroznými sliby a přísahou, že celý ten rod mečem zhasí jako svítilnu. A poněvadž několik jich měl před očima v své službě, v srdci se rmoutil, ale v tváři se jevil vlídným ke všem. Při návratu vyšli mu naproti pod samým východem z hvozdu blíže hradu Litomyšle Vacek s Mutinou. A toho dne třikrát vzkázali Mutinovi jeho přáte-

lé, že jistě přijde o život neb o zrak, neuteče-li. Ale poněvadž již na něj doléhal jeho osud, zdála se mu slova jeho přátel bláznovstvím. „Není,“ pravil, „hrdinou, kdo se bojí osudu smrti.“

23

Sotva však vešli do hradu Vraclavě, nazítrí časně ráno svolal všechny předáky do shromáždění. A když se dohromady sešli, jako lev vypuštěný z klece na zápasíště, stojí, řve a se zježenou hřívou čeká na žrádlo, tak Svatopluk vstoupiv do jizby usedl si uprostřed na lavičce u kamen, jsa více rozpálen než kamna sedmkrát rozpálená, a ohlédnuv se po všech, upřel divoké oči na Mutinu a hněvivá otevřel ústa k této řeči:

„Všem nám odporný rode a bohům protivné plémě,

ničemní synové Vršovici, našeho rodu domácí nepřátelé! Zdaž mi někdy vypadne z paměti, co jste sehráli s mým pradědem na hoře Velizi vám arci pro kratochvíli, nám však na věčné pohanění? Což zapomenou na to, že jste lstivým úkladem zabili mého bratrance Břetislava, tu vynikající hvězdu v celém kruhu knížat, ty i tvůj příbuzný Božej? Čím však se provinil můj bratranec Bořivoj, jenž panoval pod vaší mocí a ve všem vás jako vlastní koupený otrok poslouchal? Ale pro pýchu vám vrozenou jste nesnesli knížete skromného a co jste se mne napopouzeli obvyklými úskoky, až jsem povolil vašim nešlechetným radám, a hřeše proti svému bratrancu Bořivojovi, velmi jsem zhřešil, že jsem ho stolce zbavil! A to jest

jediné, co mě tak bolí a navěky boleti bude.

Slyšte opět ještě a opět, moji velmoži, co spáchal syn nepravosti a hlava veškeré bezbožnosti, tenhle Mutina, ježž jsem já nedávno, když jsem s vámi táhl do boje, jako druhého po sobě zůstavil za nejvyššího správce naší země. To dobrotisko dělajíc, jako by šlo na lov, neostýchalo se v noci zajít do Polska na Sviní hrad, aby se uradilo se svým strýcem Nemojem, jak by mne ze stolce svrhlo.“

Zaznělo zmatené reptání a svým souhlasem rozpálili ducha knížete, hněvem hořícího, aby se ještě více rozhořel. Vtom dal kníže po straně pokyn přítomnému katu, jenž byl do jeho záměru zasvěcen, a vyšel ven. Ten se ihned vrhl na Mutinu, jenž nic takového netušil. Jak podivuhodná byla trpělivost toho předáka! Při dvou ranách seděl bez pohnutí a při třetí, když se pokusil vstáti, byl zabit. V touž hodinu a v téže jizbě byli jati Vnislav, Domaša a dva synové Mutinovi. A jediný Neuša, jenž byl z jiného rodu, ale dobrým přítelem Mutinovým, vida, co se děje, prchl, a byl by unikl, prchaje již venku před hradem skrze houští, kdyby ho nebyla prozradila červená sukně; i byl ihned chycen a očí i mužství zbaven. A jako se často děje, že když vpadne krvelačný vlk do ovčince, zuří, vraždí a neukojí svůj vztek ani neustane od vraždění dříve, dokud nezadáví všechny ovce, tak Svatopluk, zkrvavený vraždou jednoho člověka, vzplál hněvem a rozkázal, aby byl celý ten rod bez rozdílu věku a beze všeho odkladu povražděn, a před zástupem přítomných kmetů řekl: „Kdo se nehrozí vyplniti můj rozkaz, tomu bude dána těžká hrouda zlata. Kdo však zabije Božeje a jeho syna, dostane stokrát tolik a bude vládnouti jejich dědictvím.“

Tak rychle nevyletí ani větrové, když jejich král Aiolos bodcem prorazí boky hory, pod níž jsou zavřeni, jako vskočili na koně velmoži Vacula, Heřman, Krása i přemnozí jiní a letěli okřídleným během, aby dovršili osud Božeje a jeho syna; ostatní se rozběhli po zemi a pátrali, jak by celý ten rod ze světa sprovodili.

Zatímco usedl Božej ve vsi Libici, neznalý, žel, svého osudu, se synem a manželkou právě k obědu, přistoupil k němu chlapec, řka: „Hle, pane, běží sem mnoho lidí v nepořádku úprkem přes pole.“ Ale on pravil: „Přicházejí z vojny, ať k nám přijdou s požehnáním Božím.“ Co ještě to říkal, hle, divoký Krása otevře dveře, a zablesknuv vytaseným mečem, zvolá: „Pryč s tebou, zlosyne, pryč, ty protivný, jenž jsi mého příbuzného Tomáše zabil bez příčiny v čas postní.“ I vstav syn Božejův Bořut, vece: „Co činíte, bratří? Je-li nařízeno, abychom byli zajati, můžeme býti zajati bez zbraní a bez hluku,“ a vtom již měl, aniž co tušil, vražen meč do břicha až po jílec. A v té chvíli i zbrocený ještě

krví synovou, meč byl do hrdla otcova vražen.

A ti zbojníci, jako dobyvatelé hradů, rozebrali si nesmírné poklady, a jak praví Cato,

nazmar zakrátko přišlo, co získáno za dlouhou dobu.

Neboť z takového bohatství nezbylo ani kouska látky, aby jí byla pokryta jejich těla, nýbrž bez rakve a bez pohřbu byli – dne 27. října – Božej a syn jeho Bořut jako hovada hozeni nazí do jámy.

Nemohl jsem se dovědět, kolik hlav z toho rodu bylo vydáno na smrt, protože nebyli zabiti ani jednoho dne, ani na jednom místě. Neboť jedni byli vedeni na tržiště a jako hloupá hovada skoleni, jiní byli na hoře Petříně stati, mnoho jich bylo povražděno v domech nebo na ulicích. Ale co mám říci o smrti synů Mutinových, jejichž smrt byla snad nad každou jinou smrt ukrutnější? Byli to

hodní hošící, v tváři sliční, napohled líbezní, jakých by ani bystrý umělec v bílé slonovině ani malíř na stěně nedovedl vypočítati. Neboť jsme je viděli, jak byli žalostivě vlečeni na tržiště, a slyšeli, jak častokrát volali: „Máti má, máti má!“, až je oba krvavý kat, jako prasátka je drže v podpaží, podřezal nožem.

Rázem se rozprchnou všichni, a do svých bijí se prsou,

aby neviděli kata při tak ukrutném činu.

Ostatní však, kteří z toho rodu zůstali naživu, skryli se, prchnuvše, jedni do Polska, jiní do Uher. O rozvrácení jich a rozplašení bychom sice měli hojnou látku k psaní, avšak aby se nezdálo, jako bychom žalozpěvem ukončili tragédii, vraťme se, odkud jsme se maličko odchýlili, ke kronice.

25

Když se král Jindřich vracel od hradu Prešpurku, upustiv od obléhání, král uherský Koloman zanedlouho, chtě se pomstíti za příkoří, jichž zakusil od knížete Svatopluka, vtrhl do Moravy a jal se ji nepřátelsky pleniti. Neboť když král Jindřich, zabrán jsa do válečných podniků, ze všech stran obléhal hrad Prešpurk, řečený kníže se svými Čechy nenechal v celém kraji na pravém břehu řeky Váhu od Trenčína až k ústí Váhu do Dunaje jediného místa nevypáleného. Často také, dopadl-li hlídka nebo vyzvědače, od krále uherského poslané, dal je zbaviti nosu a zraku. Jednoho dne uherský král vypravil přes tisíc vybraných bojovníků s tím posláním, aby buď úkladně zajali štítonoše pro píci jdoucí, nebo aby na neopatrné Němce v noci udeřili. Kníže Svatopluk, zvěděv

napřed, kde se mezi bažinami skrývají, rovněž náhle na ně udeřiv, všechny do jednoho, jako ryby chycené do spuštěné vrše, jednak dal pobíti, jednak na mučidlo pověsiti a jen nečetným za veliké výkupné daroval život.

Když slyšel kníže Svatopluk, že král Koloman pro takovéto jeho a jiné podobné činy, jichž se na Uhřích dopustil, vtrhl do Moravy, hned sebral obojí vojsko, z Čech i z Moravy, a spěchal v temné noci lesem, hoře touhou tajně obejít nepřítele a nazítří s ním svést bitvu. Tu mezi tolika tisíci bojovníků s ním spěchajících – podivná věc – kníže sám jediný si vrazil do zřítelnice oka ostrou, nešťastně vyčnívající větev tak prudce, že stěží vytrhli větévku i s okem a knížete polomrtvého zdvihli. I vrátilo se vojsko domů smutno dne 12. listopadu.

26

Roku od narození Páně 1109. Když uhodil veliký mráz a všechny vody byly silně zamrzlé, kníže Svatopluk, jemuž se již zahojila rána ve vyraženém oku, bez prodlení opět sebral vojsko, a tři dni a tři noci bez přerušení spěchaje, vpadl dne 14. února do Uher; a aniž tam kdo co tušil, znenadání přitrl s vojskem k hradu Nitře, a byl by do něho vpadl, kdyby nebyla posádka, jež tam stále je na stráž, zavřela bránu. Vyplenili tedy a vypálili podhradí, a když se vraceli, potkali zástupy četných uprchlíků, ani na vozích a na koních prchali do řečeného hradu. Sebrali je všechny jako snopy na polích, zapálili jejich vsi, zpustošili celou tu krajinu a s obrovskou kořistí na dobytku i ostatních statcích se vrátili veselí do svých domovů.

Téhož roku nejvýtečnější král Jindřich, jsa pamětliv svého hněvu a rozhořčení proti knížeti polskému Boleslavovi a pamětliv slibu, ježž dal svému kmotřenci Svatoplukovi u hradu Prešpurku – jak jsem se výše zmínil –, táhl přes Sasko, veda s sebou Bavyry i Šváby, východní Franky a ty, kteří sídlí při Rýně pod Kolínem Agrippiníným až k západním hranicím jeho říše; nescházeli ani Sasové, tvrďší nad skály, s dlouhými kopími. Když se k nim připojili i Čechové, vtrhl v září do Polska, a nařídív obležení kolem prvního tamního hradu Hlohova, poplenil zemi na obou březích řeky Odry od řečeného hradu až po hrad Rečen a vrátil se zase s velikou kořistí do tábora. Tam, jsa již rozhodnut, že nazítří propustí knížete Svatopluka i jeho vojsko, strávil s ním celý den, jednaje o věcech královských až do noci.

Mezitím se octl v táboře jistý bojovník, smělejší nad nejsmělejší, a jak jsme později od lidí slyšeli vypravovati, poslaný od Ješka, syna Čestova, z rodu Vršoviců. Ten jsa k obojímu odhodlán,

*smělé bud' podniknout činy a velké dojíti slávy,
aneb s knížecí smrtí i vlastního života pozbyt,*

postavil se pod košatým bukem vedle cesty, kudy se chodilo ke královským stanům, číhaje na knížete, až se bude vraceti z dvora králova. Jakmile ho již za prvního soumraku nočního spatřil, obklopeného velmi četným zástupem jeho družiny, vskočil na koně, a na chvíli se vmísiv doprostřed zástupu, s celým napětím sil namířiv mezi lopatky knížete,

do samých útrob hrudi mu vehnal smrtící špici.

A on, ještě než dopadl k zemi, vypustil duši.

*Bylo to v měsíci září, v den dvacátý prvý, co zemřel.
Bezduchou mrtvolu jeho pak zástup s velikým nářkem
zdvihne a s žalným pláčem ji do svého tábora nese.
V táboře za noci té se rozvíří veliký zmatek.*

Neboť těkající sem a tam, rozbíhali se a zas vraceli, až Purkart, poslán byv od krále, jen stěží upokojil rozčilený a bezradný lid.

Ráno pak přišel král, aby truchlil nad svým kmotřencem, a v přítomnosti všech Čechů svolil, aby si z knížecích synů vyvolili za knížete, kteréhokoli by chtěli. Tu Vacek, jak tam stál pln zármutku, prosil se slzami v očích, aby jim Otu, bratra zabitého knížete, určil za knížete. Král ho ihned potvrdil a nemoudrý lid po táboře třikrát volal Kyrieleison. A bez meškání, ač jen málo mužů o tom vědělo, Dětršíšek, syn Buzův, jel rychle na voze a čtvrtého dne na úsvitě přivedl do Prahy Otu, jež Vacek a všichni Moravané usilovali povznést na výsost knížecí stolice.

Protože se však pokoušeli učiniti to bez souhlasu Čechů a biskupa, zklamali se v své opovážlivosti; uprostřed shromáždění byly na paměť uvedeny přísahy kdysi učiněné. Neboť když nastolovali Svatopluka za knížete, všichni Čechové se zavázali přísahou, že po jeho smrti má býti Vladislav, jestliže ho přežije, povýšen na stolec.

28

Za tohoto mocného pobouření v lidu biskup Heřman a hradský správce Fabian, jenž měl správu Vyšehradu, vynikající hodností

a též moudrostí nad ostatní, nabyli převahy svou radou a se vším úsilím se zasadili o to, aby přísahy zůstaly neporušeny a aby Vladislav nabyl knížecích práv, jichž se domáhal právem se všeobecným souhlasem; byl pak povýšen na stolec, když slunce dlelo v deváté části znamení Vah. O jeho ctnostech a slávě uznávám za vhodné prozatím pomlčeti, dokud dlí na tomto světě, abychom si neutržili výtku pochlebenství nebo, kdybychom méně psali o jeho chválách, neupadli v obvinění, že mu jich ubíráme. Proto kdosi napomíná pravě:

„Chválu pěj knížecích ctností, až čestně se života zhostí.“

Jakmile však uslyšel Bořivoj, že se jeho mladší bratr po smrti Svatoplukově zmocnil knížecího stolce, ihned odešel z Polska a odebral se do Srbska k svému švagru Viprechtovi. Spoléhaje na jeho radu i pomoc a důvěruje též i v podporu, kterou mu někteří věrolomní slíbili, vstoupil na Štědrý den ráno beze všeho odporu do Prahy, žel, ke zkáze mnohých a k vyprázdnění jejich měščů.

29

Tímto nenadálým vývojem věcí byli hradští obyvatelé velmi zmateni a chvěli se nejistotou, ke které straně by se měli v náhlých proměnách štěstěny přidati. Mnozí, kteří byli v šťastnějším postavení,

*nechavše majetek svůj i s drahým potomstvem v hradě,
prchnou, nevědí však, v čí tábor se přidati mají.*

Mnozí, chtiví převratů, výskali radostí a vysmívali se utíkajícím, neboť směli s dovolením knížete Bořivoje jejich statky loupiti. Biskup Heřman byl zastižen v svém pokoji a byl tam strážěn jako v zajetí od pokojných lidí tak, jako by byl od nepřátel sevřen; neboť věděli, že by rád utekl, kdyby utéci mohl. Za tohoto vzájemného strachu v lidu Fabian, purkrabí vyšehradský, nevěda, kam by se obrátil,

*raději jen slyšeti chtěl než zblízka ty zločiny vidět,
odešel opustiv hrad, jenž jeho byl starosti svěřen,
o zájmech společných všem — jen jemu však na srdci byly —
přemnohý projevil stesk, pak smuten se vyjádřil stoje:
„Běda ti, česká země — jež nejsi tak obzvláště širá —
poněvadž mnohým pánům jsi poddána, společná všechněm,
kdož jsou mužského rodu a veskrze z panského kmene
zplozeni, dvacet už jest těch panáčků, čítám-li správně.
Pročež pověděl vtipně prý bystrý Lucanus básník:
,Těžká jest rozrostlá moc jen národu, nikoli sobě.'
Neboť to odpyká lid, když v čemkoli knížata třeští.“*

Tak pravil, a jak bylo svrchu řečeno, opustiv Vyšehrad, přebýval ve vsích v jeho sousedství, rozpačit v nejistotě obojetné Štěstěny.

*Avšak mezitím zvěst, jsouc rychlejší větrů a blesku,
po všech hradech se šíří a různými hlasy je plní,
v lidu pak po vsi zemi se rozhostí veliký zmatek.*

Neboť mnozí, kterým chyběly dobré vlastnosti, majíce radost z novot, běhali sem a tam po vsích a plenili je; čekali, co z těch zmatků nakonec vzejde. Ale jiní, kteří byli smýšlení ušlechtilejšího a čistší

víry, zamířili ke knížecímu sídlu, k hradu Praze. Co měli činiti? Ne nevědomky se vrhali do otevřené jámy a chtěj nechtěj šli za nejistým osudem knížete Bořivoje. Ten je vlídně přijal a zavázal přísahami a mnohými sliby; svěřiv pak je předáku Hrabišovi, téhož dne se odebral spolu s jinými do bezpečnějších hradeb Vyšehradu. Odtud se zas ubíral ráno na Boží hod o první hodině do Prahy a byl přivítán velikým procesím duchovenstva; slyšel tam mši a opět se vrátil na Vyšehrad.

30

Téže noci Ota, bratr Svatoplukův, a předák Vacek, přišedše z hradu Hradce s třemi šiky bojovníků, položili se táborem u potoka Rokytnice. Ráno pak stanuli před Vyšehradem a obsadili všechny cesty dokola strážemi, takže nikdo nemohl ani vyjít, ani vejít Bořivojovi na pomoc. Kníže Vladislav se totiž již předtím rozhodl slaviti slavnost Narození Páně v řečeném Hradci. Ale poněvadž se měl zatím na vyzvání císaře Jindřicha v oktáv Božího hodu zúčastniti sněmu králova v Řezně, přikázal kmetu Vackovi, aby Otovi, jež byl na svátky pozval, co nejpečlivěji připravil hody, kdežto sám pospíchal, aby vyplnil rozkaz císařův. Na hradě Plzni zůstal s ostatními předáky dva sváteční dni; třetího však dne, zvěděv, co se děje v hradu Praze, odložil a nechal stranou splnění rozkazu králova a o svátku svatého Jana apoštola a evangelisty přikvapil s těmi, kdo byli s ním ve dvoře, před zdi hradu Prahy, ale našel brány zavřené,

*viděl i branný lid, jenž hotov byl dát se s ním v zápas.
K těmto se mluvíti jal, jak na baštách vysoko stáli,*

takto: „V pokoji k vám přicházím, poznejte mne a otevřte brány svému pánu.“ Když nikdo k těmto slovům knížete neodpověděl, rozhněvav se velmi a zle jim pohroziv, obrátil se na cestu přes potok Brusnici. A jakmile vystoupil na vrchol kopce, uzřel zdaleka v poli dlouhou řadu branného lidu, s nímž táhl Václav, syn Viprechtův, Bořivojovi na pomoc. A poslav jednoho z dvořanů, zkoumal, zda přicházejí nepřátelsky či v pokoji. Sotva se však skrze posla obojí navzájem poznali, ulekl se řečený jinoch a ucouvl nejinak, než jako by šlápl na tuhého hada skrytého v křoví, a svolav své do jednoho hloučku, pravil: „Nemáme žádného volného místa k útěku a není tajno, že neradi podstupujeme los boje. Jenom o to se přičiňte, aby oni nepřestáli tuto bitvu bez pomsty.“ Řekl to, i rozvinuli korouhve a volali Pannu Marii sobě na pomoc. Kníže však, z vrozené sobě poctivosti, nenávidě vždy občanské války a málo si ceně volání nepřátel i jich samých, chtěl je minouti.

31

Tu Dětríšek, syn Buzův, podnět zlého a podpalovač zločinu, pravil: „Jestliže tebe nehněte a nedotýká se křivda, jíž se na tobě dopustili lidé méně zdatní, aspoň nám povol, ať poznáš, zda jsme živé či mrtvé tělo.“ Na to odpověděl kníže Vladislav: „Jestliže se to vykládá ne za čin nepřátelský, nýbrž za zbabělý, v tu chvíli poznáš,

kolikrát ten můj meč tam znova a znova se zatne.“

A než to dořekl, chytiv štít, první daleko vyběhl ze zástupu, první blýskal v nepřátelském šiku; a jako ježatý kanec, obklopený smečkou psů, tak kníže, obklopen jsa nepřáteli, jedny z nich podupe, druhé pokácí,

až pak člověčí krví jsa potřísněn po celém těle,

ztrativ jediného předáka Vacenu, jako vítěz se vrátil do svého tábora, již zřízeného na úpatí Vyšehradu. Ozval se převeliký pokřik v táboře z radosti, že se jim kníže vrátil zdráv z boje.

A jako had, jež pastýř svou holí přerazí vejpůl, zdvihne hlavu a ztrativ ocas sotva se plazí, tak synáček Viprechtův, ztrativ některé ze svého lidu a jiné maje těžce raněny,

do strmých pražských zdí pln velkého zármutku vešel.

A jako by to bylo znamení, všichni, kdož byli poraněni, vesměs zemřeli.

Proč se divíme, že se pro jediný zločin synů Pelopových slunce skrylo a zastínilo své paprsky nad městem Argem, když mezi našimi sousedními hrady bylo napácháno tolik ještě horších zločinů? Neboť větší ukrutnost se páše v občanské válce, kde syn otce k boji a otec syna vyzývá k souboji, jiný vybízí svého rodného bratra k půtce, jiný bratra jako zajatého nepřítel poutá a olupuje, jiný svého příbuzného zabíjí, jiný svého přítele jako nepřítel vraždí; všude se ohavnost děje a kletý zločin páše. Ježíši, dobrý Pane, co trpíš u člověka a jak trpělivě čekáš, abys neměl těch, které bys měl trestati, jak zaslouží!

32

Mezitím kníže Vladislav již dříve poslal napřed kmety Heřmana a Sezemu ke králi Jindřichovi, jenž právě tehdy slavil na hradě Bamberce vánoční svátky, a slíbiv mu pět set hřiven stříbra, pokorně ho prosil, aby mu ráčil buď sám, nebo skrze své zmocněnce vrátiti kní-

žectví, jež mu bratr Bořivoj na podnět Viprechtův odňal. Král pak, nehledě ani k tomu, že byl toho času velmi rozhněván na Viprechta, více však ještě jsa roznicen touhou po řečených penězích, ihned svolal vojsko a počátkem roku od narození Páně 1110 dne 1. ledna vtrhl do Čech. A poslav napřed dva markrabí, Děpolta a Berengara, uložil jim, aby Bořivoj a jeho bratr Vladislav, učiníce příměří, rovněž biskup Heřman a syn Viprechtův a ostatní starší země české přijeli mu naproti do dvora biskupova ve vsi Rokycanech.

Když tam podle rozkazu králova přišli, byl beze všeho slyšení jat Bořivoj i syn Viprechtův; věc biskupa Heřmana byla však uznána za spravedlivou, neboť zlatem podmazal ruku královi. Potom byli všichni přívrženci Bořivojovi na rozkaz knížete Vladislava jednak zbaveni zraku a statků, jednak aspoň oloupeni o věci ze svého majetku; ostatní, jimž se podařilo uniknouti této pohromě, utekli k Soběslavovi, synu krále Vratislava, do Polska. Z oněch výše řečený Ješek, syn Čestův, z rodu Vršoviců, byl jat a z rozkazu Vackova zbaven zraku a nosu. Rovněž byl dopaden jako účastník té vzpoury i Přivitan, jenž byl uznáván za staršího v Praze; tomu byl na záda přivázán veliký prašivý pes, opojený zkyslou jíchou, a on pak byl popaden za vousy a voděn třikrát okolo tržiště za štěkotu psa, který pokálel svého nosiče. Biřic přitom volal: „Takovou poctu si odnáší, kdo nezachová věrnost slíbenou knížeti Vladislavovi.“ A před očima celého trhu byly mu na špalku uťaty vousy a byl vypověděn do Polska do vyhnanství.

33

Proto přece však nechybělo lidí nevěrných a rozsévačů nesvornosti, kteří mezi bratřenci jedné myslí, Vladislavem a Otou, rozseli

takové trní různic, že se jeden bál úkladů od druhého. Proto Ota, byv pozván od bratrance, bál se přijeti na svátky velikonoční a přijel až po Velikonocích na třetí vyzvání ke dni 1. května, chráněn jsa strážemi svých bojovníků, k bratranci Vladislavovi do určené vsi, jež slove Týnec nad chlumky. Tam celý den rokovali o rozličných věcech, a davše i přijavše navzájem přísahy, naoko se smířili.

Poněvadž však týž Ota nám odňal tržní právo ve vsi Sekyři Kosteletě, jež nám, kteří sloužíme Bohu a svatému Václavu, dali k věčnému držení jeho otec a matka pro spásu svých duší, já poslán byv jménem svých bratří, žaloval jsem před knížetem a jeho kmety na Otu, že svíci svých rodičů, kterou by měl rozsvěcovati, zhasíná. A on odpověděl: „Já svíci svého otce a matky nezhasínám, ale nechci, aby bylo v moci biskupově, co bylo dáno, jak vím, přímo vám. A nyní ne biskupovi, ani žádné jiné osobě, nýbrž vám, kteří sloužíte Bohu a svatému Václavu, vracím řečené tržní právo.“ A tak Ota, vrátiv nám před knížetem a jeho kmety tržní právo, druhého dne zase odjel na Moravu.

34

Rovněž téhož roku dne 13. července bylo položeno obecné shromáždění všem knížatům země české do dvora Sadské, jež leží v lukách. Ota, byv k němu rovněž pozván, přišel neopatrně s nečetným lidem, spoléhaje silně na přísahy nedávno vzájemně dané i přijaté; a třetího dne, když již všechny věci byly skončeny, ráno vstav, nařídil žoldněřům v táboře, aby si připravil své potřeby a byli hotovi k návratu. Sám pak se odebral do dvora, aby se rozloučil se svým bratrancem. Co se mnohými věcmi omeškávám? Proč nevyslovím spěšněji, co se bez prodlení stalo? Ihned byl jat

Ota od knížete Vladislava, jako kdyby nejtišší beránek zajal největšího lva.

Když na knížete jeho rádcové doléhali, aby dal Otu oslepiti, pravil: „Nikoli, nebudu se rovnati knížeti polskému Boleslavovi, jenž svého bratra Zbyhněva lstivě povolal pod závazkem přísahy a třetího dne ho oslepil. Avšak já nechci s bratrancem začítí věčné ruznice, nýbrž chci ho jen potrestati, aby potrestán zmoudřel a poznal sám i aby jeho potomci byli si toho vědomi, že země moravská a její správcové jsou vždy pod mocí knížete českého, jak to náš děd svatě paměti Břetislav nařídil, jenž tu zemi první podrobil svému panství.“ Ale co jest statečnější nad statečného muže? Hle, statečný muž Ota si vykračuje mezi ozbrojenými četami, a spoután jsa okovy, šel s veselou tváří a s úsměvem v líci, jako by byl pozván na hostinu, až byl uvržen do vězení na Vyšehradě. Tam prý řekl bojovníkům, kteří ho střídavě hlídali:

*„Přátele lživých úst jest možná přirovnat k včele:
od úst kane jí med, však ostnem zadečku bodá.
Taková byla i lest, již já byl, věřte mi, zmámen;
avšak nutno je snášet, co přinese vrtkavý osud,
tohle přec bratranec můj mi nedělá, toho si Vacek,
člověk ničemný, přál, tak na podnět Prostějův činí.
Ty já —, budu-li živ! Nyní však zkrotím se sám.“*

Potom zanedlouho, když byl přestavěn hrad Křivoklát v lese u řeky Mže, byl tam dán Ota do vězení a hlídán od branných bojovníků skoro tři léta.

Téhož roku, když kníže Vladislav a všechen lid český s radostí a veselostí slavili svátek svého dědice Václava, přibyl ke knížeti posel, jenž mu přinesl takovou zprávu: „Vy tu v pokoji a bezpečí hodujete, avšak tvůj bratr Soběslav a kníže polský Boleslav naši zemi hubí a lid jako kopu bídné žně loupí; já jediný stěží jsem utekl, abych ti to oznámil. Vydejte se spěšně na cestu, již zavřete své špižírny, opusťte hostiny, Mars vás volá do boje, zítra přibudou tisíce a tisíce ozbrojených nepřátel.“

Oni, vstavše ihned od hostiny a rychle sebravše vojsko, setkali se s nimi na pravém břehu řeky Cidliny blíže vsi Lučice. Ale po druhé straně téže řeky postupovaly zástupy Poláků bez loupení a pálení, až dorazily blíže hradu Oldříše k toku řeky Labe. Odtud poslali ke knížeti Vladislavovi, lstivě vzkazující: „My nechceme vražedná vrhati kopí, ani nejdeme bojovati, nýbrž tebe s tvým bratrem smířiti.

Pakli však výstrahám našim bys nechtěl popřáti sluchu,

zítra přejdeme řeku a další bude potom. Amen.“

K tomu kníže Vladislav krátce odpověděl:

*„Letos nebude mír, jak myslím, bez mnohé krve,
neboť k jednání o mír přec ve zbroji nechodí nikdo.
Přejdeš přes řeku sic, však po dalším nebude amen,
přes řeku přejdeš sice, však bez trestu nepříjdeš nazpět.
Vykonám další, co pravíš, ty vykonej další, co hodláš.“*

A ihned, uvěřiv k své škodě lstivým slovům nepřátel, přebrodiv se té noci před východem slunce se svými přes řeku; i postavili se proti sobě na březích téže řeky. A když Poláci viděli, že se jim lsti povedly, vpadli do kraje, a poplenivše jej pálením a loupením a nabravše si nesmírné kořisti, položili se táborem u mostů zvaných Křivci. Naši však, poněvadž se té noci velmi unavili a nemohli se tak brzy přebrodiv nazpět, stáli bezradní.

36

Jakmile však kníže Vladislav poznal, že byl obelstěn, a zpozoroval chabou náladu k boji u některých bojovníků, vzplanul rozhořčeným hněvem a ozvalo se v něm vědomí vlastní mužnosti; a jako mohutná polnice, jež podněcuje bojovníky do války, tak jeho řeč roznítí zmalátnělé mysli jeho lidu: „Čechové,“ pravil, „kdysi na zemi i na moři svou pověstí slavní, činy mužnosti výteční, vítěztvími proslulí, nyní se vám ještě zaživa posmívají vaši poplatníci, jimž jste vždy bývali postrachem, a vaši zemi plení. Či vám po boku visí meče dřevěné? Či jenom Poláci nosí meče železné? Nač máme ještě žítí? Té věčné pro nás i pro naše potomky hanby! Hle, z vašeho obilí je popel, z vašich příbytků se valí kouř až do oblak, oheň zuří po celém povrchu zemském, a přece ještě nepálí vašich srdcí, studenějších než led? Anebo jestliže vaše srdce chřadne, proč se aspoň nerozpálí žaludek, který již hladem zemdlová, horlivostí po spravedlnosti? Či vás nedojme ženský pláč a nárek, jenž ostrými zvuky doléhá k hvězdným výšinám? Kdo neslyší s hořkostí v srdci úpění kojenců a lkání ženy těhotné nebo manželky unesené od pohanů? Kdo by potlačil pláč, když by viděl, jak jsou jeho nemluvnátka zabijena jako bečící beránci nebo rvána od prsu

matčina? A přece méně by to mělo bolet, kdyby tu bolest způsobili nepřátelé zdatnější. Namouvěru, i kdybych jenom tři štíty měl, neopominu dnes zkusiti obojetného štěstí válečného.“

A hned kníže sám a s ním celé vojsko, jak každý stál na břehu, již nehledali broďů, nýbrž jeden přes druhého vyskočili a přeplavali řeku, přáli si zemřít za vlast. Síly jim dodávala bolest a příkoří jim způsobené; spěchali, aby, jak jen mohli, třeba s nasazením života, zmařili radostné vítězství nepřátel. Ale kníže polský Boleslav druhého dne, přešed potok Trutinu – neboť se nedá všude přejíti –, kázal, aby ti, kdo nesli kořist a všichni nemocní šli napřed. Sám však se postavil na místě pro sebe k boji příznivém s lehkou jízdou, jsa připraven k odporu na obranu svých.

Když to viděl Dětríšek, syn Buzův, o němž jsme výše učinili zmínky, poodešel s bojovníky, kteří mu stáli po boku, na jedno místo, pravil k nim: „Bratří moji a spolubojovníci! Kdokoli z vás má v svém těle jen nějaký kousíček masa nesmělého nebo smrti se bojícího, musí jej buď dříve odříznouti, nebo nyní z našeho voje odejít. Neboť nestojí ani za řasu mořskou, kdo neví, jak je krásné za vlast zemřít ve zbrani.“ A vida, jak jejich mysli jsou čilé k boji – bylo s ním asi sto mužů –, jako vlk, který tajně z úkrytu hledí se vrhnouti na stádo, tak on znenadání prudkým útokem napadl z nekrytého boku nepřítele. Když tam padlo skoro tisíc odpůrců, hnal se řečený bojovník jako divoký tygr do nejhustších šiků nepřátel a ty, kdo se mu z pravé i levé strany stavěli na odpor, stínal jako klasy útlého obilí ostrým mečem, až obrovským množstvím střel byv zasypán, padl na ohromnou hromadu zabitých. Čechové však, kteří se dali v boj přímo čelem, žel, obrátili se na nezvyklý útěk a Soběslav s Poláky dobyl vítězství nešťastného, protože to byla válka více než občanská. A tato porážka se udála dne 8. října a padli tam bratří Nožislav a Držikraj, synové Lubomírovi, a jiných přemnoho.

37

Roku od narození Páně 1111. Úsilím královny Svatavy o smír mezi jejími syny, prostřednictvím biskupa Heřmana a též přímlovou dvorského Vacka, správce knížecího dvora – ač to nebylo k jeho vlastnímu prospěchu – bylo dosaženo, že kníže Vladislav povolal svého bratra Soběslava zpět z Polska a udělil mu hrad Žatec s celým krajem k němu náležejícím.

38

Podle ustanovení bývalých králů a na příkaz krále Jindřicha V. poslal kníže Vladislav svého synovce Břetislava, syna Břetislavova, se sborem tří set štítonošů do Říma. Ale poněvadž král vyjel již dlouho předtím, řečený jinoch, přešel se svými bavorské Alpy, zastihl ho v městě Veroně a slavil tam s ním letnice. V měsíci srpnu vjel král do Říma s ohromným množstvím lidu rozličných národů a jazyků, aby přijal odznaky podle obyčejů králů. A protože tento král kdysi povstal proti svému otci, papež Paschalis, pokládaje ho proto za bezectného, nechtěl vyhověti jeho přání. Král ho dal ihned zajmouti, a nasadiv mu meč na hrdlo, jal se mu hroziti smrtí. On se však ze strachu před smrtí podrobil jeho vůli a třetího dne, když se mezi sebou smířili, byl král za příznivého souhlasu všeho lidu římského a duchovenstva prohlášen a pomazán na císaře a rozmnožitele říše. Druhého dne poslal nový císař otci apoštolskému tak veliké dary, že snad mohly svou velikostí stačiti lidské dychtivosti. Když se tak stalo, vrátil se císař do Bavor a našinci šťastně dorazili zpět do vlasti.

Roku od narození Páně 1112.

Roku od narození Páně 1113. Od některých lidí, kteří rádi donášejí věci liché a nejisté, doneslo se Soběslavovi, že ho chce jeho bratr, kníže Vladislav, zajmouti, a to z návodu a rady předáka Vacka. On jim odpověděl: „Bud' já umru, nebo ten, kdo takové věci osnuje, umře dříve, než já budu zajat.“ A v donesené zprávě mohl tušiti pravdu tím spíše, že v tu hodinu přišel k němu posel, volající ho k dvoru bratrovu. Tu on, vzav s sebou na tři sta bojovníků, s několika málo muži přišel ke dvoru bratrovu; ostatním kázal, aby stáli ve zbrani ve vzdálenosti ani ne jednoho honu. Pak kníže, pozdraviv bratra a poobědvav, jel napřed a poručil bratru, aby přijel za ním na Vyšehrad; byliť jenom asi deset honů daleko od hradu. Tu Soběslav, poslav pro předáka Vacka, žádal ho, aby s ním šel, že si cestou spolu pohovoří. Když si potom chvilku na cestě porozprávěli, byl napaden z obou stran a zezadu předák Vacek neopatrný a nevinný, a

trojí smrtelnou ranou mu vojáci probodli prsa.

Stalo se v měsíci červnu, v den dvanáctý před jeho koncem.

I vydal se Soběslav, vrátiv se k svým lidem, ihned na cestu, chtě se přes Srbsko odebrati do Polska, neboť se velmi bál přítomnosti svého bratra. A když přešel přes pomezí hvozdu, přijel mu naproti Erkembert, správce hradu Donína, z úskočného Srbska, plný lsti, a předstíraje mu přátelsky mnohé věci, sliboval mu, že by mohl milostí císařovou dojíti ve všem svého práva, kdyby se k císaři osobně dostavil; i zval ho naoko snažně, aby s několika muži vjel

k němu do hradu něco pojísti; neboť tou dobou byl řečený hrad v moci císařově. Potom dal za oběda pomocí branného lidu zavřítí za hostem vrata a po několika dnech poslal ho spoutaného do Saska na jeden velmi pevný hrad, jménem..., a odevzdal ho svému knězi Oldřichovi, aby ho střehl. Když viděli vojíni z družiny Soběslavovy, že byl jejich pán úkladně zajat, někteří se rozprchli do Polska, druzí se vrátili do Čech.

Když však uplynul měsíc, tu z milosti Ježíše Krista

byl Soběslav od řečeného duchovního vysvobozen, a to takto: po provaze, přivázaném k sloupu mezi mřížemi hořejšího stavení, spustil se v koši přes zeď a po témž provaze rovněž unikl i ten kněz s bojovníkem Konrádem, synem Řivinovým, jenž se postaral, byt též do věci zasvěcen, aby té noci pode zdí stáli koně; a jako ptáček vypuštěný z klece prchá a ulétá zpět do lesa, tak oni rychlým útekem vyvážnuvše zamířili do Polska.

Téhož roku v prosinci propustil kníže Vladislav svého bratrance Otu z vězení a navrátil mu tu polovici celé země moravské, kterou kdysi Ota míval po smrti svého bratra Svatopluka, s tamějšími hrady.

40

Roku od narození Páně 1114. V měsíci květnu na rozkaz pana Oty byli Prostěj a jeho zeť, jenž slul „tichý Vacek“ – o nichž jsme výše mluvili –, oba zbaveni zraku.

Téhož roku Soběslav, vzav s sebou něco Poláků, přijel ke hradu Kladsku a zkoušel mnohými prosbami a sliby, zda by mu obyvatelé

otevřeli brány hradu. Protože však nechtěli svoliti, nýbrž zmužile odporovali, řečený mladík, hněvem jsa roznícen, dal zapáliti dům stojící blízko hradby. Když pak se obrátil vítr, chytilo nahoře na věži podsebití, jež právě poněkud přečnívalo přes hradbu. Tím byli obyvatelé hradští velmi poděšeni, a zoufajíce již nad zachráněním, žádali, aby jim byla podána pravice míru, jen když bude každý zachován při životě. Když jim byl mír povolen a oni jen tak stěží vyvázli z nebezpečství smrti, byl celý hrad spálen a z kořene vyvrácen.

41

Roku od narození Páně 1115. V měsíci lednu poslal kníže polský Boleslav svému ujci Vladislavovi prosebný list, psaný v tato slova: „Budou-li platiti u tebe mé prosby a vymohou-li tvému rodnému bratru Soběslavovi stav odpuštění, myslím, že pouto našeho míru a přátelství bude pevné a stálé. Neboť kdybych se u tebe přimlouval za nepřátele, jistě bys měl to učiniti; a neslušelo by mi nyní tím spíše prostředkovati, abyste svorní byli vy, jež matka pod týmž srdcem nosila v životě? Vždyť svatému Petru, když se dotazoval, zda má odpustiti bratru, zhřeší-li sedmkrát za den, řekl Pán: ‚Ne až do sedmikrát, ale až do sedmdesátikrát sedmkrát.‘ Tímto příkladem se tedy učíme, že máme svým bratřím odpouštěti tolikrát, že by se oni ani nemohli dopustiti tolikera hříchů proti nám.“ Kníže Vladislav, byv těmito příklady a prosbami přiměn, spíše ještě vrozenou sobě láskou k bratru pohnut, obnovil – bylo to v měsíci březnu – bývalou přízeň k němu a dal mu hrad Hradec a celý okolní kraj se čtyřmi tvrzemi.

Téhož roku v měsíci červenci se sjeli kníže Vladislav, jeho bratr Soběslav a bratranec Ota při toku řeky Nisy s knížetem polským Boleslavem k umluvenému sjezdu, a davše i přijavše mezi sebou přísahy, potvrdili smlouvy míru. Druhého dne vyměňivše si navzájem nesmírné dary, vrátili se veselí do svých domovů.

Zatím Oldřich, syn Konrádův, podlehl neodvratnému osudu; a poněvadž mladší jeho bratr Litolt již předtím sešel z tohoto světa a jejich synové byli ještě v mladistvém věku, udělil kníže Vladislav celou tu zemi, kterou někdy držel otec obou řečených bratří Konrád, i s hrady svému rodnému bratru Soběslavovi.

42

Roku od narození Páně 1116. Velmožové lidu uherského, jenž byl silou mohutný, statky bohatý, válečnou zbraní přemocný a stačil k boji s kterýmkoli králem na světě, poslali po smrti svého krále Kolomana ke knížeti Vladislavovi, aby s nově nastoleným jejich králem Štěpánem obnovil a utvrdil starodávny mír a přátelství. Kníže, vyhověv jejich žádosti, slíbil, že se přičiní o zachování míru. Přijeli k potoku Olšavě, jenž dělí panství uherské a moravské. A již lid uherský, nesčíslný jako písek mořský nebo kapky dešťové, pokrýl na poli Lučsku celý povrch zemský jako kobylinky. Kníže však se položil táborem na druhé straně řečené řeky. Ale, jak praví Písmo: „Běda zemi, jejímž králem jest dítě,“ velmožové její, z vrozené sobě pýchy pobloudivše, k smírným slovům našeho knížete poslali odpověď více k sváru vyzývající nežli políbení míru přinášející; proto kníže odmítl toho dne jíti k rokování. Oni však, těžce to nesouce a něco jiného v tom tušíce, kázali třem branným plukům, jež nazývají žoldněřské, aby vytáhly ven z ležení a na svou obranu

se postavily na protějším břehu řeky. Kníže pak, maje za to, že vytrhly do boje, kázal svým, aby se chopili zbraní; a než to dořekl, přešli proti nim přes pomezí řeku.

Ihned byla svedena nenadálá, neblahá a předem nerozmyšlená bitva krutá a krvavá. V ní padl dne 13. května, statečně bojuje, syn Stanův, o němž jsme se výše zmínili, jménem Jiřík, správce hradu Žatce, bojovník velmi statečný, s jinými předními muži z téhož místa. Ale když se jiní dali na ústup, byl i kníže sám stržen na útěk. Ota a Soběslav, majíce čtyři silné šiky a přibravše rovněž čtyři udatné zástupy z Čechů, obešli pahorek, jenž je právě odděloval, a náhle prudkým útokem udeřili na uherský tábor, kde král i jeho velmoži s biskupy seděli, nic nevědouce o svedené bitvě, pili a hodovali skvostně. Nač se o tom šířiti? Kdyby nebyl arcibiskup Vavřinec s králem hodně rychle utekl, nebyl by ani on ušel nebezpečství smrti. Vskutku zahynulo tam tolik Uhrů, urozených i neurozených, kolik prý jich nezahynulo ani za času svatého Oldřicha u řeky Lechu.

Ony pak výše řečené pluky žoldněřské, jež i proti našemu knížeti nabyly v bitvě převahy, spatřivše při návratu ze seče, jak jedni z jejich vojska byli zahrnutí na útěk, druzí že jsou hromadně pobiti a že nepřátelé v jejich táboře řádí, daly se na hanebný útěk. A když je zdaleka spatřili v táboře králově – bylť zatím již zřízen v polích za Běliným mostem – myslíce, že je stále ještě stíhají šiky nepřátelské, zděsili se a na útěku se jich ještě více utopilo v řece Váhu. Naši pak, dobovše vítězství, postavili si na tu noc stany v jejich táboře a bojovníci ukořistili uherské poklady, totiž báječné množství zlatých a stříbrných nádob,

lid pak k potřebě vlastní si rozebral ostatní zboží.

Roku od narození Páně 1117. Dne 3. ledna ve čtvrtek, již v nešporní hodinu, bylo veliké zemětřesení, mnohem však větší v krajinách lombardských. Neboť jak jsme se doslechli z pověsti, mnoho stavení se tam sesulo, mnoho hradů zbořilo, mnoho chrámů a kostelů se zřítilo a množství lidí zasypalo.

Téhož roku

*zemřela Božetěcha, jež bývala nedílnou družkou
veškerých osudů mých, v den třetí a dvacátý v lednu.*

Rovněž téhož roku a za věčného kralování Pána našeho Ježíše Krista, v jehož rukou jsou srdce králů, rozpomněl se z jeho milostivého vnuknutí kníže Vladislav na svého bratra Bořivoje, nad jehož utrpením a bídou se slitoval Hospodin, shlédnuv již na jeho pokoru z trůnu hradu nebeského. A protože nad kým se Bůh slituje, nad tím nemůže se neslitovati i člověk, hned řečený kníže, byv již božským pokynem ponuknut a čině vše podle rady biskupa Heřmana, poslal v měsíci prosinci pro svého bratra Bořivoje a povolal ho zpět z vyhnanství; a dav mu dostiučinění a poddáv se sám pod jeho panství, dosadil ho znova na knížecí stolec. Jaký div budí dobrotivost knížete! Ale ještě více podivu zasluhuje jeho umírněnost, neboť ho ani světská hodnost neblaží, ani složení vznešené pocty nermoutí.

*Knížete těšilo stejně, když vláda mu dána neb vzata.
Zdali kdo, pověz mi, prosím, kdy o něčem takovém slyšel?*

Kéž by to byl slyšel král uherský Koloman, kdyby byl naživu, jenž z obavy, aby po něm nepanoval jeho bratr Almuš, jej i jeho syna

zbavil mužství i zraku! Bořivoj pak, nejsa nepamětliv přijatého dobrodiní, udělil svému bratru polovici svého knížectví, ležící od řeky Labe na sever, a byl ho též, ač mladšího, ve všem poslušen, a vždy ho ctí předchážeje, nic nečinil bez jeho rady.

44

Roku od narození Páně 1118. V měsíci září byla taková povodeň, jaké tuším nebylo od potopy světa na zemi. Neboť naše řeka Vltava, náhle prudce vyrazivši ze svého řečiště, ach, kolik vsí, kolik v našem podhradí domů, chalup a kostelů svým přívalem pobrala! Neboť kdežto jindy, ač se to málokdy stává, povrch vody sotva dosahoval podlahy mostu, za této povodně vystoupila voda přes deset loket nad most.

45

Roku od narození Páně 1119. Dne 30. července ve středu, když se již den schýlil k večeru, prudký víchř, ba sám satan v podobě víru, udeřiv náhle od jižní strany na knížecí palác na hradě Vyšehradě, vyvrátil od základů starou a tedy velmi pevnou zeď, a tak – což jest podivnější zjev – kdežto obojí strana, přední i zadní, zůstala celá a neotřesená, střed paláce byl až k zemi vyvrácen a rychleji, než by člověk přelomil klas, náraz větru polámal hořejší i dolejší trámy i s domem samým na kousky a rozházal je. Tato vichřice byla tak silná, že kdekoli zuřila, v naší zemi svou prudkostí vyvrátila lesy, štěpy a vůbec vše, co jí stálo v cestě.

46

Roku od narození Páně 1120.

*Nyní, milená Múzo, svůj ret hled' zadržet prstem.
I když dobře to víš, měj rozum a neříkej pravdu,
chceš-li mít rozum jak já, jen kratičce jediné řekni:
„Opět Bořivoj kníže byl z výšin knížectví svržen.
Proveden byl ten čin v den šestnáctý měsíce srpna.“*

47

Roku od narození Páně 1121. Osení se špatně urodilo pro velická sucha, jež trvala celé tři měsíce: březen, duben a květen.

Téhož roku kníže Vladislav znova vystavěl hrad Donín; rovněž i hrad Podivín, stojící na Moravě u řeky Svratky.

48

Téhož roku vystavěli nějací Němci uvnitř hranic českých ve hvozďě, k němuž se jde přes ves Bělou, hrad na strmé skále. Uslyšev o tom kníže Vladislav, vzal s sebou tři čtyry vybraných bojovníků, přepadl znenadání hrad a dobyl ho. Při prvním útoku byli tam raněni šípy ze zdi vystřelenými, ne však smrtelně, dva bojovníci knížecí, Oldřich, syn Vacemilův, a Olen, syn Boršův. A není pochyby, že by byl kníže hned dal zvěšeti všechny Němce, v tom hradě zajaté, kdyby nebyl právě přijel hrabě Albrecht, jenž je snažnými prosbami a vrozenou sobě obratností zachránil.

Zima toho roku byla silně větrná a teplá a byly veliké povodně.

49

Roku od narození Páně 1122. Dne 24. března bylo zatmění měsíce o půlnoci; byly právě židovské Velikonoce.

Téhož roku

*Heřman, svatý ten muž, jenž světlem moudrosti zářil,
stižen byl osudem svým v den třináctý před koncem září*

v neděli již na úsvitě v svátek Lamberta biskupa a mučedníka. Jeho svátek, dokud žil, velmi zbožně slavil, protože pocházel ze vsi Maastrichtu a též z Lotrinska, právě jako on. Jsa v řadě biskupů devátý, spravoval náš kostel dvaadvacet roků, šest měsíců a sedmnáct dní. Byl to muž sličný, u těch, kdož ho neznali, strach vzbuzující, k domácím přívětivý, jakostí mravů nevyrovnatelný, a jsa svící svítící v světě a hořící, ne pod kbelec postavenou, nýbrž na svícen, osvěcoval srdce nevěřících slovem učení i příkladem. Ač mezi jeho dobrými skutky vynikají ještě velmi mnohé jiné, které by stály za zmínku, přece je opomíjíme bez dotčení kvůli lidem nynější doby, kteří, ač nečiní sami nic dobrého, věřiti v dobré skutky jiných, slyšíce o nich, se zpěčují.

Nicméně však ať se zdá nemístným, povíme-li v obráceném pořádku, co jsme měli pověděti dříve. Neboť řečený biskup cítě, jak se jeho nemoc zhoršuje, a vida několik služebníků státi u svého lože, povzdechl si řka: „Tajemství mé mě moří, tajemství mé mě moří,“ a umkl. Oni stáli zaraženi a hleděli jeden druhému v tvář

mlčky. A po chvíli biskup opět otevřel ústa a pravil: „Kdysi, dokud jsem byl ještě zdrav, měl jsem toto říkati na kazatelně, co nyní jsem nucen přiznati v posledním dechu svého života. Vyznávám se totiž, že já hříšník jsem nekáral spoluhrěšící z jejich hříchů a že jsem mocné, kteří nespravedlivě činili a chybovali, nejen ctil, ale i miloval, ač jsem je měl napomínati, a když neposlechli, stíhati klatbou. Neboť když zemřel Břetislav Mladší, nad nějž nebylo ani nebude knížete lepšího, vzkvetla v naší zemi nepravost, vypučela pýcha, rozbujel podvod, klam a nespravedlnost, a já stále lituje, litoval jsem, že mi nebylo popřáno zemřítí s dobrým knížetem. Běda mi, že jsem mlčel, že jsem lid odpadlý od víry nevolal zpět a že jsem mečem klatby nebojoval za Krista: nýbrž strpěl jsem, abych se sám i lid křesťanský poskrnil dotykem ruky s národem nesvatým, jakož psáno jest: ‚Kdo se dotkne nečistého, nečistý bude‘ a ‚Kdo se dotkne smůly, pomáže se od ní‘ nebo ‚Jaké jest srovnání Krista s Belialem?‘ Odpadlým lidem nazývám Židy, kteří z naší nedbalosti upadli po křtu zase v židovství. Proto se velmi bojím, aby mi to Kristus nevytýkal a neuvrhl mne do hlubiny pekelné. Neboť v tichu dnešní noci jsem slyšel hlas řkoucí: ‚Tys nevystoupil naproti, ani jsi nepostavil hradby před domem izraelským, abys ostatek mohl v boji v den Hospodinův. A nechal jsi stádo Páně, ne zlatem, ani stříbrem, nýbrž drahou krví Kristovou vykoupené, skrze jednu prašivou ovci poskrniti a z království nebeského vyloučiti.‘ Ach, já bídny, jaký chtěl bych býti, jak býti rozdílňý od toho, jaký jsem kdysi býval! A nyní se sám sobě nelíbím, protože vidím, že jsem málo dobrého učinil.“ Domluvil, a ihned, jak jsme svrchu se zmínili,

duše mu vylétla z těla a zmizela v ovzduší širém.

Po něm, desátý v řadě, byl zvolen biskupem Menhart.

50

Téhož roku v březnu se vrátil kmet Vznata z Jeruzaléma a též z Galicie a téhož roku dne 16. října zemřel.

Také byla toho roku hojná úroda medu a vína, i osení dosti pěkně vzrostlo, ale zrno v klasech nebylo bohaté. Po tom roce přišla teplá zima, takže příštího léta jsme neměli led ve skládkách.

51

Roku od narození Páně 1123. V měsíci březnu putovali kmet Dlúhomil, Humprecht, Gilbert a Jindřich, jinak Zdík, a jiní s nimi do Jeruzaléma; někteří z nich se v listopadu vrátili, někteří tam zahynuli; kmet Dlúhomil zemřel již na zpáteční cestě dne 8. července a rovněž i Bertold, služebník mého syna Jindřicha, dne 6. srpna.

*Nemohu vyjádřit písmem — vždyť slzy mi nedají psáti —
jaká vášeň neb svár těch bratří jednotnou mysl
vyštvál v strašlivý hněv jak dvojici zuřivých býků.*

Neboť kníže Vladislav, dav se pohnouti hrozným hněvem proti bratru Soběslavovi, v měsíci březnu zdvihl zbraně a vypudil ho se všemi jeho stoupenci z Moravy a vrátil Konrádovi, synu Litoltovu, jeho dědictví. Avšak čtvrtinu té země, kterou měl údělný kníže Oldřich, bratr řečeného Litolta, přidal Otovi, bratru knížete Svatopluka. Soběslav pak, prchaje od tváře svého bratra, navštívil císaře v Mohuči, ale málo pochodil se svou věcí, protože bez peněz marné jsou u všech králů číkoli prosby a oněmí spravedlnost zákonů. Tu jako vlk, jenž s otevřenou tlamou napadne stádo

a marně lapaje, když nic nepochytí, svěsí ocas a vrátí se do lesa, tak Soběslav, nepořídív u císaře, odebral se k Viprechtovi a pobyl u něho sedm měsíců. Potom v listopadu odjel do Polska; kníže Boleslav ho poctivě přijal do svého domu a jeho manželku, dceru vévody Almuše, radostně uvítal Štěpán, král uherský, maje se k ní jako k své příbuzné.

A v postě skoro po celém světě vzdušné moci v podobě přechetných hvězd, ač nepadaly, přece jako by byly padaly na zem; podobně tomu praví Pán v evangeliu: „Viděl jsem satana jako blesk padajícího z nebe.“

52

Toho roku byla bohatá úroda obilí, ozimu i jaře, toliko kroupy uškodily na mnohých místech; medu bylo hojně v rolnických krajinách, velmi málo v lesnatých. Zima byla velmi tuhá a sněhu mnoho.

Na sklonku již tohoto roku vymřel rod markraběte Deda a císař Jindřich IV., pokládaje řečené markrabství za osiřelé, dal je pod moc Viprechtovi. Ale v Sasku byl jakýsi Konrád, pocházející z rodu téhož Deda, k jehož ruce právem to markrabství náleželo; proto vévoda Lotar a jiní Sasové velmi se rozhněvavše na císaře, zdvihli válku proti Viprechtovi.

53

V téže době kníže Vladislav a Ota, sebravše vojsko z Čech i z Moravy, jak jim kázal císař, a prošedše pomezím hvozdem, položili se táborem za hradem Hvozdcem proti vévodovi Lotarovi; avšak arcibis-

kup mohučský a hrabě Viprecht stáli u řeky Muldy s vojskem těžce ozbrojeným. Sasové však, majíce tábor uprostřed vklíněn, dělili je od sebe a nedopustili, aby se jejich protivníci spojili. Tehdy kníže český a Ota vzkázali Sasům: „My jsme se nechopili zbraní proti vám ze zpučnosti, nýbrž na rozkaz císařův jsme přišli na pomoc arcibiskupu mohučskému a hraběti Viprechtovi. Ale poněvadž zde nejsou ti, kdo by měli zde býti a svěsti první boj, ustupte aspoň vy nám z místa, abychom měli důvod k návratu, totiž že vy jste ustoupili a my že jsme stáli a čekali na ně na umluveném místě.“

Na to odpověděl vévoda Lotar: „Divím se, že vy, mužové opatrní, nechápete zjevné lsti, jež vás svedly k tomu, abyste pozdvihli zbraně proti nám nevinným. Což myslíte, že nějaké úmysly arcibiskupa mohučského jsou prosty lsti? Což jste ještě nezakusili jeho attacké chytrosti? Tak tedy, tak málo znáte Viprechta, druhého Ulixa, který je s tímto biskupem udělán na jedno kopyto? Proč nejdou sami pozdraviti nás, kteří jim rádi pozdrav oplatíme? Arciť je bezpečnější čekati opodál, než zblízka boj svěsti a hojiti se na cizí útraty. Věru i chorýma očima dovede každý prohlédnouti, co oni svými pletichami strojí. Vědí to a dobře tomu rozumějí, že vítězství nad Sasy bude umožněno jen velikými vašimi ztrátami; jestliže však se nám, Sasům, podaří mocně zvítěziti, budou moci snáze vpadnouti do Čech, které budou zbaveny svých obhájců. Tomu chce císař, k tomu radí arcibiskup mohučský. Takhle si vždy váš švagr Viprecht z Čechů dělá přítele. Vždyť nedávno tvého bratra Soběslava kvůli tobě vyhnal do Polska, ale jen naoko, a ať mi již nikdo nevěří, když se Soběslav brzy k témuž Viprechtovi nevrátí. Vězte však, že my jsme spíše hotovi utkati se bojem než vám ustoupiti z místa.“ Čechové, uslyševše to a lstivým slovům lehkověrně uvěřivše, zpusťovali jen krajinu kolem hradu Míšně a vrátili se do vlasti, když slunce dlelo v 15. části znamení Střelce.

54

Roku od narození Páně 1124. Dne 12. února Heřman, bratr Vilémův, a Lutobor, syn Martinův, vydali se na pouť do Jeruzaléma.

Téhož roku

*také Bořivoj kníže, když vzešel den února druhý,
vyhnanec v uherské zemi, jsa zproštěn tělesné schránky,
běře se k Ježíši Kristu, jež čistou myslí vždy ctíval,
s kterým v nebeském dvoře se nyní raduje širém.
Po všech v pozemském žití a na světě přestálých strastech,
které v cizině snášel, jsa psancem po patnácte roků,
z těchto pak plných šest let byl v trapném žaláři zavřen,
dvakrát byv povýšen na trůn, proč dvakrát z něho byl svržen
není volno mi zkoumat neb líčiti takové věci.
Ví to jen Bůh, jež vše řídí a tvoří, co stvořeno bylo.
Čtenáři nechť jen řeknou: „Ať dřímá Bořivoj kníže
nyní, kde pobožným duším jest údělem navěky pokoj.“*

Pohřben byl v hlavním sídle Praze dne 14. března – rok byl tehdyž přestupný –, v hlavním kostele svatých mučedníků Víta, Václava a Vojtěcha v kryptě svatého Martina biskupa a vyznavače.

55

Téhož roku také, v postě dne 24. března, nalezl biskup Menhart náhodou v sakristii kosti Podivenovy a pohřbil je v kapli pod věží mezi oltářem svatého Mikuláše biskupa a vyznavače a hrobem biskupa Gebharta. Podiven byl služebníkem svatého Václava mučedníka

a nerozdílným jeho druhem v práci a strasti; v životě téhož světce sdostatek se vypravuje o jeho skutcích těm, kdož chtějí o tom věděti. Svého času totiž Šebíř, šestý biskup našeho stolce, rozšiřuje větší kapli, vykopal u hrobu řečeného dědice českého, protože nebylo lze jinak vésti zeď, kosti tohoto jeho služebníka, vložil je do rakve a umístil v komoře, kde se choval kostelní poklad.

Dne 6. dubna na Boží hod velikonoční poslal císař Jindřich IV. listy ke všem knížatům a biskupům své říše a poručil, aby se beze všech výmluv dne 4. května v Bamberce shromáždili u jeho dvora.

56

Zatím Soběslav, bratr našeho knížete, opustiv Polsko, vydal se se všemi svými lidmi na cestu k vévodovi saskému Lotarovi doufaje, že dosáhne rady i pomoci tohoto mocného muže. Byl od něho s poctou pohostinně přijat a dosáhl žádané útěchy, v níž doufal. Jakmile totiž řečený vévoda zvěděl, že kníže český dlí u dvora královského, vypravil posla se svým hostem k císaři, vzkazuje: „Královské moci a císařské hodnosti přísluší, aby milostivě přispěla těm, kdo křivdu trpí, a proti těm, kdo ji činí, královsky zakročila se spravedlivou tvrdostí. Příklad této milosti a důkaz knížecí přislušnosti dáte nám i všem národům, jestliže, učině tomuto nevinnému muži a křivdu trpícímu Soběslavovi spravedlnost, smíříš ho s jeho bratrem.“ Nad tím se císař velmi rozhněval, a rozhlédnuv se po všem svém sboru, pravil: „Hodně po panskou mluvil ten markrabí; sám nám křivdu činí, a žádá, abychom mstili křivdu. Neboť přísluší-li mi, jak sám přiznává, pomstít cizích křivd, proč bych dříve nepomstil křivd svých? Či může býti která křivda větší než ta, že on, ač byl povolán, nepřišel do našeho sněmu? Tedy nechť

každý, koho hryže horlivost po spravedlnosti a tato křivda, slíbí nyní věrnost na svaté ostatky, že zdvihne svou zbraň a potáhne za mnou po svátku svatého Jakuba apoštola do Saska.“ Všechna knížata přisvědčila a schválila to, i zavázala se přísahou k válce proti Sasům podle výroku císařova.

V týchž dnech zemřel zeť krále Vratislava Viprecht, o němž jsme výše dosti často vypravovali. Soběslav vida, že štěstí a královy peníze více přejí jeho staršímu bratru, obrátil se k synu Viprechtovu, aby utěšil svého synovce ze smrti otcovy. A odtud poslal ke knížeti polskému předáka Štěpána, neboť skrze něho prováděl všechny své záměry. Ten jeda lesem, jenž se prostírá mezi Saskem a Polskem, upadl mezi ozbrojené tlupy lotrů. Ti stojíce zdáli volali na ně: „Chceme vás ušetřit a slitovat se nad vámi, i život vám darujeme; jděte v pokoji svou cestou; ale koně a všechno, co si nesete, nám nechte, vždyť je vás tak málo, že nemůžete mnohým odolati, ani utéci.“ Štěpán jim neohroženě odpověděl: „Popřejte nám chvilku na rozmyšlenou,“ a když svolili, řekl kmet: „Bratří a v posledním již osudu druhové, nebojte se nenadálé smrti! Neboť kdo nám bude lámati chléb svůj, dáme-li se na hanebný útěk? Aneb prodloužíme-li si hanebně život, kdo nám poskytne potřeb k živobytí? A nevíme ani, zdali nám ho ti barbari dopřejí. Běda, nadarmo budeme pozdě litovati, že jsme mužně nepodlehli, až nás rozmanitě ztrýzněné, jednoho s uříznutým nosem, druhého s vyloupenýma očima, dají v rozprávku a pověst všem národům.“ A tu oni jednomyslně pravili: „Umřemež, umřemež, ale hledme, abychom neumřeli nepomstěni!“

Když viděli pohané, že spíše chystají zbraně k boji než k útěku, udeřili na ně náhle. I nastala bitva prapodivná mezi pěti štítky a padesáti štíty silných mužů. Byl mezi nimi kněz, jemuž poručili své duše. Ten, drže luk a toul, prchal; i spatřiv ho jeden z lupičů,

že nemá zbroje na sobě, pustil se za ním. Kněz nemoha mu uniknouti, vystřelil nazad šíp a zasáhl koně doprostřed čela, i padl kůň a jezdec na koni přepadl. A tak jen ten kněz sám vyvázl a oznámil na hradě Hlohově, co se stalo. Správce toho hradu Vojslav, pospíšiv tam s četnými ozbrojenci, našel Štěpána polomrtvého uprostřed řeky Bobru, jak uvázl na síti. Barbaři totiž uviděvše, že bylo mnoho jejich lidí zabito a někteří raněni, z veliké zlosti ho shodili do té řeky. Vojslav dal ho zdvihnouti i jeho druhy, ještě napolo živé, a donésti je na svůj hrad a tam Štěpán dne 1. června v neděli zemřel.

Soběslav meškal tou dobou u syna Viprechtova, protože řečený hoch po smrti svého otce byl všude zle utiskován od nepřátel.

Téhož roku v červenci kníže Vladislav dal svou nejstarší dceru Svatavu s nádhernou výbavou a se značným věnem za choť Fridrichovi, velmi proslulému muži mezi předními muži bavorskými.

57

Téhož roku moc Krista Boha a moudrost Boží, řídící vše na světě svou vůlí, ráčila naši zemičku vyrvati z osidel satana a jeho syna Žida Jakuba. Jeho usmolená pravice, čeho se dotkne, poskvrní, a jeho dech, smrdutý jak baziliškův, usmrtí ty, jež ovane; o něm svědčí i velmi mnozí lidé pravdomluvní, že bylo častokrát viděti, jak mu po boku stojí a služby koná satan v lidské podobě. A tak ho svými lstmi strhl k takové smělosti, ba šílenosti, že onen ničemný zlosyn, povyšuje se nad svůj stav, zastával úřad místopána po knížeti, což bylo hrozné peklo pro lid křesťanský.

Tento člověk, stav se po křtu zase odpadlíkem, dal v noci rozbořiti oltář, vystavěný a svěcený v židovské synagóze, a vzav svaté ostatky, neostýchal se hoditi je do svého záchodu. Kníže Vladislav, pln jsa

Boha a horle horlivostí pro Krista, dal tohoto svatokrádce a zločince dne 22. července zatknouti a do těsného vězení zavřítí. Ach, co mamonu nepravosti bylo z domu toho podvodníka pobráno a do pokladny knížecí uloženo! Mimoto Židé, jemu rovní v hříchu, složili knížeti, aby řečený kurvysyn nebyl stát, tři tisíce hřiven stříbra a sto hřiven zlata; kníže pak z vnuknutí milosti Boží vykoupil křesťanské otroky ode všech Židů a zakázal, aby žádný křesťan u nich nesloužil. „Amen, amen,“ pravím; čím se kdy kníže provinil, všecko tímto chvalitebným činem odčinil a jméno věčné si získal.

*Marie Magdaleno, ty zbožná Kristova služko,
tobě vždy přináší pobožný lid své slíbené dary*

za to, že o tvém svátku byl vyrván ďábelskému nepříteli.

Také téhož roku dne 11. srpna v jedenáctou hodinu denní bylo zatmění slunce a po něm přišel veliký mor na skot, brav a vepřový dobytek, mnoho včelstev pomřelo a nedostatek medu byl veliký. Obilí ozimé vyhynulo i jaré, jen prosa a hrachu se urodilo.

Téhož roku kníže Vladislav, muž přeslavný a ctihodný, slavil Vánoce a Zjevení Páně ve vsi Zbečně. Potom, že byl nemocen, dal se převéztí na Vyšehrad a tam zůstal až do své smrti.

Po této zimě na jaře přišly velmi prudké větry a trvaly po celé čtyři čtvrti měsíce března.

58

Roku od narození Páně 1125. Když Soběslav slyšel, že jeho bratr je těžce nemocen, poradiv se prospěšně se svými přáteli, ba již z vnuknutí a řízení Božího, vrátil se s celou svou družinou ze Sas-

ka a dne 2. února se zastavil blíže Prahy, v lese u kláštera břevnovského. Není známa příčina, co tím zamýšlel učiniti, neboť by nebyl hrdina nadmíru bystrého ducha nerozvážně vstoupil do naší země, kdyby nebylo bývalo některých předáků, na jejichž radu to tuším učinil. Vždyť téže noci se obrátil zpět a vskrytu obcházel sem a tam zemí, tu po lesích, brzy zase po vsích, nikomu nečině žádné násilí, nýbrž stále vyhledáváje přízně svého bratra. A všichni Čechové prvního i druhého stavu ho milovali a jeho straně přáli, jediná kněžna a několik málo jejích straníků podporovali Otu. Kněžna všemožně usilovala o to, aby po smrti jejího muže došel trůnu Ota, poněvadž měl za choť její sestru.

Nemoc knížete, víc a více se zhoršujíc, velmi zeslabovala jeho tělo. Zatímco se velmoži země, zmateni jako ryby v kalné vodě a plni rozpaků v mysli kolísali ustrašeni, královna Svatava, matka knížete, poučena od přátel Soběslavových a z jejich návodu přišla navštívit svého syna a mluvila k němu takto: „Já, ač jsem tvá matka a královna, přicházím pokorně a v bázni k tvým kolenům a padám kvůli tvému bratru na svá, již se třesoucí kolena, na nichž jsem tě maličkého hýčkala. Neboť nežádám věcí, kterých by bylo lze právem odepřítí, nýbrž věci, které se i Bohu líbí i lidem jsou příjemné. Řeklť Bůh sám: ‚Cti otce svého i matku svou,‘ a proto se mu líbí, abys mé stařenské prosby vlídně vyslyšel a abys této mé vrásčité a slzami skropené tváře, prosím, nezahanboval. Ať smím já, staříčká matka, u svého syna dosíci toho, zač prosí a žádá na kolenou klečící celý národ český, nechť mohu já, věkem sešlá, vás viděti usmířené, vidouc vás, kteří jste se za stejného stavu z mého lůna narodili a z Boží milosti dobře byli vychováni. Budiž dopřáno mně, stařence, která musí brzy zemřítí, abych nezemřela dříve, než mi Bůh poskytne útěchy v tomto mém zármutku, jemuž rovného není. Právem věru se rmoutím, že divoká lítice v naší

zemi vládne a vás, bratry kdysi svorné, k boji rozněcuje. Kdo-
pak by nevěděl, že košile je tělu bližší než kabát? Vždyť příroda
působí, že ten, koho učinila příbuznějším podle narození, bývá
též příznivější k svým i ve všem jednání. Ten však, ten, jež sobě
bratrem činíš a jemuž právě péči o své dítky a drahou choť ukládáš
a v ochranu je svěřuješ, věř mně, matce, sám první jim bude osi-
dlem a jamou a hanbou. Onen však, jež od sebe vzdaluješ a jako
za cizího pokládáš, ač je to tvůj vlastní bratr, bude k tvé rodině
mnohem milostivější než tvého strýce syn, jemuž chceš po sobě
odkázati stolec otcovského knížectví.“

Dořekla a plakala a svému synu nářkem úzkost působila. Když
pak viděla, že také on slzí, dodala: „Milý synu, nelkám nad tvým,
pro člověka neodvratným osudem, nýbrž pláči nad tvým bratrem
a jeho životem, jenž žalostnější než smrt; ten, jsa uprchlíkem,
tulákem a vyhnanцем, raději by si přál nyní šťastně umřítí než
nešťastně žítí.“ A syn s tvářící politou slzami jí řekl: „Učiním, matko,
učiním, k čemu mi domlouváš, nejsem zrozen z oceli nebo z Cha-
rybdy, že bych nevzpomínal na rodného bratra.“

Mezitím biskup kostela bamberského, Ota, Kristův rytíř sta-
tečný, zvítěziv nad modlami Pomořanů a pokácev je, na zpáteční
cestě navštívil knížete, chorobou již úplně zesláblého. Když mu
kníže sebe a svou duši v svaté zpovědi poručil, biskup slavnostně
prohlásil, že rozhřešení nelze dáti ani ho dosíci, dokud kníže ne-
slíbí svému bratru pravý pokoj a zaručenou milost. Hned potom
odjel řečený biskup, uloživ péči o duši jeho a věc smíru biskupu
Menhartovi a zahrnut z štědrosti vpravdě knížecí hojnými dary;
spěchal totiž, aby před Zeleným čtvrtkem dojel do svého sídla.
Ihned bylo posláno pro Soběslava, a již se zjevně v národě o to
jedná, co se předtím potajmu strojilo.

Když kníže moravský Ota, jenž stále byl knížeti po boku, poznal, co se děje, ze strachu, aby snad nebyl zajat, smuten se vrátil na Moravu. I smířil se Vladislav s bratrem o velikonočním týdnu ve středu. Po oktávu pak velikonočním dne 12. dubna v tu neděli, kdy se čte introitus „Milosrdenství Páně plna jest země...“, dobrotivý a milosrdný kníže Vladislav za velikého pláče svých odešel ke Kristu a milosrdenství, jež vždy pro jméno Kristovo prokazoval chudým, došel ovšem od milosrdného Hospodina samého. Byl pohřben v kostele svaté Panny Marie v Kladrubech, jež sám vystavěv Kristu a jeho matce, hojně nadal všemi kostelními potřebami a založil tam velmi znamenité mnišské opatství.

*Jaký to býval kníže, když život hýbal mu údy,
můžete ze skutků jeho, jež byly již vypsány, zvědět,
jaké chvály je hoden neb jaké zaslouží pocty.
Budiž konec i knihy, kde našeho knížete konec.*

59

Pamatuji se, že jsem řekl v úvodu první knihy, že tato kronika byla vydána za časů knížete Vladislava a biskupa Heřmana. Ti byli již z tohoto slzavého údolí osudem přeneseni v kraj bohdá blaženosti, ale dějinné látky zbývá ještě hojnost. A proto,

sličná rádkyně má, dej nyní, Múzo, mi radu,

mám-li tu zaraziti kotvu u břehu, či, ač dosud burácejí větry, mám rozestříti plachty k plavbě na širé moře. Vždyť ty, jež nikdy nestárneš, neustáváš mne, starce, pokoušeti k jinošským studiím,

ač dobře víš, že ve mně jako v každém starci jest dětinská mysl a slabý duch. Kéž by mně, již osmdesátiletému, Bůh vrátit chtěl ta minulé léta, v nichž sis dosti nahrála se mnou kdysi v Lutychu pod mistrem Frankem na trávnících a lukách gramatiky i dialektiky! Ty, nadmíru líbezná jinochům a milá, vždy cudná, ale nikdy nezestárlá, proč na mne, starce, znova dorážíš? Proč otupělou mysl podněcuješ? Již mi letitý věk shýbá záda, již mi svrašťelá kůže hyzdí obličej, již prsa dýchají jako utahaný kuň, již drsný hlas sípe jako husa a chorobné stáří oslabuje mé smysly. Věru více mne těší měkký chléb a topinka než tvá sofismata, jež jsme kdysi, měkce léhající pod vaší peřinkou, sladce sávali z tvého něžného prsu. Ó sofistiko trkavá, mužům logiky sama sebou žádoucí, nám však již dosti ze zkušenosti známá, nechej starců, hoň se za jinochy sobě podobnými, bystře nadanými a v uměních všeho umění důvtipnými, kteří, nakrmivše se nedávno při velikém stolu paní filosofie rozkošnými jídly a vyčerpavše poklady celých Frank, vracejí se jako noví filosofové!

Na takové učence čeká slovutná ctnost knížete Soběslava, na učence, kteří by dovedli podivuhodné jeho skutky zlatým rydlem podivuhodně ozlatiti. Těmto i já stařec vše, co neobratně blábolím, odevzdávám s prosbou, aby to bezvadně vypilovali. S dovolením jejich i všech toho čtoucích budiž mi dovoleno z mnohých

tohoto knížete činů se něčeho dotknouti písmem.

A kdo mě, starce, haníš, když sám jsi moudrý, poklad své učnosti vynes na světlo a tento můj neumělý spis pokládej za pouhou látku.

Za kralování Pána našeho Ježíše Krista, trojího a jediného všemohoucího Boha, když kníže Vladislav sešel z tohoto světa, jak jsme svrchu pověděli, jeho bratr Soběslav, věkem sice mladší, ale moudrostí nad zralé zralejší, štědrý dárce, obyvatelům milý, lidu obojího pohlaví i stáří příjemný, za svorného souhlasu všech Čechů byl pozdvižen dne 16. dubna podle dědičného práva na starobylý knížecí stolec.

*Ty, jenž veškeren svět svým věčným rozumem řídíš,
kdo by byl naději měl neb kdo by byl věřiti mohl,
mír že by bez mnohé krve byl ujednán onoho roku,*

zvláště když se pan Ota na podnět některých lidí zavázal tou přísahou, že odejde z Vyšehradu teprve tehdy, až buď jako poražený pykati bude ztrátou hrdla, nebo jako vítěz dosáhne výše stolce knížecího. Ale Pán náš Ježíš Kristus, jenž ruší a v nic obrací rady knížat, pro zásluhu nejsvětějšího mučedníka Václava zařídil v svém milosrdenství věc tak, jak Láska Vaše z mého dřívějšího vypravování dobře ví.

A proto nechť se již přestane dobrý kníže hněvati a mrzeti na svého bratrance Otu, nechť věří, že se vše řídí rozumem Božím a že se nic bez Boha nemůže státi. Ale protože podle svědectví Šalomounova hněv v klíně bláznů odpočívá, budiž vznešený kníže dalek toho, aby měl hněvem a rozhořčením poskvřniti své výtečné ctnosti nebo zhanobiti netrpělivostí své chvalitebné skutky. Kdo by je k jeho chvále usiloval jednotlivě vyložiti, tomu by jistě dříve došlo světlo denní a papír, než by začaté dílo dokonal. Přece však chceme my zjeviti Lásce Vaší jednu jeho zvláštní a pamětihodnou

vlastnost, pro niž jest ho zajisté klásti skoro nade všechny, totiž že kníže s takovou mocí nikdy

nesmočil v medovém víně, v tom zloději rozumu, pysky.

Jest to zajisté nemalou ctností u každého mocného muže v uzdu pojímati svá ústa a opovrhovati ne pěnou přirozeného nápoje, ale jeho vнадami.

61

Téhož roku dne 20. května ve středu v svatém týdnu letnic napadlo mnoho sněhu v některých lesnatých krajinách; v příštích dnech uhodil silný mráz a mnoho uškodil obilí všeho druhu, zvláště ozimnému, rovněž i vinicím a stromům, takže na mnohých místech sady byly docela spáleny a menší řeky zamrzly.

V sobotu téhož týdne, dne 23. května, zemřel císař Jindřich IV. a jím vyhasl i jeho císařský rod, dílem pro neplodnost ženského pokolení, dílem proto, že všechno mužské potomstvo královské skonalo v mladém věku zhoubnou smrtí.

62

Zatím byl z milosti Boží zjednán mír v celém panství slavného knížete Soběslava, a my, přestávající líčiti hrdínské kroniky, chceme pověděti, kterak jeden kněz ohněm čerstvé byliny zhasil dráždivé plameny v prsou; neboť sám mi to důvěrně vypravoval a pro Krista mne přátelsky prosil, abych ho nikomu neprozrazoval jménem.

Já mu věřím jako sobě samému, protože jeho chvalitebný život dodává jeho slovům víry. Privil totiž, že když mu Hospodin odňal manželku, zbožnou myslí slíbil Bohu, že již žádnou ženu nepozná. Ale poněvadž je velmi těžko obvyklé věci nadobro z mysli vypuditi, po několika letech dolehlo naň takové tělesné pokušení, že by byl málem zapomněl na slib Bohu slíbený, a smyslností jsa přemožen, byl by skoro upadl do osidla ďáblova.

Co tedy měl učiniti? Jednou četl v Dialogu svatého Řehoře, kterak svatý Benedikt ohněm kopřivy zkontrol žár nepřátelské tělesnosti; tu náhle, poněvadž milost shůry naň shlédla a on přišel sám k sobě, hledal k podobnému skutku ústraní, a nenašel je, pokradmu natrhal otýpku kopřiv, tajně vešel do pokojíka, zavřel za sebou dvířka a shodil ze sebe oděv, že nitky na něm nezůstalo. Och! Kdyby byl někdo tehdy viděl toho kněze, jak při zdravém smyslu nesmyslně blázní, chtěj nechtěj, i kdyby snad byl toho dne drahého otce pochoval, byl by jistě se musil smáti! Tolik jistě nezuří ani zuřivý učitel proti žáku, ani rozhněvaný pán proti otroku, jak zuřil ten kněz na sebe a proti sobě rozpálený a ze zlosti znečitelněný, šleha je se přes své přirození i přes zadnici kopřivami. Potom se obrátil k srdci svému a ještě mnohem krutěji kolem prsou zuře, říkal: „Ty zlé srdce, ty mne stále mučíš, teď já tebe takto mučiti budu. Vždyť z tebe vycházejí zlé myšlenky, cizoložství, smilství a vášně.“

A tak ten kněz vzteklý, zchladiv svůj vztek, tři dni ležel, trápen jsa hroznými bolestmi jako umírající; a domnívaje se, že neučinil dosti pro spasení duše, pověsil si kytku svázaných kopřiv do své komory, aby je měl stále před očima; a kdykoli je viděl ať visící, posečené nebo podle cesty rostoucí, zatřáslo se mu srdce a zlá myšlenka, pamětliva zlého, z duše nadobro zmizela.

My však zuřivost tohoto kněze, následováníhodnou, obraťme na stráž ctností, a co on činil na svém těle, my činně myslí. Neboť

výroky Páně jsou výroky pravdomluvné, když dí: „Otec můj až dosavad dělá, i já dělám.“ Neboť, hle! Zatímco kněz z trestu zevně hořel, z milosti Boží uhasil, co nekázaného v něm hořelo uvnitř: přemohl hřích, protože zaměnil oheň.

* * *

Vězte všichni v Kristu věřící, že skladatel této kroniky, Kosmas, ctihodný děkan kostela pražského, zemřel dne 21. října téhož roku, v němž byl, jak známo, kníže Soběslav povýšen na stolec.

Slovníček

Abrahám – praotec Židů a Edomitů, „Otec všech věřících“

Achilleus – hrdina achajský, zranitelný jen na patě

Aiolos – vládce větrů

Aisón – otec bohatýra *Iásona*, omlazen *Medeiou*

alba – lněný kněžský šat sahající až na nohy

amadryády – nymfy stromů

amazonky – v ant. bájesloví národ bojovných žen

Apella – pověřčivý žid; slov *Žid Apella věří* (*Horatius: Satiry*) se užívá o člověku pověřčivém

archimandrita – zde představený kláštera

Bakchus – bůh vína

belial – hebr. ničema, zde ďábel

Bellona – bohyně války

Ceres – bohyně obilí a úrody

Cereřin zeť – *Pluto*, římský bůh podsvětí

dalmatika – kněžské obřadní roucho

denár – nejstarší stříbrná mince v Čechách

desátek – poplatek věřících církvi, asi desetina výnosu

dlaň – středověká míra

dryády – lesní nymfy; žily na stromech, podle nichž měly jména

dvořané – ve středov. měli jen vyšší funkce u dvora

Gemma – *Hemma*, zde jméno ženy, v lat. drahokam

Hektor – velitel trojských vojsk ve válce proti Achajcům

Herkules – nejsilnější hrdina řeckých mýtů

hřivna – míra pro vážení zlata a stříbra

Hymenaeus – bůh manželství a jeho ochránce

Charybda – mořská obluda (způsobující nebezpečný vír v Messinské úžině)

Ílion – viz Trója

infule – viz mitra

introitus – vstupní modlitba při mši, pův. zpíván při příchodu biskupa

iskyros – z řec. Ischyros, silný, mocný

Jakub Žid – viz Apella

Jupiter – nejvyšší římský bůh, totožný s řeckým Diem

kasule – kněžské vrchní roucho

Kirké – dcera boha slunce, Héliá, slavná kouzelnice

klausura – zostření života obyv. kláštera (lat. clausura – uzavření)

kompletář – poslední část modlitby před spánkem

kopa – u Kosmase 50 snopků, nikoli 60 pozdějších

křížmo – posvěcená směs oleje s balzámem

Sv. Kosmas a Damián – bratří mučedníci byli státi za Diokleciána, neboť obraceli pohany na křesť. víru (r. 303)

Kybela – bohyně ctěná u Řeků a Římanů jako matka všech bohů

Kyrieleison – řec. zvolání: „Pane, smiluj se!“ Z toho zkomoleně:

Krleš – církevní prosba, zakončující zpěvy a modlitby

Lemňan Vulkán – viz Vulkán

lernská saň – devítihlavá; zabil ji Herkules

litanie – střídavá modlitba předříkavače a věřících

Lítice – bohyně pomsty

loket – středov. dél. míra

Mars – římský bůh války; v *Martovy kostky zahrát* – zkoušet válečné štěstí

Marta – přen. pečlivá hospodyně, samaritánka

mečník – nosíval meč panovníkovi, mečonoš

měřice – stará obilní míra

mitra – papežská, kardinálská a biskupská špičatá čepice se dvěma vzadu splývajícími stuhami
More les – pohoří Mailberk na rozvodí Dyje a Dunaje
Múzy – 9 dcer boha Dia; bohyně umění
Noe – bibl. osoba, muž spravedlivý a bohobojný; Bůh ho proto zachránil i s rodinou před potopou světa
Obodrité – severozáp. kmen pobaltských Slovanů
oktáv – osmý den po svátku
oreády – horské nymfy
Oseka – hřebeny při Berounce
Pečeněhové – kočovný národ tur. pův.; žil v černomořských stepích (IX.–XI. st.)
Picus – bojovný král: byl proměněn v datla, když pohrdl Kirkou
Plavci – Kumáni, kočovný národ žijící ve stepích nad Černým mořem (XI.–XIII. st.)
prst – středov. dél. míra
Saba – krajina v jihozáp. Arábii; odtud pověst o královně ze Sáby
Samson – smělý a vtipný rek národní hrdinské pověsti izraelské
Sinón – autor lstivého nápadu s dřevěným trojským koněm
Skylla – vraždící mořská obluda a bohyně divoké síly mořských vln; měla šest hlav a dvanáct noh
Stodorané – obyv. krajiny při dolní Sprévě a Slavole
sufragán – duchovní, který má hlas ve shromáždění duchovních
Sviní hrad – Svidnice
sylogistika – učení o zvl. druhu úsudku, zformulovaná Aristotelem
synoda – církevní sněm, koncil
Tanais – Don
Thessalie – krajina ve vých. části sev. Řecka
tiára – slavnostní pokrývka hlavy; nosí ji jen papež
tonzura – vyholené kolečko na temeni hlavy

Trója - Ílion; slavné město, střed mocné říše v řec. pověstech
Turnus - proslul odvahou v boji proti Aeneovi
Tyndarovna - Helena, v řec. pověstech nejkrásnější žena na světě
Tyr - z lat. Tiro, nováček ve službě, přen. začátečník
Ulixes - Odysseus
Vaskonie - Gaskoňsko (j. Francie)
Veliz - vrch na s. od Žebráka
Venuše - bohyně krásy a lásky
Vulkán - římský bůh ohně
Vyzplíce - pravděp. Kutnohorský potok
Zobor - Zuberská hora u Nitry
Žatčané - Lučané

Ediční poznámka

Elektronické vydání nezahrnuje předmluvu Dušana Třeštíka, kterou jsme z uvedeného tištěného vydání, jež nám posloužilo jako zdroj textu, z licenčních důvodů nemohli převzít.

Redakce MKP

Kosmova Kronika česká

Překlad Karel Hrdina

Ilustrace na obálce Budyšínský rukopis kroniky / Wikipedia.org

Korektura Jaroslava Bednářová

Technická redakce Markéta Teuchnerová

Vydala Městská knihovna v Praze

Mariánské nám. 1, 115 72 Praha 1

V MKP 2. elektronické vydání, v tomto překladu 1.

Verze 1.0 z 7. 5. 2026

ISBN 978-80-274-5010-7 (epub)

ISBN 978-80-274-5011-4 (pdf)

ISBN 978-80-274-5012-1 (prc)

KNIHOVNA? KNIHOVNA!

Využijte **prostor**
pro studium, setkání,
kulturu i relax.

Stahujte **e-knihy zdarma**
z e-knihovna.cz, prohlížejte
digitalizované tituly na
digitalizovane.cz.

Sledujte **videocasty**
a přednášky na
youtube.com/@knihovnaPraha.

Půjčte si obraz v Artotéce,
audioknihu, CD, film
nebo deskovou hru.

Tvořte se dřevem, papírem,
barvami, kůží i látkami.
Otevřený ateliér DOK16,
Atelier Jezerka a Kreativní
centrUM v Ústřední knihovně.

Navštivte přednášky,
koncerty, autorská čtení,
filmové projekce, akce
pro děti. Sledujte
mlp.cz/akce.

Vyzkoušejte svět
virtuální reality.
Více na mlp.cz/vr.